

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL YARDIMLAŞMANIN
MODERN ŞEKİLLERİ
(Bursa Yıldırım Belediyesi Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Abdullah ASLANER

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Sosyolojisi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

EYLÜL-2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL YARDIMLAŞMANIN
MODERN ŞEKİLLERİ
(Bursa Yıldırım Belediyesi Örneği)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Abdullah ASLANER

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Sosyolojisi

Bu tez 16/09/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Kabul:

Red:

Düzeltilme:

Jüri Üyesi

Kabul:

Red:

Düzeltilme:

Jüri Üyesi

Kabul:

Red:

Düzeltilme:

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

.....

Abdullah ASLANER

HAZİRAN - 2008

ÖNSÖZ

Sosyal bilimler ve tabiat bilimleri bütünün bir parçalarıdır. Bu bilimler ışığında geleceğin dünyasını şekillendirme adına tatbikat imkânı olan düşünceler sunulmalıdır. Biz de bu gayret içinde olmaya çalışarak sosyal yardımlaşmanın modern bir şekli olan sevgi marketin çalışmalarını tüm yerel yönetimlere örnek olabilecek bir uygulama olarak incelemeye değer bulduk ve bir şeyler sunmaya çalıştık.

Çalışmam esnasında bana yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. A. Faruk KILIÇ hocama, Başkan Özgen Keskin Bey'e, sosyal yardım müdürü Orhan ÖZEL'e, sevgi market görevlilerine, doğrudan veya dolaylı yardımcı olan ama ismini burada ifade etmediğim tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Abdullah ASLANER

ADAPAZARI / EYLÜL - 2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Sosyal Yardımlaşma ve Sosyal Dayanışma.....	5
1.2. Yoksulluk ve Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Nedenler.....	9
1.3. İslam’da Sosyal Yardımlaşma Kavramı ve Yardımlaşma Unsurları.....	20
1.4. Belediyecilik ve Sosyal Belediyecilik.....	38
BÖLÜM 2: TARİHİ SÜREÇTE SOSYAL YARDIMLAŞMA KURUMLARI....	49
2.1. İslam’ın İlk Yıllarında Sosyal Yardımlaşma	49
2.2. Türk Milletinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Geleneği.....	52
2.3. Osmanlı Devletinde Sosyal Yardımlaşma.....	58
2.3.1. Ahilik Teşkilatı.....	65
2.3.2. Loncalar.....	67
2.3.3. Vakıflar	70
BÖLÜM 3: BURSA YILDIRIM BELEDİYESİ ÖRNEĞİ.....	79
3.1. Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin Kuruluşu.....	82
3.2 . Sevgi Market	87
3.2.1. Yapısal Olarak Sevgi Market.....	92

3.2.2. İşlevsel Olarak Sevgi Market.....	103
3.2.2.1. Nitelikli Personel Açısından Sevgi Market.....	104
3.2.2.2. Hedef Kitleye Ulaşma Açısından Sevgi Market.....	105
3.2.2.3. Çalışan Personel Açısından Sevgi Market.....	109
3.2.2.4. Teknik Altyapı Açısından Sevgi Market.....	111
3.2.2.5. Yardım Dağıtımındaki Sorunlar ve Sevgi Market Uygulaması....	113
3.2.3. YILMEK'in Çalışmaları, Branşlar ve Kurs Yerleri.....	116
3.2.4. Mülâkatlar.....	120
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	124
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ.....	139

KISALTMALAR

Diğ. : Diğerleri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

HDR: Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu)

HPI: Human Poverty Index (İnsani Yoksulluk Endeksi)

İKÖ: İslam Konferansı Örgütü

KOSGEB: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

M.Ö : Milattan Önce

NGO: Non-Governmental Organisation (Hükümet Dışı Kuruluş)

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SYDGM: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

SYDTF: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

UNDP: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

YGYDD: Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

YILMEK: Yıldırım Meslek Edindirme Kursları

YKKE: Yıldırım Kadın Konuk Evi

YYİAR: Yerel Yönetimler İmaj Araştırma Raporuna

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2007 Yılı Yapılan Yardım.....	85
Tablo 2: Yardım Yeni Başvuru Formu.....	108
Tablo 3: 2006 Yılı YILMEK ‘in Kursları.....	118
Tablo 4: 2006 Kurs Grafik.....	118
Tablo 5: 2007 Yılı YILMEK’in Kursları.....	119
Tablo 6: 2007 Kurs Grafik.....	120
Tablo 7: Mülâkat Formu.....	121

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: YGYDD'nin Ramazan Yardımları Yerel Medyada.....	85
Şekil 2: Sevgi Marketle İlgili Bir Haber.....	87
Şekil 3: Sevgi Markete Destek Amacıyla Topladıkları Sadakaları (Yardımları) Getiren Çocuklar.....	89
Şekil 4: Ulusal Medyada Sevgi Markete Minik Destekçiler	89
Şekil 5: Yerel Medyada Minik Destekçiler.....	89
Şekil 6: Ulusal Medyada Sevgi Markete Yardım Desteği.....	90
Şekil 7: Sevgi Market Girişi.....	93
Şekil 8: Sevgi Market Gıda Bölümünden Görünüm.....	93
Şekil 9: Sevgi Marketten Yardım Alan Vatandaşlar.....	93
Şekil 10: Yardım Alan Vatandaşlara Verilen Elektronik Kart.....	94
Şekil 11: Kasadan Geçiş.....	94
Şekil 12: Sevgi Markete Yardım Geldiği Zaman.....	95
Şekil 13: Gelen Yardımların Depolandığı Yer.....	95
Şekil 14: Gıda Deposundan Bir Görünüm.....	96
Şekil 15: Giysi Kumbarasından Genel Görünüm.....	97
Şekil 16: Sevgi Market Giysi Kumbaraları Haber Oldu.....	98
Şekil 17: Giysi Kumbarasına Eşya Bırakılırken.....	98
Şekil 18: Giysi Odası Bölümünden Genel Görünüm.....	99
Şekil 19: Giysi Yardımı Alan Vatandaşlar.....	99
Şekil 20: Beyaz Eşya ve Mobilya Bölümünden Genel Görünüm.....	100
Şekil 21: Sevgi Marketin Mobilya Bölümü Haber Konusu Oldu.....	101

Şekil 22: Takım Olarak Mobilya Grubu.....	101
Şekil 23: Sevgi Market Berber Bölümü Yerel Medyada Yer Aldı.....	102
Şekil 24: Yardım Başvurusunda Kullanılan Önceki Form.....	107
Şekil 25: Yardımda Kullanmaları İçin Vatandaşlara Verilen Elektronik Kart.....	109
Şekil 26: Sevgi Market Anlayışı Dışında Düzensiz Olan ve Sıhhi Olmayan Yardımlardan Bir Görüntü.....	113
Şekil 27: Sevgi Market Anlayışı Dışındaki Yardım Sırasında Bir İzdiham Örneği..	114
Şekil 28: Sevgi Markette Alış-Veriş Yapıyor Gibi Yardım Alan Vatandaşlar.....	114
Şekil 29: Sevgi Marketten Yardım Alan Bir Vatandaş.....	115

ÖZET

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: “Sosyal Yardımlaşmanın Modern Şekilleri(Bursa Yıldırım Belediyesi Örneği)

Tezin Yazarı: Abdullah ASLANER

Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

Kabul Tarihi:02 Mayıs 2008

Sayfa Sayısı: VIII (ön kısım) + 138(tez)

Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Bilimdalı: Din Sosyolojisi

Yoksulluk, günümüzde üzerinde yapılan araştırmaların yoğunlaştığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları da önemini gittikçe artırmaktadır. Bu çalışmanın temel olarak üzerinde durduğu konu, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, sosyal devlet, tarihi süreçteki yardımlaşma müesseselerinin bugüne bakan yönüyle nasıl modern şekilde yapıldığını ifade etme bağlamında örnek olması açısından bir ilk olma özelliğinde olan sevgi marketi incelemektir. En genel anlamda yoksulluk, yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma noktasında modern yardımlaşma şekli olan sevgi marketin üstlendiği rolün yaygınlaşması ve çekirdek teşkil etmesi olarak ifade edilebilir.

Bu bağlamda bu çalışmanın amaçlarını genel olarak şöyle ifade etmek mümkündür:

- Sosyal yardımlaşma kavramının sosyoloji ve din sosyolojisi bağlamında kavramsal çözümlenmesini yaparak, Türkiye’deki modern formları neler olabilirinin genel profilini ortaya koymak.
- İslam dininin yoksulluk kavramına yaklaşımını sosyal yardımlaşma ve dayanışma ilke ve esasları çerçevesinde değerlendirerek toplumumuzun yardımlaşma algısına nasıl bir etkide bulunduğunu sosyolojik açıdan ele almak.
- Genelde sivil toplum kuruluşlarının, özelde ise yerel yönetimler olan belediyelerin yardım kuruluşlarının sosyal yardımlaşma ve dayanışma noktasında oynadıkları rolü ortaya koyma adına Bursa Yıldırım Belediyesinin kurmuş olduğu Bursa Yıldırım Belediyesi Derneğinin “sevgi marketini” incelemek, bu sevgi marketin örnek olup olamayacağını belirlemek.

Çalışma yapılırken literatür taramasının yanı sıra biri dernek biri de dernek tüzel kişiliği altında faaliyet gösteren Bursa Yıldırım Belediyesi Derneğinin “sevgi marketini” örnek inceleme alanı olarak seçilmiştir.

Bu çerçevede yapılan çalışma sonucunda İslam dininin ortaya koymuş olduğu yardımlaşma ve dayanışma prensiplerinin, Anayasa’nın gıda bankası oluşturma ile ilgili yasaının işletilmesi halinde yardım faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla toplumsal açıdan daha verimli hale getirilebileceği görülmektedir. Nitekim sosyal yardımlaşma ve dayanışma noktasında örnek olan bu kurumun maya teşkil ederek yaygınlaşması ile küresel ölçekte değer ifade edebilir. Bu yönüyle çalışma sonucu elde edilen bulguların önemli açılımlar sağlayacağı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Yardım, Yoksulluk, Sosyal Devlet, Belediye ve Belediyecilik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma,

SUMMARY

Sakarya University Institute of Social Sciences

Abstract of Master's Summary

Title of the Thesis: Welfare Works and Modern Forms (The Example of Yıldırım Municipality)	
Author: Abdullah ASLANER	Supervisor: Associate Prof. Ahmet Faruk KILIÇ
Date: 02 May 2008	Nu. of pages: VIII (pre text) + 138(main body)
Department: Philosophy and Religion Studies Subfield: Religious Sociology	
<p>Poverty is a term on which many studies concentrate nowadays. In this sense the importance of civil social institutions are getting more and more. The subject of this study is basically to research the “Love Market” which is the first sample of aid institutions which show how modern social aid institutions , social state and and aid institutions were organised throughout the history by means of the results for today. Generally it can be said the role of “ Love Market “ which is a modern instrument on the point of poverty, fighting poverty and social aid and solidarity grows up and become a root</p> <p>In general, it is possible to express the aims of the study as below:</p> <ul style="list-style-type: none"> a- By showing the general view of conservative aid institutions under the lights of sociology and religious sociology to decide what forms can be in Turkey. b- To consider how our society affects the aid perception from the sociological standpoint by evaluating the attitude to the term “poverty” of Islam under the principles and fundamentals of aid and solidarity. c- On behalf of revealing the roles that civil social institutions in general and conservative aid institutions in private play on the point of social aid and solidarity to research “Love Market” founded by Bursa Yıldırım Municipality and to decide if it is a model. <p>As well as scanning the literature, Two aid institutions - one is a club and the other charitable foundation under juristic person- which can be considered as a conservative are examined as a model incident while the study is being done.</p> <p>As a result of the study made under the frame, it is seen that the principles of aid and solidarity suggested by Islam and legislate to make a “Food Bank” suggested by the Constitution can be more efficient from a social perspective by means of conservative aid institutions. It is expressed that financial worships having social functions own a great value with big organizations on the scope of social aid and solidarity on a spherical scale. From this facet the findings achieved after the study are said to provide crucial openings.</p>	
Keywords: Conservatism, Poverty, Civil Social Institutions, Social Aid and Solidarity, Islam, Conservative Aid Institutions.	

GİRİŞ

Bir olgu olarak yoksulluk günümüzde çok boyutlu ve evrensel bir problem halini almıştır. Temelde az gelişmişlik sorunu gibi görünen yoksulluk gelişmiş ülkelerde de varlığını sürdürmektedir. Dünya çapında var olan yoksulluğu küreselleşme azaltmamış, aksine artırıcı rol oynamıştır. Zengin ve yoksul ülkeler arasında uçurum giderek derinleşmiştir.

Küreselleşmenin yoksulluğu artırması kaynakların kıt olmasından değil, daha çok paylaşımdaki sorunlar ve işsizliğe, emek maliyetlerinin dünya ölçeğinde minimize edilmesine dayanan küresel aşırı arz sisteminin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır (Chossudovsky, 1999:29). Küreselleşme, yoksulluk için hem neden hem de imkân ve fırsat olarak görünmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı raporlarının ilgili bölümü yoksulluğun profilini resmi ağızdan bir bütün olarak ortaya koymakta ve Türkiye'de gelir dağılımı dengesizliğinin artarak devam ettiğini göstermektedir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2000). Buna göre mevcut sosyal güvenlik ve yardım sistemi yoksul kesimleri korumakta yetersiz kalmıştır. Yoksullukla ilgili olumsuz verilerin artacağına yönelik görüşler artmaktadır. Yoksulluğun kentlerde de olması ile kentleşmenin yoksulluğu ortadan kaldıracığı düşüncesi paradoks oluşturup oluşturmadığı düşünülebilir. Tabii ki bu gelişmişlik olarak düşünülen kentleşmenin tanımına uygun gerçekleşmemesinden de kaynaklanabilir.

Bugünün büyük kentlerinde, en yoksul kesimlerin kent merkezlerinde terk edilmiş, çöküntü ve izbe alanlarda yaşadıkları bilinmektedir. Burada yaşayanların dönüştürme kapasitesinden yoksun bir kesim oluşları yoksulluğun belli bir süreçte ancak çözülebileceğini göstermektedir. Aynı zamanda yoksulların kentleşmemesi de ayrı bir problem olarak görünmektedir. Dolayısıyla yoksulluğun girift bir olgu olduğu bir gerçek olmaktadır. Yapılan yardımlar bireyleri üretici hale getirmediğinden almaya hazır olma psikolojisini pekiştirebilir.

Eğer bir toplumda yoksullukla birlikte güçlü bir sosyal dayanışma duygusu, bunu sağlayan kurumlar, aile ve akrabalık temelinde yardımlaşma var ise yoksulluk alt kültürü kavramı ile ifade edilen durumlar bir süre tehlike arz etmeyebilir. Türk toplumunda yoksulluk durum olarak tehlike sınırını geçmemiş ise bunun önemi büyük olmuştur. Yani kurum olarak aile tampon görevi görmüştür. Fakat aile üyeleri için bu bir sosyal probleme, dolayısıyla toplumsal probleme dönüşebilir. Türk toplumunda ise yoksulluk, İslami ve tarihi yardımlaşma geleneğinden dolayı az hissedilmektedir. Birçok ülkede olan sosyal patlamalar Türkiye’de yaşanmamıştır. Son zamanlarda sosyal devlet olma özelliği önem kazandığından devlet de sosyal yardımlaşma adına adımlar atmıştır. Bunun yanında devlet, sivil toplum örgütlerinden oluşan yardım kurumlarını da desteklemektedir.

Sosyal devlet olmanın gereği olarak gıda bankası yasası çıkarılmıştır. Bu kanun sosyal belediyecilik olarak yerel yönetimlere yansımıştır. Bunlardan birisi olan Yıldırım Belediyesi Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin bünyesinde “sevgi market” önemli bir kurumdur. Ancak ne ölçüde bilimsel ve objektif kriterlere dayalı hizmet sunmaktadır? Hedef kitlenin tespitindeki ölçütler nelerdir? Ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve kültürel çöküntü içerisindeki vatandaşlara uygun sosyal hizmet politikası uygulanmakta mıdır? Bu dernek ve çalışmaları ne kadar modern ve modernize edilmiştir? Etkin ve verimli bir hizmet sunabiliyor mu? Tarihteki sosyal yardım kuruluşlarından istifade etmiş midir? Veya ne kadar bu kuruluşlarla ilişkilidir? Sorularına bu çalışmamızda cevaplar aranacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sanayileşme, insani kültürlere düşman bir kültür meydana getireceği benziyordu. Sanayileşme ve şehirleşme süreciyle Batı toplumu (ve bunun etkisiyle tüm dünya) büyük bir değişime uğradı. Tabii olarak bu değişimden insan da nasibini aldı. Sanayileşme ve modernleşme sürecinde iş bölümü gerçekleşmiş, bunun sonucu bireysellik artmış kapitalizmin etkisiyle toplumlarda rekabet hissi artınca sosyal yardımlaşma ve dayanışma düşüncesi zayıflamıştır. Daha sonra, sanayileşme ve modernleşmenin sonucu ortaya çıkan bu iş bölümünün kısmen olumsuz getirisini yok etmek için, psikologlar ve sosyologlar sinerjik bazı tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Bu noktada topluma sahip

çıkması gereken devletin sosyal güvenlik kurumları ve sosyal hizmetler çatısı altında yetişemediği veya elini uzatamadığı yerlere sosyal yardım kurumları yetişmiş ve bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde kendini gösteren hızlı ve etkin toplumsal değişimler, modern toplumların sekülerleşme çerçevesinde etkilemiştir. Bu etkiler, meselâ Türkiye gibi cemaat tipi sosyal ilişkilerden cemiyet tipi sosyal ilişkilere veya geleneksellikten modernliğe yönelen ve fakat ne tam olarak modernleşebilen bu ikisi arasında kararsızlık yaşayan geçiş toplumlarının hayatının hemen her alanında derin yankılar uyandırmakta, çelişkilere ve bunalımlara yol açmaktadır. Dünyada en gelişmiş toplumlarda bile olan yoksulluk bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

İşte günümüzdeki yoksullukla mücadelede, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya örnek olabilecek modern şekildeki “*sevgi market*” diğer yerel yönetimlerce uygulandığında toplumsal bir hareket sağlanacak ve toplumlarca külliyet kazanacaktır. Bu çalışma sosyal yardımlaşmanın modern bir şekli olarak örnek olması açısından önemlidir.

Araştırmanın Kaynakları

Biz çalışmamızda sosyal yardımlaşma ile ilgili kaynakları, sosyal yardım kurumlarının çalışmaları ile ilgili bilgileri, sosyal yardımlaşma ile ilgili mevcut kanunları, tarihteki sosyal yardımlaşma kurumlarının işleyişiyle ilgili kaynakları, dinle ilgili ve dinin toplumsal yönüyle ilgili kaynakları, gözlem ve mülakat bilgilerini kullandık.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırları

Çalışmamızda dokümantasyon, karşılaştırma metodu, gözlem ve mülakat metodu kullanılmış ve sosyal yardımlaşma kurumları ile ilgili düşüncelere eleştiri ve değerlendirmede bulunulmuştur. Bu eleştiri ve düşüncelere zaman zaman kendi düşüncelerimle katkıda bulundum. Burada ödünç fikirler almak, baskın ve hâkim kültürün empozesini yapmak, malumatı ilim sanmak, orjinalite hastalığına düşmek, birtakım yeni kavramlar üretme çabasına girmek gibi doğru görünen yanlış ölçülerden kaçınılmıştır. Elde edilen bilgilerden sentez sonucu veya

birikimler dâhilinde bazı bakış açılarıyla sınırları aşmadan yeni ürünler oluşturup bir şeyler sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmamızda bu özelliklere dikkat etmenin yanında, bizi ve hayatımızı içten ve dıştan kuşatan, insanların kurtulamadığı ve değiştiremediği, bütün varlığın üzerine oturduğu kesin doğruları (hak) ve gerçekleri dikkate almaya çalıştık.

Bir de bu çalışmada, sosyal yardımlaşmaya maya teşkil edebilecek örnek bir uygulamayı inceleme adına kavram analizi, tarihi süreçte sosyal yardımlaşma ve sosyal yardımlaşmanın modern şekle nasıl dökülebileceği ile ilgili çalışma üzerinde durulmuş, diğer modern yardımlaşma kurumları ayrı bir çalışma konusu olduğundan çalışmamızda bu kurumlara değinilmemiş, konumuz sadece inceleme konumuz olan sevgi market ve yaptığı çalışmalar çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Sosyal Yardımlaşma ve Sosyal Dayanışma

T.C Devleti'nin Anayasası'nda ifade edilen, sosyal bir hukuk devleti olması özelliği gereği, gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesine ve yoksul kesimlerin desteklenmesine yönelik sosyal politikalar, toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi ve sosyal barışın korunması açısından büyük önem arz etmektedir.

(Gücünü Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk Devletidir." hükmünden alan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur.) Bu gerekçeden hareketle, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun (SYDTF) kuruluşunu teşkil eden 3294 Sayılı Kanunun amacı; fakr-u zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun, Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.

Böylece, SYDTF, eğitim, sağlık ve diğer sosyal yardımların etkin bir şekilde yürütülmesine katkı sağlayacak sosyal politikalar oluşturmayı, bunları uygulamaya geçirerek yoksullukla mücadele etmeyi ve toplumumuzda var olan yoksulluğun kuşaklararası transferini engellemeyi hedeflemektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün (SYDGM), 2002 yılından bu yana uygulamaya başladığı mesleki eğitim ve istihdam projeleri ile de yoksul ve yardıma muhtaç vatandaşlar pasif, yardım bekler durumdan; aktif, katılımcı ve kendi kendine yeterli duruma getirilerek gelir dağılımındaki adaletsizlikler giderilmeye çalışılmaktadır.

SYDGM adı altında kurumsallaşması ile de sosyal yardımlaşma alanında faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları, dernekler, vakıflar ve uluslararası kuruluşlarla işbirliğinin en üst düzeye çıkartılarak, katılımcı bir yaklaşımla

yoksulluğun azaltılması için kalıcı programların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, sosyal yardımlaşma ve dayanışma bazı kavramlar ve unsurlarla ilişkilidir. Konunun daha anlaşılır olması için “sosyal yardım”, “sosyal güvenlik”, “yoksulluk” gibi kavramlara açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Sosyal yardım denildiğinde yasal çerçevede, çalışma hayatında maaş ya da ücretin dışında çalışanların elde ettiği bazı sosyal haklar anlaşılmaktadır. Yine yasal çerçevede, devletin bir sosyal politika olarak yoksul vatandaşlara yönelik yaptığı ayni ve nakdi yardımlar anlaşılmalıdır (Seyyar, 2002: 559-560). Sosyal yardım, toplum örgütlenmesiyle doğrudan ilintili olarak ortaya çıkan “yoksullaşma” olgusunun hafifletilmesine, geciktirilmesine, geçici olarak giderilmesine karşı insani bir hizmet alanıdır. Sosyal yardım, mutlak anlamda insani bir olgu olup hizmet sunumunda mutlak insani yoksulluğu önceleyerek, göreceli yoksulluğa doğru bir açılım sunmaktadır.

Aynı zamanda sosyal yardım, tamamlayıcı bir yardım olup maaş, işsizlik sigortası paralarının, emekli aylıklarının, bursların, aile üyelerinin desteğinin bulunmadığı ya da yetersiz kaldığı noktada devreye girer. Sosyal yardımın asgari geçimi sağlamaktan başka, kişilerin bağımsızlığını ve toplumla kaynaşmasını da teşvik edici özelliği bulunmaktadır.

En geniş anlamı ile “sosyal yardım”, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksul kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yetecek hale getirmek amacını taşıyan, parasal ve nesnel sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır. Toplumsal yapının en çok mağdur ettiği insan kitlesi sosyal yardım hizmetlerinin önceliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, sosyal yardım hizmetleri ihtiyarilikten, popülizmden, partizanlıktan uzak hizmetler olmalıdır. Buradan hareketle sosyal yardımlaşmaya değinebiliriz çünkü sosyal yardım, her ne kadar sosyal yardımlaşmayla ilgili olsa da anlamları farklıdır. Bu bağlamda sosyal yardımlaşma nedir? Sorusuna cevap aramamız yerinde olacaktır.

Sosyal yardımlaşma dediğimizde bireylerin bireylerle, grupların guruplarla, zenginlerin fakirlerle yardımlaşmasını anlamaktayız. Sosyal yardım, verenden alana doğru resmi bir seyir gösterirken, sosyal yardımlaşma her ne kadar bir alan ve veren ilişkisi olsa bile daha sivil bir kavram olduğundan halkın karşılıklı yardımlaşmasını dolayısıyla da halkın dayanışmasını ifade etmektedir. Hilmi Ziya Ülken ise yardımlaşmayı, “birinin ihtiyacı öteki tarafından temin edilen kimseler veya zümreler arasındaki karşılıklı yardım” şeklinde tarif etmiştir (1969: 324).

Sosyal yardımlaşmayı da içine alması ve sosyal dayanışma kavramına teorik temel teşkil etmesi bakımından genel çerçeve çizmek suretiyle dayanışma kavramı üzerinde durmamız gerekmektedir. Bir bütünü meydana getiren öğelerin birbirlerini kollayıp gözetmesi anlamına gelen dayanışma sözcüğü, toplumbilim terimi olarak, toplum üyelerinin birbirlerini koruyup gözetmeleri, bilimsel dilde de toplumun alt ve üst yapılarının birbirine uygunluğu anlamına gelir (Hançerlioğlu, 1993: 83). Bir başka ifade ile bir toplumsal grubun ya da bir toplumun üretim yapısı, kurumları ve değerlerinin birbiri ile tutarlı olması ve sürütüşmesiz işlermesidir (Ozankaya, 1975: 96). En genel anlamıyla dayanışma, bir grup içinde yer alan bireylerin aralarında veya grupların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşılıklı yardımlaşma, iş birliği, ortak tavır ve toplu hareket etmeye bağlı olarak gelişen bağlılık duygusu olarak ifade edilebilir (Acar & Demir, 1992: 81). Dayanışma sosyalleşmenin bir göstergesi, dayanışma eksikliği de sosyalleşememenin bir çeşidi olarak kabul edilmektedir (Erkal ve diğ., 1997: 243). Modern toplumlarda işbölümüyle farklılaşan toplum için toplumsal dayanışma önem kazanmaktadır. Birlikte yaşama insanın özünde olduğundan insanlar, insanların kurmuş olduğu kurum ve kuruluşlar arası işbirliği olacaktır. Bu durum da maddi-manevi sosyal dayanışma ve çeşitlerini gerekli kılmaktadır.

Durkheim'e göre toplumlarda işbölümünden önce bir mekaniksel dayanışma vardır, işbölümü geliştikçe bu örgensel dayanışmaya (organik dayanışma) dönüşmüştür. Birinci tip dayanışma farklılaşmamış toplumlardaki dayanışmadır, ikinci tip dayanışmaysa farklılaşmış toplumlarda farklı örgenlerin bir işbölümü içinde birbirlerini tamamlamalarından doğan dayanışmadır (Hançerlioğlu, 1993: 83). Mekanik dayanışma genellikle bölünmüş toplumlarda, organik dayanışma ise

ahlaki yönü güçlü olan ve mesleki karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu toplumlarda kendini göstermektedir (Marshall,1999:741). Durkheim'e göre, mekanik dayanışma gelişmemiş toplumlarda görülürken, organik dayanışma ise gelişmiş toplumlarda görülür (Bilgiseven, 1980: 33).

Özellikle kültürel ve ekonomik bakımdan içine kapalı, küçük köylerde açıkça göze çarpan mekanik dayanışmada bireyler, örf ve âdetlerin çemberi içinde hep aynı davranışlara sevk edilmekle tıpkı bir makinenin hep aynı hareketleri yapan parçaları durumuna düşmektedirler (Bilgiseven, 1980: 33). Bu dayanışma ortamında farklılaşma çok azdır. Aynı topluluğun üyeleri ortak kültürün elemanları olduklarından birbirlerine benzerler. Organik dayanışma ise farklılaşma esasına dayalı bir dayanışma olup, iş bölümü arttıkça bireyler arasındaki farklılaşma çoğalır. Şehir hayatının hâkim olduğu gelişmiş toplumlarda çeşitlenmiş olan iş hayatının herhangi bir alanındaki aksaklık, bütün toplumun hayatını etkiler (Bilgiseven, 1980: 32). Kimi toplumbilimciler toplumsal dayanışmayı toplumsal bağlılıkla anlamdaş sayarlar ve bunu bir birlik ruhu olarak tanımlarlar. Dilimizde son yıllarda kullanılan milli birlik ve beraberlik deyimi bunun en yeni örneklerinden biridir. Toplumbilimi metafizik temeller üstüne oturtmak gerektiğini savunan Prof. Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji Sözlüğü'nde şunları ifade etmektedir:

“Toplum dayanışması bir topluluğun içten birbirine bağlı olarak devamı demektir. Bu kelime toplum bağlılığının eş anlamıdır. Dayanışma topluluğun bütünleşme derecesine göre değişir. Birlik ruhunu, içten işbirliğini, topluluğu meydana getirenler arasındaki çatışmaların önceden görülmesi ve çözülmesi imkânını ve dışı karşı savunma tarzlarının tesirliliğini toplum dayanışmasının işaretleri gibi görebiliriz.” (Ülken,1969: 72).

İbn Haldun'da da, dayanışma anlayışının temelinde bütün çalışmalarının özünü oluşturan asabiyet kavramı yatar. Asabiyet; bir topluluk, cemaat veya toplumun bireyleri arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan, direnme ve atılım yapabilmeyi mümkün kılan sosyal bağlılık duygusu olarak tanımlanabilir (Acar & Demir, 1992:35). İbn Haldun'un bu kavram ile kastettiği anlam, birlik ruhuna dayalı olan kuvvettir. Asabiyet iki kavramı birlikte kapsamaktadır. Bunlardan biri birlik ve dayanışma ruhu, diğeri de bu dayanışmadan doğan kuvvettir. Bu

anlamda asabiyet hem dayanışmayı, hem de güç sahibi olmayı içerir (Kongar, 1981: 70–71).

Toplum halinde yaşamının bir gereği olarak ilkel topluluklardan modern toplumlara kadar, her çağ ve toplumda dayanışmaya rastlamak mümkün olmakla birlikte, dayanışma olgusunun zamana ve toplumlara göre farklı biçimlerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. İkel topluluklarda akrabalık ve kan bağına göre şekillenen dayanışma, modern toplumlarda akrabalık ve kan bağına aşarak, bir topluma mensup olma ve belirli hak ve sorumlulukları yerine getirebilmekle ölçülmektedir (Erkal ve diğ., 1997:243). Bu konuda Fransız sosyolog E. Durkheim'in Toplumsal İşbölümü Üstüne (1893) adlı eserindeki şu saptamaları önemlidir:

“Soyut bir dayanışma yoktur. Toplumdan topluma değişen bir takım dayanışmalar vardır. Her toplumda kendine özgü bir takım dayanışmalar saptanabilir. Örneğin Roma sitelerinde bireyler arasındaki dayanışma, bizim bugünkü toplumlarda bireyleri birbirine bağlayan dayanışmaya benzemez. Aile dayanışması, meslek dayanışması vb. için de böyledir. Geçmiş çağların aile ve meslek dayanışması arasında da derin farklar vardır. Bundan ötürü dayanışma tam anlamıyla bir toplumbilim konusudur, ancak içinde bulunduğu toplumla birlikte incelenebilir” (Hançerlioğlu, 1993:83).

Dolayısıyla Türk toplumundaki sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın kendisine ait farklılıkları olacaktır. Yoksullukla mücadele, yardımlaşma ve dayanışma söz konusu olduğunda bu farklılıkları dikkate almak gerekmektedir.

1.2. Yoksulluk ve Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Nedenler

Yoksulluk; tanımları, boyutları ve çözüm yollarıyla son yıllarda toplumların gündemindeki önemli konulardan biri haline gelmiştir. 1980'lerde başlayan ekonomik gelişmelerin yanı sıra, sosyal, siyasal ve kültürel değişimler, yoksulluk kavramını kalkınma ve gelişme tartışmalarında ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede, yoksulluğun özellikle Dünya Bankası tarafından hazırlanan 1990 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nda ana tema olarak işlenmesi, yoksulluk çalışmalarını ve araştırmalarını hızlandırmıştır. Bu gelişmeler sonucu yoksulluğun ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, sosyal, politik ve kültürel sorunları da içeren çok boyutlu bir sorun haline dönüşmesiyle, uluslararası kuruluşların da konuya olan

ilgileri artmıştır. Yoksulluk sorununun az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi mutlak ve sürekli olmamakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de yerel ve kısmi olarak kendini göstermesi, konunun dünya kamuoyunda da dikkate alınmasında etkili olmuştur. Türkiye’de ise en son 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz, işsizliğin ve beraberinde yoksulluğun artmasına neden olmuştur. O halde yoksulluk nedir? Sorusuna cevap aramak yerinde olacaktır.

Yoksulluk, az gelişmiş veya gelişmiş ülke ayrımı tanımayan küresel bir olgu olmakla beraber, zaman ve mekâna bağlı olarak farklı özellikler göstermektedir. Yoksulluk, herkes tarafından tartışmasız olarak istenmeyen bir gerçeklik olduğu halde, yoksulluğun ne şekilde tanımlanacağı, ortaya çıkışına dair hangi görüşün benimseneceği ve bunlara bağlı olarak hangi mücadele stratejilerinin belirleneceği üzerine bir fikir birliği bulunmamaktadır (www.yoksulluklamucadele.org). Özellikle de son dönemde telaffuz edilmeye başlanan “*yeni yoksulluk*” veya “*toplumsal dışlanmışlık*” olarak adlandırılan yeni gerçeklik, şimdiye kadar geçerli olduğu kabul edilen birtakım çözüm yollarının etkisiz olmasına yol açmaktadır. Yoksullukla mücadelede etkin bir politika izlenebilmesi için; olgunun, zaman ve mekâna bağlı olarak ne gibi özellikler gösterdiğinin dikkatli bir biçimde irdelenmesi gerekmektedir.

Yoksulluk yalnızca ekonomik olarak ele alınamayacak kadar karmaşık bir olgu olup, insan hayatının tüm boyutlarını (ekonomik, siyasi ve sosyal katılım, eğitim, sağlık, insan hakları, çevre vb.) kapsamaktadır. Dünya üzerindeki eşit olmayan gelir dağılımlarından ve sosyo-kültürel yaşam standartlarındaki farklılıklardan kaynaklanarak meydana gelen yoksulluk kavramı ile ifade edilmek istenilen, sadece toplumların ekonomik refah düzeyleri olmamakta, toplumu oluşturan bireylerin; eğitim seviyeleri, sahip oldukları sosyal hakları, okuryazarlık oranları, nüfus yapıları gibi temel unsurlar da dâhil edilmektedir (Kıvılcım, 2007: 869). Yoksulluk kavramı, Dünya Bankasının 1990 yılı kalkınma raporunda önemli bir yer bulması ile 90’lı yıllar boyunca ve 2000’li yıllarda, üzerinde araştırmaların ve çalışmaların yoğunlaştığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk en basit tanımıyla, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak maddi olanaklara sahip bulunmamaları olarak ifade edilebilir (Seyidoğlu,

1999:343/Özey, 2003:135). Başka bir ifadeyle yoksulluk, maddi nitelikteki mahrumiyetler sebebiyle kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve böylece asgari hayat düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun bulunulma halidir (Aktan, 2002:1043). Sosyal boyutuyla yoksulluk ise, insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında, maddi yönden tam anlamıyla veya nispi olarak yetersiz olma durumudur (Seyyar, 2002:131).

Sosyo-ekonomik açıdan yoksulluk, temel maddi ve sosyo-kültürel gereksinimlerin asgari yaşam standardının altında karşılanabildiği yaşamdır. Dolayısıyla bir ülkede ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olanlar yoksulluk kapsamına girmekte ve beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayamamaktadır (Uğur, 2006:284). Bu nedenle yoksulluk, sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılayamama veya toplumsal standartların gerisinde kalma ya da yaşamın gerektirdiği imkânlardan yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır.

Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak mümkündür. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama, geçinmekte zorluk durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder (TÜİK, 30.03.2007/ Özey, 2003:136).

Yoksulluk insanların, kabul edilebilir yaşam koşullarına; özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürebilmeleri için gerekli insani, en temel öge olan fırsat ve olanaklara sahip olmamalarıdır (Gül ve diğ., 2007:248). Bir başka genel ifade ile insanların temel gereksinimlerini karşılayamamaları olarak tanımlanabilen yoksulluk kavramını çok boyutlu olarak düşünürsek şöyle bir tanımlama yapabiliriz (Ünal, 2004:14):

- Düşük gelir düzeyi
- Yetersiz ve dengesiz beslenme ile sağlıksızlık
- Sosyal yalıtım ve düşük sosyal katılım
- Psikolojik ve ekonomik bireysel güvensizlik

- Şoklara açıklık, risk ve belirsizliğe cevap verememe
- Doğal çevrenin bozulması ve sosyal çevrede kısır döngü gibi bazı aksaklıkların bir bütün olarak algılanması yoksulluğun genel profilini ortaya koymaktadır. Bu tanımlamadan sonra yoksulluğun ölçütlerini belirlemek gerekir ki, yoksulluğa çözüm bulunabilsin.

Yoksullukla mücadele edebilmek için, yoksulluğun içinde bulunulan toplumsal şartlar ve nesnel ölçütler göz önüne alınarak belirlenmesi ve ölçülmesi gerekmektedir. Ne var ki, yoksulluk veya mutlak yoksulluk sınırının belirlenmesinde kesin çizgiler yoktur. Öznel değerlendirmelerin yanı sıra ortak bilgi üretme kanallarıyla yoksulluğun ölçülebilmesi, nesnel kriterlerin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Yoksulluğun ölçülmesinde “gıda-enerji alımı yöntemi” ve “temel gereksinimler maliyeti yöntemi” olarak iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Her iki yöntemde de nüfusun temel gereksinimlerini karşılayabilmesi dikkate alınmaktadır. Bunlar günlük kalori gereksinimi ve temel gereksinimleri kapsayan bir sepetten oluşmaktadır. Kırsal alanlar için günlük kalori gereksinimi 2400, kentsel alanlar için 2100 olarak belirlenmiş ve bu yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmiştir (Şenses, 2003:63).

Yoksulluk ölçümleri ülkelere göre farklılıklar göstermekle birlikte en çok başvurulan yöntem, “gelir ya da tüketime dayalı yetersizlik yöntemi” dir. Bu yaklaşıma göre eğer hane halkı geliri ya da toplam harcaması yoksulluk sınırı olarak verilen değerlerden az ise bu hane halkı yoksul olarak sınıflandırılır. Yoksulluk sınırı birim temel gereksinimleri karşılamak için gerekli olan tüm mal ve hizmetlerin toplamını temsil eder. Bu sınırı hesaplarken gerekli olan bilgiler: Temel gereksinimleri belirlemek, tatmin olmanın eşliğini belirlemek, gerekli mal ve hizmetlerin miktarını ve çeşidini seçmek, sonuçta belirlenen bu mal ve hizmet sepetini fiyatlandırmaktır (Erdoğan, 2003:405).

Yoksulluğu belirlemede temel alınan ölçüt, toplumsal ahlaki değer yargularından daha çok, insanların yaşaması için zorunlu görünen ihtiyaçlarıdır. Bununla birlikte, yoksulluk, ölçüm yöntemlerine göre farklı tanımlanabildiği gibi

(Erdoğan, 2004:23), yoksulluk kavramı ile ilgili olarak seçilen yaşam standardına göre de farklı tanımlamalar yapılmaktadır (Dumanlı, 1996:6). Genel olarak kabul edilen tanımlara göre yoksulluk, “*mutlak yoksulluk*” ve “*görelî yoksulluk*” olmak üzere iki boyutta ele alınabilir (Öztürk, 2004:665). Sosyolojik anlamda mutlak yoksulluk, kişilerin insan olarak varlıklarını devam ettirememeye, ettiremeyecek bir gelire veya edinime sahip oldukları bir yetersizlik halidir; mutlak yetersizlik halidir. Kişi olarak varlığını devam ettirememeye durumu en dar anlamıyla, açlık sınırında yoksulluk olarak tanımlanabilir. Yani bu, kişilerin fizyolojik olarak varlığını devam ettirmek için ihtiyacı olan gıdalara ulaşamamasıdır.

Eğer yoksulluğu fizyolojik mutlak ihtiyaç eksikliği olarak tanımlayacak olursak - ki bu mutlak yoksulluğun en dar tanımıdır ve fizyolojik de dar anlamıyla, sadece gıdaya ilişkin mutlak ihtiyaç eksikliğidir- bu, mutlak yoksulluk kavramını direkt açlıkla ilişkilendirmemize ve mutlak yoksul kapsamına giren insanların aynı zamanda açlık sınırı altında yaşadıklarını söyleyebilmemize sebep olacaktır (İnsel, 2005).

Mutlak yoksulluk, insanların hayatta kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere ulaşabilmesi bakımından yeterli kaynağa sahip olamamasıdır. Önceleri yoksulluk sadece gıda yoksulluğu olarak ele alınırken günümüzde yoksulluğun çerçevesi biraz daha genişlemiş, mutlak yoksulluk tanımını da değiştiren bu yeni süreçte, minimum gıda harcamalarının yanı sıra giyim, barınma, ısınma, korunma gibi diğer temel ihtiyaçlar da dikkate alınmaya başlamıştır. Açlık sınırının altında olmak anlamına da gelen mutlak yoksulluk, fiziksel yeniden üretim için gereken asgari yaşam düzeyinin altına düşme durumudur (Şenses 2003:60–62, 80). Bu durumda mutlak yoksulluğun belirleyicisi bireyin veya hane halkının geliri ya da tüketim harcamalarıdır. Belirlenen bir seviyenin altında kalan gelir ya da tüketim miktarına sahip olanlar mutlak yoksul olarak nitelendirilmektedirler.

Gıda tüketimi temel alınarak tespit edilen mutlak yoksulluk, kişinin biyolojik olarak kendini yenileyebilmesi için gereken asgari kalori düzeyindeki beslenmeyi sağlayacak gelire sahip olmama durumu olarak ifade ettiğinden (Gürses, 2005: 498), World Bank (Dünya Bankası)’ın 1990’daki çalışmasında günlük geliri 2400 k/cal²’yi bulmayan insanlar mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır. Yoksulluğun

evrenselliği ve satın alma gücü paritelerinin farklılıkları da düşünülerek, ortalama bir hesaplama yöntemi ile mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar kabul edilirken, Latin Amerika ve Karayipler için bu sınır 2 dolar, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar ve gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 dolar olarak belirlenmiştir (Kaynak, 2005:62). Yoksullukta bu “*mutlak*” sınırın ortaya çıkışı, beraberinde “*görelî*” bir yoksulluk yaklaşımını da gündeme getirmiştir.

Mutlak yoksulluk çizgisi yaklaşımına dair eleştirilerden yola çıkarak görelî yoksulluk tanımı geliştirilmiştir. Görelî yoksulluk, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içerir. Tüketim alışkanlıkları ve kültürü dikkate alınarak belirlenen görelî yoksulluk tanımına göre, yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel ihtiyaçlardan olan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar da göz önüne alınmaktadır.

Görelî yoksulluk bireyin toplumsal bir varlık oluşunu temel alarak minimum kalori ihtiyacının yanı sıra kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu olan malları da kapsamakta olup toplumdaki genel yaşam düzeyini yansıtmaması ve içerisindeki eşitsizliği göstermesi açısından önemlidir (Gürses, 2005:498). Görelî yoksulluk toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olma durumu olduğuna göre (Gül ve Ergun, 2003:391), toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hane halkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilir (TÜİK, 30.12.2007).

Görelî yoksulluk sınırı kavramı, aynı toplumda yaşayan farklı sınıf ve kategoriler arasında ve aynı zamanda farklı toplumlar arasında bir karşılaştırma yapma olanağı sağlar. Bir diğer ifadeyle görelî yoksulluk, maddî kaynakların, toplumda gelenek haline gelmiş veya en azından özendirilen ve onaylanan normal etkinliklere katılımın ve konfora ve yaşam koşullarına sahip olmanın olanaksız veya son derece kısıtlı hale getirecek kadar yetersiz kalması olarak tanımlanabilir (Karatepe, 2006).

Görelî yoksulluk, yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal ihtiyaçlardan barınma, eğitim, sağlık vb. kültürel ve toplumsal ihtiyaçları da göz önüne aldığından, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içerir (Aktan ve Vural, 2002:5). Çoğunlukla mutlak yoksulluk sınırının altına çekilen yeni sınırlar, “ulusal yoksulluk” olarak da adlandırılan ve ülkeden ülkeye değişen yeni kriterleri de beraberinde getirmiştir.

Buna ek olarak, sahip olma-olmama ikileminin ötesinde, yapabilme-yapamama dengeleri de göz önüne alındığında, yeni sınırlar ve çizgiler ortaya çıkmaktadır. Ölçüm yöntemleri, ortaya çıkış sebepleri ve doğurduğu sonuçlar açısından mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk kavramlarının dışında “*insani yoksulluk*”, “*öznel yoksulluk*” ve “*kentsel yoksulluk*” tanımları da ortaya atılmış, bunlar üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bunlara kısaca değinmek konumuzun açıklığa kavuşması açısından yerinde olacaktır.

İnsani yoksulluk, gelir ve tüketim seviyesinden başka birçok faktörün yoksulluğu etkilediğini belirtmek amacıyla ortaya atılmış bir yoksulluk olup gelir düzeyinin dikkate alınmadığı, insanın yeterli sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ve uzun bir yaşam sürme hakkına sahip olamamasını ifade etmektedir (Kaynak, 2005: 63).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin tanımına göre “insani yoksulluk”, iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, özgüvenli ve diğer insanlara da saygı duyabilir şekilde uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme olanak ve seçimlerden mahrum” olma durumunu tanımlar. (Karatepe, 2006). Birleşmiş milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporları (Human Development Report-HDR)’nda insani yoksulluk endeksleri (Human Poverty Index-HPI) verilmektedir. Buna göre, Türkiye’nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan yoksulluk endeksi; 40 yaşın altındaki nüfus yüzdesi, okuma-yazma bilmeyen nüfus yüzdesi, temiz içme suyuna sahip olamayan nüfus yüzdesi, temel sağlık hizmetlerinden yoksun olan nüfus yüzdesi ve beş yaşın altında, yeterli

beslenemediği için ciddi düzeyde düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır (Kaynak, 2005:63).

Öznel yoksulluk ise, asgari temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıkları konusunda yoksulların kendi algılamalarının ön plana çıkarılması gerektiğini söyleyen yaklaşımlara genel olarak verilen isimdir (Karatepe, 2006). Öznel yoksulluk, bireyin yaşadığı toplumca belirlenen yaşam standartlarına göre belirlenir (Onat, 2003:465). Öznel yoksulluk kavramında temel düşünce, yoksulluk sınırını belirlemek için büyük ölçekli anketler yaparak, toplumun bu konuda görüşünü ortaya çıkarmaktır. Bu anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip, ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir (Kaynak, 2005: 62–63). Kısaca öznel yoksullukta, ait olunan toplumun kriterleri ve istekleri göz önünde bulundurulmaktadır.

Kentsel yoksulluk, çeşitli yokluklardan acı çeken yoksulları, sosyal korumayı, sağlık, eğitim, konut, kişisel güvenlik, alt yapı gibi yoklukları kapsayan, dinamik ve potansiyel boyutları olan bir sorundur. Çalışma fırsatları ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve emniyetsiz iskân ve hizmetler, şiddete açık ve sağlıksız çevre, sosyal koruma mekanizmalarının az olması veya hiç olmaması, yeterli sağlık ve eğitim fırsatlarına sınırlı erişim gibi hususlar, kentsel yoksulluğun temel dinamikleri olarak sıralanabilir. Bununla birlikte kentsel yoksulluk, sadece karakteristiklerin bir toplaması değil, aynı zamanda korunmasızlığın dinamik bir hali veya risklere hassasiyettir (Worldbank, 09.04.2008).

Yoksulluk çeşitlerini ifade ettikten sonra, yoksulluğu ortaya çıkaran nedenlerine değinmek yerinde olur. Klasik anlamıyla insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaktan mahrum olma durumunu ifade eden yoksulluğu ortaya çıkaran nedenler oldukça çeşitlidir. Bu nedenler çok çeşitli olduğu gibi aynı zamanda karmaşıktır. Bunun en önemli nedeni kuşkusuz, yoksulluğun zamana ve mekâna göre değişmesidir (Şenses, 2006:146). Yoksulluk, bir ülkeden başka bir ülkeye, bir toplumdaki başka bir topluma, hatta bir zamandan başka bir zamana göre oldukça farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek nüfus oranı, yoksulluğun ortaya çıkışını sağlayan temel etkenlerin başında gelir. Nüfus ile

doğal kaynak kullanımını arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Nüfus oranlarında meydana gelen bir artış kaynakların kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Nüfus arttıkça kaynaklara olan talep de artmakta, başta toprak olmak üzere doğal kaynaklardan faydalanabilen insan sayısı o oranda azalmaktadır. Yoksulluğu ortaya çıkaran bir başka neden de yaşamı devam ettirmede kullanılan vesilelerin eksikliğidir (Şenses, 2006:153). Seyyar'a göre, genelde yoksulluk gibi sosyal olayların sebeplerinin kaynaklarına inildiğinde üç boyut görülmektedir (2003: 48):

1. Siyasi yönden etkilenmesi veya değiştirilmesi zor olan demografik, sosyal ve iktisadi süreçler-değişimler (sosyal yapıda ve aile hayatında bazı sosyo-kültürel olumsuz değişimler: sosyal yardımlaşma ve dayanışma anlayışındaki sapmalar; akraba ve komşuluk münasebetlerinin bozulması; toplumda boşanmaların, doğumların, dulların, yetimlerin sokak çocuklarının ve (ya) özürlü doğan çocukların artması).
2. Yoksulluk ve işsizlikle (veya bunlara yol açan faktörlerle) mücadelede sosyo-ekonomik politikaların yetersizliği (yoksulluğun yapısal sebepleri).
3. Kişilerin şahsi tercihleri, tutum ve davranışlarıdır.

Yoksulluğun kaynaklarından birisi de, fazla üretmemeden ve aynı zamanda üretilen değerler karşılığında elde edilen değerlerin bireyler arasında, bölgeler arasında, sektörler arasında vs. adil bir şekilde paylaşılabilmesidir. İlk olarak, fazla üretim yapamamanın nedenlerini incelemek gerekir. En başta iklim ve doğa koşulları yönünden bazı ülkeler ya da bazı ülkeler içinde bazı bölgeler daha fazla üretme kapasitesinden yoksun olabilirler. Bu durumda o ülkede ya da bölgede yaşayan insanlar ister istemez daha yoksul olurlar.

Hızlı nüfus artışı, bir yandan ülkelerin daha fazla üretim yapmalarına imkân sağlarken, öte yandan ülkelerin daha fazla tüketmelerine de neden olur. Üstelik iklim ve doğal koşulları açısından çok iyi konumda bulunmayan ülke ya da ülke içindeki bölgelerde hızlı nüfus artışı mevcutsa, bu takdirde yoksullaşma kaçınılmaz olur. Yoksulluğun kaynakları arasında şu faktörleri de sayabiliriz (Aktan, 2002:149-151):

- Adaletsiz vergi sistemi,
- Yüksek faiz ve rant ekonomisi, doğal afetler,
- Çalışamayacak durumda olan özürlü sayısının fazla olması,
- Bireyler arasındaki yetenek farklılıkları,
- Miras yoluyla elde edilen gelirler,
- Piyasada tekelleşmenin olması,
- Devlet teşvikleri, enflasyon, işsizlik vs.

Burada belirtmek gerekir ki, bir ülkede fazla üretim yapılamaması aynı zamanda devlet müdahalesi ile de yakından alakalıdır. Devlet müdahalesi çok olan ülkelerde bireylerin ekonomik faaliyetlerde bulunması dolaylı ya da dolaysız olarak etkilenir. Mesela, vergi oranlarının yüksek olduğu bir ülkede bireylerin çalışma ve yatırım yapma arzuları olumsuz olarak etkilenir. Devletin teşvik politikaları önemli olmakla beraber, lobicilikle bazı çıkarıcılar haksız olarak teşviklerden yararlanarak vergi dağılımında ve iş konusunda dağılımı olumsuz etkilemektedirler. Bu noktada sosyal refah devleti ile liberal devletini savunanlar yoksulluk sorununun çözümüne farklı bakmaktadırlar. Sosyal devlet önemli olmakla birlikte liberal devletin yoksulluk konusunda açıkları giderilmeli ve uzun vadeli planlar yapılmalıdır.

Öte yandan yoksulluğun en önemli nedenlerinden ikisi eğitim ve cehalet olmaktadır. Yukarıdaki bütün sebepler tek bir maddede toplanılacak olsa, bu tek nedenin adı eğitim eksikliği olabilir. Eğitimsiz bir kişi veya toplum bilmediğinden sistematik ve planlı hareket edemeyeceği gibi, kendisinin dışındaki olumsuz yapılanmaların piyonu haline gelecektir. Dolayısıyla su-i istimler, lobicilik, hakka tecavüz, kendini yoksulluğa itme, yetişmiş eleman eksikliği gibi daha birçok olumsuzluğa neden olarak, binilen dal kesilmiş olacak fakat farkında olunmayacaktır. Çünkü dünya küresel bir köy haline gelmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay dünyanın her tarafına etki edebilmektedir. Toplumlar da ise insan unsuru etkilidir. Bir insan bir toplumda skandallar oluşturabilmekte ve bu bütün dünyayı etkilemektedir. Yetişmiş veya yetişmemiş

bir insan dünya adına -dünyanın hala çözüme kavuşturamadığı yoksulluk adına- çok şey ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de de fertlere, fertler üzerinden topluma değinmektedir.

Her ideoloji ve düşünce sistemi gibi dinlerin de, onlara mensup kişilerin beşeri özellikleri cemaatleşme şekillerinin temelinde bulunan birtakım psiko-sosyal faktörleri vardır ve ona göre gelişir. Yani her sosyal hadisenin temelinde “insan unsuru” vardır. Allah “siz Allah ‘ın dinine yardım ederseniz, Allah da size yardım edecektir” ayetiyle dini gelişme gibi sosyal hadiselerin gerisinde bu insan unsurunun olduğunu hatırlatır. (Er, 1998b:167/ Muhammed suresi 47/7). Dolayısıyla insan unsuru sosyolojik olaylarda etkilidir ve psikolojik görünen bir çok olay psiko-sosyal olup sosyolojik şekilde tezahür edebilir.

Bu bir anlamda insanların kendilerine ait özelliklerini-özellikle olumsuz duygu olarak nitelendirilenlerini- kötüye kullanarak ve bunun toplumsal hale gelmesi ile toplumları etkilemektedir. Mesela; insanlık tarihinde olan Kabil’le Habil arasındaki mücadelenin temelinde bireye ait olan bir özellik olan ama tüm insanlarda fitri olarak mevcut olan kıskançlığın olduğu kabul edilmektedir. Biz burada bir insanın toplumları nasıl etkilediğini skandallar oluşturabildiğini belirttik. Dolayısıyla toplumları oluşturan fertler olduğundan, sıhhatli toplum için onu teşkil eden fertlerin ideal olması ve fert izotoplarının olması gerekmektedir. Buna binaen fertlerdeki mevcut olan güzellik, kıymet ve değer katlanarak topluma aksedecek ve toplumsal hale dönüşecektir. Aynı zamanda her yetersizlik, her uygunsuzluk bir skandal ve bir facia olarak toplumun yolunu kesecek ve onu derinden derine yaralayacaktır.

Kusursuz toplum kusursuz fertlerden meydana gelir. İdeal toplum için problemsiz veya problemi en az olan insan olması gerekir. Örnek olarak; bir babanın gazete okuma esnasında çocuğunun gelip rahatsız etmesi sonucu onu başından savmak için dünya haritası olan bir kâğıdı yırtarak onu birleştirmesini ister. Eğer yanlışsız birleştirirse onu parka götüreceğini söyleyen baba, böylece zaman kazanmak istemektedir. Çocuk 2 dakika sonra parçaları bir araya getirince baba şaşırarak nasıl yaptığını sorar. Çocuk: Dünya haritasının arkasındaki insan resmine bakarak yaptığını ifade eder. Yani insanı düzeltirsek dünya düzelecektir. Toplumları

düzeltilmek için insana yatırım yapılması önemlidir. Bu durum eğitilmiş, donanımlı, yetişmiş bir insanın, dolayısıyla eğitimin ve cehaletin nedenli toplumlar için – toplumların problemi olan yoksulluk için- önemli olduğunu göstermektedir.

1.3. İslam’da Sosyal Yardımlaşma Kavramı ve Yardımlaşma Unsurları

Bugün hemen hemen bütün dünya batı medeniyetinin etkisi altında yaşıyor diyebiliriz. Batı medeniyeti ise tamamen deney ve tecrübeye dayandığı için laboratuara girmeyen ve giremeyen şeyleri de deneye tabi tutması sebebiyle zaman zaman tabiatın direnişi ile karşılaşmıştır.

Birçok yönüyle batı kaynaklı ve batı kültürünün ürünü olan “Sosyal Dayanışma” teori ve pratik arayışlarının da bu durumdan kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü ilk kendisini göstermeye başladığı zamanlardan beri bireyciliği ve bireyin menfaatini ve çıkarıcılığı ön planda tutan Rönesans düşüncesi, bireycilik anlayışının yanlış ve zararlarını toplumun her tarafında görmesi sebebiyle sosyalizasyon yollarını aramaya başlamıştır. Bu sebeple toplumlar sosyal dayanışma arayışına girmiştir. Bu durumda artık “İslam’da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma” başlığının son derece önem kazandığı görülmektedir. İslam, bugünkü sistemlerde olduğu gibi ne sadece bireyci ve benmerkezci bir dünya ve ne de toplumcu ve toplum merkezli bir âlemdir. İslam hem bireyi ve hem de toplumu tutan, bireyi toplumla, toplumu da bireyle tamamlayan bir teori ve pratiktir.

Sosyal dayanışma açısından düşündüğümüzde bireye bireysel açıdan bakacak olursak, onun kendi iradi ve ihtiyari hareket ve davranışlar içerisinde sadaka, hayır ve bağışlarla çepeçevre kuşatıldığını görürüz. Aynı bireye toplum açısından baktığımız zaman eğer o zengin ise hukuki -mecburi- zorunlu bir davranış ile yani İslam toplumunun vergisi olan zekât yükümlülüğü ile karşı karşıya olduğunu görürüz. Buradan anlaşılıyor ki, birey bir taraftan kendisine göre serbest bir şekilde, bir sivil toplum hareketi gibi mali bir yardımlaşma yapmakta, diğer taraftan da topluma zorunlu bir şekilde ödeme yapıp sosyal yardımlaşmaya hukuki bir katkıda bulunmaktadır.

O halde İslam’da resmi ve sivil hareket birbirini tamamlayan iki unsur gibidir. Zaten İslam’ın dünyevi meselelerde bilhassa ekonomik alanda resmi-sivil gibi hep

ikili sistem uyguladığı görülür. Kuran'da Tevbe Suresinin 60. ayetinde devlet bütçesinde payları olan 8 sınıftan bahsedilmektedir.

Bunlar içerisinde bilhassa iki sınıf sosyal yardımlaşmanın omurgasını teşkil eden, hasta, iş gücü olmayıp çalışamaz durumda olduğu için devlet bütçesinden bugünkü ifade ile aylıklarını alan hak sahipleri vardır. İkinci sınıf ise iş gücü var, çalışabilir, bir meslek sahibi, ama parası ve sermayesi olmadığı için çalışamayan üretemeyen kimselere yine devlet bütçesinden makine, alet, araç ve gereçlerin temini için verilen paylarla üretime kazandırılan kimselerdir. Bu sosyal bir yardım değil, bir yardımlaşma değil, devletin resmi-hukuki ve mecburi olarak bütçeden hak sahiplerine yaptığı bir ödemedir.

Yine resmi bir devlet geliri olan savaş gelirlerinin beşte biri Enfal Suresinin 41. ayetinde ifade edildiği gibi, 6 sınıf arasında Allah, resul, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolcular gibi kimseler arasında eşit olarak paylaşılır. Bu sınıflar aynı şekilde Haşr suresinin 7. ayetinde fey gelirlerinden bahsedilirken de anılmaktadır. Burada Allah hakkı olarak ifade edilen pay, ilgili Şûranın kararı ile toplumun muhtaç olduğu hastane, mescit, cami ve yol gibi her yere harcanabilir.

Bakara Suresini 177. Ayetinde: “...Sevdiği malını Allah'ı hoşnut etmek için yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalan gariplere, isteyenlere ve boyunduruk altında bulunup hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren...” gibi (dar gelirlilerden) bahsedilmektedir.

Ayrıca yine aynı surenin 215. Ayetinde: “Sana Allah yolunda kimlere ve ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İnfak (nafaka verme, Allah rızası adına yardım etme) yardım edeceğiniz mal anne baba, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolda kalmış gariplere gidecektir. Hayır olarak daha ne yaparsanız Allah muhakkak onu bilir”. Burada ana-babalar, akrabalar, yetimler, yoksullar ve yolculardan bahsedilmektedir. Bu sınıflar da kişilerin yardım ve yardımlaşmaya verdikleri değer kadar kendi gönüllerinden ihtiyari olarak yapacakları maddi yardımlarla kendilerine düşen hisselerini almış olacaklardır.

İslam insanı ev ve cami olmak üzere iki büyük dayanışma ile kuşatmış bulunmaktadır. Bireysel ihtiyaçlar evde giderilir. Ev bireyin bireysel yönünü

temsil eder. Ev bireyin inşa edildiği bir yer olup cami kadar kutsaldır. Bir evin içinde olan tüm fertler birbirlerine hem hukuki ve mecburi, hem de ihtiyari ve ahlaki bağlarla bağlıdırlar. Böylece ilk sosyal yardımlaşma ve dayanışma evde, insanın doğup büyüdüğü, yetişip kişiliğini aldığı, toplumun bir hücresi ve temel taşı olan ailede, yuvada başlamış olmaktadır. Cami de toplumu ve toplumun toplumsal yönünü temsil eder.

Kısaca İslam hukukunda nafaka, miras, hayır ve sadakalar, zekât, ganimet, öşür (zirai ürünlerin onda birisi) ve humuslar (yapılacak yardımın beşte birisi), velayet-i amme ve velayet-i hasa kurumları yardımlaşma ve dayanışmayı hem bireysel ve hem de sosyal dayanışmayı birlikte sağlarlar. Bu ise bir sistem meselesidir. Her sistem de kendi bünyesi içerisinde geçerli olur. Buradan hareketle İslam'da sosyal yardımlaşma ve dayanışma unsurlarına değinmek yararlı olacaktır.

İslam'ın kitabı Kur'an-ı Kerimin birçok ayetlerinde sosyal yardımlaşmayı gerekli kılacak emirler vardır. İslam'da maddi ve manevi olarak o kadar çok yardımlaşma ve hayır yolları vardır ki, bize hayır kapılarını açan bu yardımlaşmalardan; birincisi, dini olan ve zenginlerin her sene vermekle mükellef oldukları zekâttır. İkincisi, Ramazan ayının sonuna yetişen ve aslı ihtiyaçlarından başka en az nisab (zekât verecek kişinin, en az sahip olması gereken mal miktarı) miktarı bir mala sahip her Müslüman'a vacip olan sadaka-i fitr'dır (her zenginin vermesi gereken sadaka).

Üçüncüsü, yine dini olan ve zengin sayılanların her sene kurban keserek, kurban etinden fakirlere de vermek suretiyle yardım etmesidir. Dördüncüsü, Karz-ı Hasen, yani Allah rızası için yalnızca Allah'tan ecrini istemek niyetiyle ihtiyaç sahibi kişiye faizsiz ödünç vermektir. Bu Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılmaktadır: "O kimsedir ki, Allah için güzel bir ödünç takdim etsin de Allah ona karşılığını kat kat versin. Rızkı daraltan da Allah'tır, bol veren de. Yine O'na döndürüleceksiniz" (Hadid 57/11, 18). Beşincisi, bunların dışındaki yardımlaşma şekilleridir. Bu da maddî ve manevî her türlü yardımlaşma çeşitlerini kapsamaktadır. Bunlar; "*sadaka (Allah rızası için yardım)*", "*yoksula yardım*", "*infak*", "*ikram*" gibi hususlar vardır. Hatta "*köle azat etmek*" de sosyal yardımlaşma içinde düşünülmektedir.

Vakıa Suresinin 8. ayetinde: “Ashab-ı yemin ki ne ashab-ı yemin! Ne mutludur onlar”! buyrulmaktadır. “Ashab-ı meymene”, ayetinin manasını burada zikretmek gerekiyor.

Meymene ashabı; hayırlılar ve uğurlular anlamına gelmektedir. Beled Sûresine göre, bu grubun: Bir canı kurtarmak, zor bir günde kapısını açıp herkesi doyurmak, bir öksüzü, garibanı himaye etmek, çok yoksul bir garibana tasadduk etmek, merhamet etmek ve merhameti öğretmek, sabretmek ve sabrı öğretmek, görevlerini yerine getirdiği anlaşılmaktadır. İslam’da kulluğun ideali; özellikle infaktaki başarıdan, ehl-i meymene olabilmekten geçmektedir. Bu yüzden Kur’an-ı Kerim’in ilk surelerinden Bakara suresinin başında; felaha erebilmeyi, ahirete yakın oluşu “*iman-namaz-infak*” üçlüsüne bağlamıştır (Nurbaki, 1997:84). O halde İslam’daki sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bu hayır kurumlarından biri olan infaktan başlayabiliriz.

İnfak (Nafaka, Yardım)

İnfak, farz, vacip ve mendub olan bütün zekât ve sadaka şekillerini, yardımlaşma türlerini ihtiva eden bir kelimedir. Helâl yollarla elde edilen malı, ihtiyaca ve dinin gerekli ya da hoş görüldüğü yerlere harcamak, sarf etmek, Allah'ın bir rızık olarak verdiği görünür-görünmez nimetleri yaymak demek olan infak; Arapça kökenli olmakla beraber, İslami bir terim muhtevası kazandığından bütün Müslüman halklar tarafından aynı kapsamla kullanılır olmuştur.

Arapçadaki kökü "ne-fe-ka" fiilidir. Bu kök "çıkma" ve "gitme"yi ifade eder. Arap tavşanının çıkış deliğine, köstebek yuvasına "nâfika", imandan çıktığı için ya da kalbinden iman çıktığı için insana "münafık", pantolonda ayağın çıkış yerine "neyfak", azağın bitip tükenmesine "infak" , bunların hepsinin kök, mana ile ilişkisi vardır. İnsanın dinen bakmakla yükümlü olduğu kimselere elinden çıkarıp vermekle yükümlü olduğu malı mükellefiyete de "nafakâ" denir ki, bunun da bu kökle ilişkisi açıktır (Topaloğlu, 1980: 447- 448).

Terim olarak, anlamların tümünü bünyesinde bulunduran "infak" tanımdan da anlaşılacağı gibi, insanın sahip olduğu bilgiyi (faydalı ilmi) yayma ve öğretme anlamına da gelir. Bu nitelikleri taşıyan "infak"ın yapıldığı yön (cihet) zaman ve

şartlar itibari ile kendi içinde bir hiyerarşisi vardır (Ağırakça, 1991: 155). Mesela, "İnfak"ın farz, (vacip) ve mendub (hoş ve arzulanana) olanları vardır ki, bu sıralamaya göre:

1 - İnfakın farz olanlarının başında zekât gelir.

2 - İnsanın kendine bakması ve çocuk çocuğuna yapacağı harcama (nafaka) da ikinci derecede farz olan "infak" tır.

3 - Üçüncü farz "infak" ise cihat için yapılacak harcamadır.

Bütün çeşitleriyle sadakalar ise "infak"ın mendub kısmını oluşturur. İnfakın tüm çeşitleri ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de ikiyüze yakın ayet-i kerime vardır ki bu, İslam toplumundaki maddi transfer, servet törpülenmesi, gelir hatta servet dağılımı, olandan olmayana transfer (sosyal güvenlik ödeneği), kısaca sosyal adaletin hangi boyutlarda motive edildiğinin belirgin bir göstergesidir, İnfakın mekruh ve haram olanı ise olmaz. Çünkü bu terimin anlamı bütünüyle olumludur. Mekruh ya da haram olan harcamalara infak değil; "israf", "savurganlık" vs. denir.

Diğer bir yönden infakın hiyerarşisini Allah Resülü (s.a.) bir hadisleriyle açıklar: "Gelip, bir dinarım var (ne yapayım?)" diye soran birisine: "Kendine harca (infak et)" buyurdu. İki dinarım varsa? "Ev halkına harca". Üç dinarım varsa? "Hizmetçine (çalıştırdıklarına) harca". Dört dinarım varsa? "Ebeveynine harca". Beş dinarım varsa? "Yoksullara harca". Altı dinarım varsa? "Allah yolunda harca", buyurdu (Ez-Zebidi, 1978: 371). Bakara suresi 2/215. ayeti bu hiyerarşiye daha net bir sıra çizer: "Ne infak edeceklerini sana sorarlar. De ki, hayır olarak infak ettiklerinizi ebeveyninize, yakınlarınıza, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara (harcayın)" buyrulmaktadır.

Bir başka hadis-i şerif aynı derecelemeye değişik şartlara göre biraz değişik bir sıra çizer: "Kişinin infak edeceği en hayırlı para (dinar) çocuk çocuğuna harcadığı, Allah yolunda (cihadda) bineğine harcadığı, yine Allah yolunda arkadaşlarına harcadığı paradır (Kütüb-i Sitte, 2002: 370, c.17)." Resulullah'ın hadislerinde de her çeşidiyle "infak" vurgu ile tavsiye ve teşvik görür. O herkesin, yarım hurma ile de olsa kendisini kurtarması gerektiğini, sadakanın rızkı çoğaltacağını, ömrü ve

malı artıracığını, Rabbin gazabını dindireceğini, zafere sebep olacağını, malın bereketi olduğunu söyler.

Hadid Suresi Ayet 7 : “ Allah ve Resulüne iman edin. Size istihlaf buyurduklarından infak edin” buyrulmaktadır. İnfakın nelerden yapılacağı bu ayette çok net biçimde tanımlanmaktadır. Allah’ın bize istihlaf ettiği her şeyden infak edeceğiz. Burada infakın anahtarı istihlaf kelimesidir. Halife kelimesiyle aynı kökten olan ve yeryüzünde halife konumunda olan insanın, yeryüzündeki mahlûklara karşı, -özellikle de- insana karşı tam manasıyla ilahi isimlerin temsilcisi konumunda olması dolayısıyla kâinatın merkezinde olan insana verilen nimetlerden verilmesi istenmektedir. Dolayısıyla sahip olduğu tüm şeylerden ihtiyaç fazlasını imkânına göre başkalarına sunmalı yardımda bulunmalıdır. Bu özellik insanlar arası yardımlaşmanın yanında diğer canlıları, dolayısıyla çevreyi de kapsamaktadır. Bu hakikati destekler mahiyetteki “Rızık olarak verdiğim nimetlerden infak ederler” ayeti önemlidir. Allah insana halife oluşu nedeniyle, verdiği nimetler geneldir. Fakir ve zengin bu ayet gereği infakla yükümlüdür (Nurbaki, 1997:232). Kısaca bütün çeşitleriyle infak İslam’ın temel unsuru, "köprüsü" ve dünyayı düzene koyma aracı olarak görülür.

Sadaka

Hadislerde “sadaka” kavramı çok yönlü olarak ifade edilmektedir. Hz. Peygamber(s.a.s.)’in: “Her iyilik sadakadır” hadisi bunun en güzel örneklerindedir (Kütüb-i Sitte, 2002: 418, c.1). Bu itibarla insanın yaptığı her iyilik kendisine sadaka sevabı kazandırmaktadır. Ancak önce sadaka kelimesini ve bu kelimenin ifade ettiği yardımlaşmanın kısımlarını açıklamak yerinde olacaktır.

Sadaka kelimesi ıstılâhi mana itibarıyla "Allah rızâsı için fakirlere verilen şeylerdir." Yine, "Sadaka, maldan sırf Allah için muhtaçlara temlik edilmek için çıkarılan vergidir. Sadaka; farz ve vacip olan sadaka, nafîle olan sadaka olmak üzere iki çeşittir. Farz ve vacip olan sadaka; bütün çeşitlerine şamil olmak üzere (arazi zekâtı, hayvanların zekâtı, ticaret ve nakit paraların zekâtı, maden ve mücevheratın zekâtı ve fitır sadakası gibi) verilen zekâtlardır".

Müslümanların içinde zengin olduğu gibi zengin olmayan insanlar da vardır ve hep olagelmıştır. Zira yardımlaşma sadece mal ile değildir. Birçok yardımlaşma şekilleri vardır. Yukarıda da “*infak*” bahsinde değinildiği üzere, "Malı olan malından sadaka versin, kuvveti olan kuvvetinden, ilmi olan da ilminden tasaddukta bulunsun," rivayeti bunun en güzel ifadesidir. Bu hakikat, Kur'ân-ı Kerîm'de en güzel şekilde "İnfâk" kelimesiyle ifade edilmektedir. Bu kelime; bütün zekât ve sadaka şekillerini, yardımlaşma türlerinin hepsini kapsayan bir kelimedir.

Sadaka ve infakta şu esaslar dikkat çekicidir (Nursi, 2003:41-44):

- 1) Sadakayı vermekte, kendisi muhtaç olacak şekilde israfa gitmemesi,
- 2) Birinden alıp, başkasına vermek suretiyle halkın malından olmayıp, kendi malından olması,
- 3) Yardım edilen kişiye minnet edilmemesi,
- 4) Fakir olmak korkusuyla sadakanın terk edilmemesi,
- 5) Sadakanın yalnız mala ve paraya münhasır olmadığı bilinmesiyle ilim, fikir, kuvvet ve amel gibi şeylerde de muhtaç olanlara sadakanın verilmesi,
- 6) Sadakayı alan adam, o sadakayı sefahatte değil de zaruri ihtiyaçları için sarf etmesi lazımdır.

Görüldüğü gibi beşinci maddede sadakanın, maddî şeylerde olduğu gibi manevî şeylerde de olacağını ifade ederken Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hadislerinde ifade edilen sadaka şekilleri de kısaca özetlenmiş olmaktadır. Hayır yolları o kadar çoktur ki, herkes, içinde bulunduğu imkanlar dâhilinde sadaka verebilir. Zira sadaka sevabı kazanabileceği ve herkesin kendi durumuna göre yapabileceği yardımlaşma şekilleri vardır.

Mesela; "Birr ve takvada, birbirinizle yardımlaşınız. Günah işlemekte ve haddi aşmak hususunda yardımlaşmayınız". Birr ise, güzel ahlak, Allah'ın emirlerini yapıp yasakladıklarından uzak olmak, insanlara güler yüzle muamele etmek ve onlara iyilikte bulunmak, itaat, lütuf, sıla-i rahim(akraba ziyareti), ana-babaya

iyilik ve ihsanda bulunmak gibi bütün hayırları içine alan muhtevalı bir kelimedir. Allah(cc) başka bir âyette "Birr"i şu şekilde açıklamaktadır:

"Birr (iyilik), yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz değildir. Asıl "Birr" Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve peygamberlere iman edenin; sevdiği mallardan akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalana, dilencilere ve köle azat etmeye verenin, namazı kılanın, zekâtı verenin, verdikleri sözleri yerine getirenlerin, sıkıntı hastalık ve şiddet zamanında da sabredenlerin yaptıklarıdır. Bunlar imanlarında sadık olanlardır. Allah'ın azabından korunanlar da işte bunlardır" buyrulmaktadır (Bakara Sûresi, 2/177).

Öte yandan toplumun temel kurumu olan aile içinde, ailevî yardımlaşmayı ifade eden şu hadis-i şerif dikkate değerdir: "Bir adam (Rasûlüllaha gelerek), "Ey Allah'ın Rasûlü! annem vefat etti. Ben onun için tasaddukta bulunsam ona faydası olur mu?" diye sorar. Rasûlüllah da "Evet" deyince, adam: "Benim bir meyveliğim var, siz şahit olun ki onu annem için tasadduk ediyorum" demektedir (Kütüb-i Sitte, 2002: 294, c.17). Tasadduk edilen şeyin sevabı kişiye manevi kazanç iken, tasadduk edilen şeyin sosyal boyuta yansıyan şekli yardımlaşma olmakta ve çevreyi maddi olarak istifade ettirmektedir.

Ailevî yardımlaşmalardan sonra, sıra biraz daha geniş daire olan akrabaya gelmektedir. İslam dini bu konuda çokça teşvikte bulunmuştur. Mesela, "Akrabaya, yoksullara, yolda kalmışa haklarını ver, malını da israf etme." buyurarak bu ayette ihtiyaç sahibi olanlara yardımda bulunulması emredilirken önce akraba zikredilerek, bir insanın önce kendi yakın akrabalarını ve hısımlarını gözetmesine dikkat çekilmiştir. İkinci bir husus da yardımda bulunanın kendisinin yardıma muhtaç olacak kadar fazla ileri gitmemesinin emredilmiş olmasıdır. Böyle olunca yardım eden zor duruma düşmeyecek, sonraki zamanlarda da yardımına devam edebilecektir. Bir taraftan zor durumda olana yardım edilirken diğer taraftan da veren kişinin muhtaç konumuna düşmesini istemeyen İslam dini toplumsal açıdan gelişmeyi de hedeflemiş olmaktadır.

Diğer bir yardımlaşma şekli de akrabadan öte kişi ve kişilere, yani topluma yöneliktir. Hz. Muhammed(s.a.s.): "Kişinin hizmetinde bulunana harcadığı sadakadır" buyurmaktadır (Kütüb-i Sitte, 2002:510, c.1). Bu hadis kişinin -esnaf

ise- işçisinin ve hizmetçisinin gönlünü hoş etmek için -aldığı ücret- dışında yapacağı bütün harcamaların sadaka sevabı kazandıracağını bildirmekle birlikte bütün insanların gerek amir gerek esnaf olsun hizmetinde ve raiyyetinde bulunanlara iyilik yapmalarını ve ikramda bulunmalarını teşvik etmektedir.

Bunun yanında bir Müslüman'ın İslam için cihad (Allah yolundaki her türlü gayret) edenlere yaptığı maddi ve manevi yardımları ona sadaka sevabı kazandırmaktadır. Hz. Muhammed(s.a.v.), bir kişinin harcadığı paraların en hayırlılarını sayarken, "Allah yolunda yararlandığı vasıtasına harcadığı para ve Allah yolunda harcadığı paradır" buyurmaktadır (Kütüb-i Sitte, 2002: 418, c.1). Her insanın bizatihi Allah yolunda cihad etme imkânı olmayabilir. Ama vasıtası olan vasıtasını hizmet edenlere tahsis edebilir, para yardımında bulunabilir. Bütün bu yardımların yanında "*hastayı ziyaret*", "*cenazeye iştirak etmek*", "*şaşırana ve danışana yol göstermek*", "*tebessüm etmek*", "*borçluya mühlet vermek*", "*su ikram etmek*" gibi yardımlarda sadakadır. Toplumsal boyuttaki olabilecek yardımlarla(sadaka) ilgili birkaç örnek sunmak yararlı olacaktır.

H.z. Muhammed(s.a.s.): "Cenazeye tabi olman sadakadır" buyurmuştur. Bu durumda, kişilerin, yerel yönetimlerin, derneklerin, vakıfların cenazesini kaldıramayanlara yardım etmesi sadaka olmaktadır. Yine, Rasûlullah(s.a.v.), bir hadisinde: "Kovandan, kardeşinin kovasına su boşaltıvermen senin için sadakadır"(Kütüb-i Sitte, 2002: 418, c.1) buyurarak kuyudan su çekip, bir mü'min kardeşin kovasına su boşaltmak gibi bir iyiliğin dahi küçük görülmemesini ifade ederken, buna kıyas edilecek hizmetlerin yapılmasını da teşvik etmektedir. Yoksulların evine yemek götürmek, eşya taşımak gibi hizmetler de bu kapsama alınabilir.

Bir başka örnek ise şöyle; bir Müslüman meyvesinden ve gölgesinden veya kendisinden istifade edebilecek bir ağaç diker ya da bir bitki ekerse, onun için sadaka olur. Bunu Hz. Muhammed(sav) şu hadisleriyle ifade buyurmuştur: "Bir Müslüman, bir ağaç dikerse o ağaçtan yenilen, o kişi için sadakadır. Her hangi bir kişi o ağaca zarar verirse yine diken kişi için sadaka olur"(Kütüb-i Sitte, 2002:411, c.1). Bu bağlamda –özellikle- yerel yönetimlerin veya bazı sivil toplum kuruluşlarının çevrede yapılan park alanlarında rahatlayanların rahatlamalarına

vesile olması ve bu insanların fiili ve sözlü dua edenlerinden de manevi olarak nasiptar olduğu gibi toplumla bu kuruluşlar arasında sevgiyi pekiştirir. Dolayısıyla toplumda dayanışmayı da artırır.

Yine bir Müslüman'ın hedefine ve maksadına ulaşması için gelip geçtiği yerlerde bulunan engelleri kaldırmak ve rahatsız edici şeyleri atmak, sadaka sevabı kazandırmaktadır. Bu konuda Rasûlullah (s.a.v.): "Her Müslüman'ın sadaka vermesi lazımdır" deyince bir adam: "Ya Rasûlallah! Buna kim güç yetirebilir?" diye sorar. Hz. Peygamber (sav)'de: "... Yoldan eziyet verici şeyi atman bile sadakadır..." buyurmaktadır (Kütüb-i Sitte, 2002:414, c.1). İnsanların geçtiği yollardan, eziyet verici şeyleri, maddî engelleri kaldırmak sadaka olmaktadır. Bu bağlamda çevre düzenlemeleri, ulaşım kolaylaşması için yapılanlar, kültür merkezleri, çevre kirliliği engellenmesi de toplumsal bir yardım olmaktadır. İslam'da bir başka sosyal yardımlaşma şekli ise, Karz-ı Hasen'dir.

Karz-ı Hasen (Borç verme)

İslam'daki bir diğer sosyal yardımlaşma şekli de "karz-ı hasen"dir. Bu, karşılık beklemeden ihtiyaç sahibine verilen borç paradır. Kur'an-ı Kerimin altı yerinde bundan söz edilir ve övülür. Meselâ:

"Kim Allah'a güzel bir ödünç verecek olursa, Allah da onun karşılığını kat ve kat verir. Ayrıca O'nun için değerli bir mükâfat da vardır" (Hadid 57/11,18; Bakara 2/245; Tegabun 64/17; Müzzemmil 73/20).

Bu ayetteki incelik miktar bildirmeden misliyle "karz-ı hasen"ın Allah'ın hazinesinden hayırlı bir iade olacağı ifade edilmektedir. Verilen şeyin hayırlı bir yere gittiğini ve karşılığının fazlasıyla verileceği bildirilmekte olup insanlar yardımlaşmaya teşvik edilmektedir. Bir bağışın karz-ı hasen olması için şartları arasında, gizli kalması, başa kakılmaması ve muhtaç olana verilmesi, verilende gözü kalmama gibi hususlar vardır (Nurbaki, 1997:237-238). Böylelikle yardımda bulunulan kişi rencide edilmemiş olmaktadır.

Zekât

Yoksul kişilere sosyal yardım sağlayan ve daha çok başkasının müdahalesini gerektiren tekniklerden biri din kurallarına göre yapılan (daha çok dini bir nitelik taşımakta olan) sosyal yardımlardır. Din kurallarına dayanan sosyal yardımlar, halkın sosyal güvenliğinin sağlanmasında önemli bir unsur olmuştur. Bu sosyal yardımlardan birisi de İslam'daki zekât müessesesidir. Nitekim İslam dininin emrettiği zekât, fitre, kurban kesme, adak ve kefaretle, diğer bağış ve sadakalar şeklinde dar gelirlilere ve muhtaçlara yapılan yardımlar, yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru, gelirin belirli çapta yeniden dağılımını sağlamıştır. Toplumdaki yoksul kimselere bayram gibi bir takım vesileler ile yapılan geçici yardımlar da bu kapsamda yer almaktadır. Bu yardımlar varlıklı sınıf tarafından kişisel (bireysel) olarak yapılmıştır. Görüldüğü üzere, toplumda, gelirleri yüksek olan kimseler, yoksul ve muhtaç kişilere, zekât, fitre, bağış, sadaka, adak, kurban, kefaret adı altında dini nitelikte olan bir takım sosyal yardımlar yapmışlardır.

Sözlükte “artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü” anlamlarına gelen zekat kavramı, dini bir terim olarak, belirli bir malın bir kısmının, maddi karşılık beklenmeksizin Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir (Dini Kavramlar Sözlüğü, 2007:711). Kur'an ve Sünnet'te zekat ibadeti için “sadaka” sözcüğü kullanılmış, ancak daha sonraki devirlerde sadaka, gönüllü mali ödemeleri ifade etmek için kullanılmıştır (İlmihal I, 2000:423). Genelde zekat, bütün toplumun sosyal refaha yönelmesi için "zenginden fakire" gelir aktarmak amacıyla yönelik olduğundan, çağımızın müreffeh ekonomi anlayışının asırlar önce başlayan bir uygulamasıdır. Asr-ı Saadet, Hülefa-i Raşidîn(dört halife) ve müteakip asırlar boyunca geniş uygulama alanı bulmuştur. İnsanı zenginlik hırsından kurtarması, zenginleri cemiyetteki aşağı gelir seviyesinde bulunan fakir ve yoksulların imdadına koşturması, servetin belirli ellerde toplanmasını önlemesi gibi içtimaî, ahlakî ve ekonomik fonksiyonlarıyla bir sosyal yardım ve sosyal adalet müessesesi görevi yapmıştır (Er, 1988a).

Bu kapsam içerisinde yer alan ve çeşidine göre değişen sabit bir servet vergisi olan zekât, günümüzdeki modern sosyal güvenlik tekniklerinden (ya da kurumlarından) sosyal yardımlara benzemektedir. Zekâtı sosyal güvenlik

müessesesi (tekniği) olarak gösteren bir yön, onun zorunlu oluşu, hatta devlet zoruyla alınacağı ilkesidir. Hatta modern sosyal güvenliğin bu prensibi İslam dininin öngördüğü zekâttan aldığı da ileri sürülmektedir. Zekâtın verileceği yerler, “...fakirler, miskinler, onun üzerine memur olanlar, kalpleri ısıdırılanlar, köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmışlar...”(Tevbe, 9/60) olarak belirtilmiştir. Bu ayet ile İslam’a göre zengin sayılan kimselerin mallarında, sayılan kimselerin hakları olduğu belirtilerek, zekât ibadetinin fakirlerin bir talebi olmaksızın, zengin kimseler tarafından bir sorumluluk olarak yerine getirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu da zekâtı, zenginin fakire bir lütfu olmaktan çıkarıp fakirin zengin üzerindeki bir hakkı haline getirmektedir.

İslam’a göre asgari zenginliğin ölçüsü nisap miktarı mala sahip olunmasıdır. Sözlükte “her şeyin aslı, asgari miktar, adet ve sınır” gibi anlamlara gelen nisap, dini bir terim olarak zekat, fitre, kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Yani nisaba, zengin olmanın asgari sınırı veya asgari zenginlik ölçüsü de denebilir. Zenginliğin asgari sınırı olan nisap, Hz. Peygamber tarafından gösterilmiştir. Buna göre Hadislerde belirlenen nisap miktarları şöyle sıralanabilir: 80,18 gram altın veya bunun tutarında para ya da ticaret malı, 40 koyun veya keçi, 30 sığır, 5 deve. Borcundan veya temel gereksinimlerinden fazla olarak bu kadar mala sahip olan kişi, dinen zengin sayılır. (Dini kavramlar Sözlüğü, 2007:529). İslam’a göre zekat, fitre ve kurban için aranan asgari zenginlik ölçüsü aynı olmakla birlikte, zekat verme yükümlülüğü için diğer ikisinden farklı olarak, öngörülen bu nisabın üzerinden tam bir yılın geçmiş olması gerekmektedir. Bunun yanında eldeki malın sahibine gelir, kar, fayda temin etmesi yahut kendiliğinden çoğalma ve artma özelliğine sahip olması gerekir (İlmihal I, 2000: 429).

Nisap miktarından fazla altın, gümüş, nakit para ve ticaret mallarının kırkta biri (%2,5), toprak ürünlerinin doğal yollarla sulanarak (yağmur, nehir) elde edilenlerinin onda biri, el emeği ile sulanarak elde edilenlerinin yirmide biri, madenlerin ve deniz ürünlerinin beşte biri verilmesi gereken zekat miktarı olarak belirlenmiştir (İlmihal I, 2000: 441-458).

Zekatın bir senelik ihtiyaçların dışındaki mal ve paradan alınması, toplumda zenginle fakir arasında aşırı gelir adaletsizliğini asgariye indirmek için servetlerin

belirli ellerde toplanmasına mani olmaktır. Bu, İslam'ın malî politikasının şu temel esasının ifadesidir: "Takı (servet) içinizden (yalnız) zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın" (Haşr 59/7). Temel ihtiyaçların karşılanmasını müdafaa eden İslam, herkes için bir geçimlik ücret, ya da yardım sağlamada sorumluluk duyan toplum kurmayı amaç edinmiştir. Servetin belirli ellerde toplanmasını önlemenin yanında zekat, paranın işletilmeyip bir tarafta biriktirilmesi ve tedavülden, yani ammenin menfaatinden alıkonulması eğilimini frenleyip, çalıştırılmayan para stoklarının yatırıma sevki için güçlü manevî bir sevk aracıdır. Bilindiği gibi bu vergi ihtiyaç fazlası sermayeden ve ziraî mahsullerden alınır. Böyle bir şartın varlığı İslam iktisadına canlılık getirecek özelliktedir. Çünkü para ticarî hayatta piyasanın kanı durumundadır. Eksikliği yatırımların düşmesine, dolayısıyla işsizliğin artmasına, iç pazarlardaki mübadelenin, iç üretim ve tüketiminin azalmasına vesile olur. Ayrıca sermayeden değil de, bazı iktisadî sistemlerde olduğu veçhile kardan alınmış olsaydı, elinde çok miktarda malı olup çalıştırmayan bir zengin zekat vermekten muaf tutulacaktı. Bu, onun için bir avantaj, ondan daha az sermayesi olup çalıştırana haksızlık olacaktı. Çünkü biri sermayesini çalıştırmadığından adeta mükâfatlandırılmış, ikincisi malını çalıştırdığı için cezalandırılmış, borçlandırılmıştır. İşte böyle bir haksızlığa meydan vermemek, paranın iktisadî hayattaki gerçek fonksiyonundan alıkonulmasını önlemek ve aslî vazifesine döndürmek maksadına binaen sermayenin kendisi zekâta konu olmuştur (Er, 1988a).

Zekata "fakirin zengin bireylerin malındaki hakkı" gözüyle bakılması da zekat organizasyonuna devletin girmesinde bir etken olmuştur. Bu kurumun düzenli bir şekilde işleyişinin ancak devlet tarafından sağlanabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bu bakımdan İslam toplumlarında, zekatı zengin bireylerden alıp hak sahiplerine dağıtma işini öteden beri devlet üstlenmiş ve böylece zekatın toplanması ve dağıtılması kamu hukukunun bir parçası olmuştur. Tarihin tanıdığı en eski devlet gelirlerinden olan vergi, tarih boyu değişik türlerde halktan toplanmış, ancak vergilerin harcandığı yerler her zaman halkın ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmamış, toplanan vergilerin ilgili kurum veya kişilerce zaman zaman su-i istimal(kötüye kullanma) edildiği görülmüştür. Kur'an'da zekâtın sarf

yerleri gösterilmekle, bu tür yolsuzluklar ve usulsüzlüklerin önüne geçilmek istenmiş, zekâtın dağıtımı dar görüşlü veya taraflı davranabilecek yapıdaki yöneticilerin insafına bırakılmamış, onu almaya gerçekten hak kazanan fakir ve muhtaçlar dururken, hak etmeyen fakat hırs ve tamahı yüzünden zekât mallarına göz dikenlerin ümitleri de kırılmıştır (İlmihal I, 2000: 475,477)

Zekâtın toplumlar arası bir köprü konumunda olması sebebiyle yardımlaşma ve dayanışmada önemli bir yeri vardır.

Jan Deran Port diyor ki: “Eğer Müslümanlar zekâtlarını harfiyen verselerdi, İslâm dünyasında fakir kimse kalmazdı, zekâtlarını Avrupa’daki yoksullara gönderirlerdi...” Bu ifade çok önemli görünmektedir, zira İslâm dini zengin ile yoksul arasında muvazene sağlanmasını, muhabbet kurulmasını emreder (Özey, 2003:16-17). Zekat bir bakıma müminler arasında bir ilişki, iletişim ve paylaşımdır. Zekat veren bir Müslüman ister istemez toplumun yoksul kesimi ile ilgi kurar, sıkıntı çeken ve ihtiyaç içinde bulunan kimseleri bulur, onları davet ederek dostluk ve akrabalık bağlarının güçlenmesini sağlar. Yoksulluğun engellenmesinin, yardımlaşma ve dayanışmanın en büyük ilacı zekat olmaktadır.

Zekatın en önemli fonksiyonlarından birisi de Müslüman toplumlarda kısmen sosyal güvenlik fonksiyonunu üstlenmiş olmasıdır. Kısmen diyoruz çünkü sosyal güvenliğin temelinde zekat ibadetinin mevcut olduğu kabul edilmekle beraber zekatın ne sadece bir sosyal güvenlik müessesesi olduğu, ne de İslam’da sosyal güvenliğin sadece zekatla temin edildiği söylenebilir (Beşer, 1987a:103). Bu noktadan hareketle, zekatın İslam’daki sosyal güvenlik tedbirlerinin başında geldiğini söyleyebiliriz. Zekat bu boyutuyla, insan hakları açısından da son derece önemli bir kavramdır. Zira günümüzde insan hakları teorisyenlerinin, “sosyal ve ekonomik haklar” olarak ifade ettikleri haklarla sağlanmak istenen hedefler, büyük ölçüde zekatın hedefleriyle örtüşmektedir. Zekat ve sadakaların toplumda başta açlık ve yoksulluğu, ayrıca yine bu kapsamda, dilenme gibi insan onurunu rencide eden davranışları ortadan kaldırmayı hedeflediği bilinmektedir. Zekat mükellefiyeti için öngörülen zenginlik kriterleri arasında, temel ihtiyaçlar kavramının kapsamına dair ölçülerin, kişinin barınma, beslenme, iş, eğitim, sağlık

ihtiyaçlarını karşılama gibi haklar açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır (Gözübenli, 2007: 326).

Burada zekatin sosyal amaçları ve kamu hukukunu ilgilendiren yönlerinin, öteden beri İslam alimleri arasında, zekatin aynı mal veya gelirden devlete verilen vergiden farklı olup olmadığı; vergi ile zekatin aynı şeyin iki farklı isimlendirmesi mi, yoksa tamamıyla farklı şeyler mi olduğu konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bu noktada zekat ile verginin birbirlerine benzemeyen ve benzeyen taraflarını şöyle açıklayabiliriz: öncelikle zekat, Allah tarafından konulmuş, Kur'an'da yazılı, kalıcı ve değişmez bir hüküm iken, vergi kanunla konulup kaldırılabilen, beşeri otoriteye dayanan bir karardır. Yine verginin miktar ve nispetleri kanunla değiştirilebilirken zekat için bu söz konusu değildir. Bir diğer farklılık ise zekat ve vergilerin sarf edileceği yerler konusundadır. Zekatı devlet tahsil etse de, bu geliri ancak koruma amaçlı elinde bulundurabilir. Ayette belirtilen yerlerin dışında dilediği mal ve hizmetlere harcayamaz. Vergi ise sosyal ve kamusal alanda istendiği gibi harcanabilmektedir. Vergi ile zekatin benzer tarafları ise şunlardır: her ikisi de toplumsal yaşamın gereklerinden olup icabidir. Zekat da vergi de devlet tarafından tahsil edilir. Her ikisinde de mükellefler doğrudan kendilerine bir menfaat gözetmezler. Hem zekatin hem de verginin mali hedefleri yanında iktisadi ve içtimai hedefleri vardır (İlmihal I, 2000: 294-296).

Dünyada yoksullukla mücadelenin en kestirme çözüm yolu, dünya insanların tümünün insan olduklarını hatırlamaları ve insanca yaşamaya çalışmalarıdır. İnsanca düşünen ve insanca yaşayan dünya zenginleri, servetlerinin belirli kısımlarını yoksullarla paylaşmaya başladığında, dünyada yoksulluk tarihe karışacaktır. Bu noktada yoksullara da görevler düşmekte kendi yoksulluk çevresini değiştirme ve yaşam çalışmalarını iyileştirme adına tembelliğe neden olan şartları değiştirme adına gayret etmeleri önemlidir. Zenginler ve yoksullar arasında insanlık bağları güçlenecek, tüm dünyada toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve huzur olacaktır (2003:146). Burada şunu da ifade etmeliyiz: Kur'an'da zekâtın zenginlerden alınıp gereken yerlere verilmesi, "Müminlerin mallarından zekat al ki, onunla kendilerini ve mallarını temizlemiş,

bereketlendirmiş olasin. Zekat verenlere dua et, çünkü senin duan onlar için bir huzur vesilesidir (Tevbe 9/103-104).” Ayetiyle belirtilmiştir.

Bu emre uyan Hz. Peygamber, zekâtı Müslüman halktan almış, gereken yerlere dağıtmıştır. Hz. Peygamber, hayatta bulunduğu sürece zekâtı, görevlendirdiği maliye memurları ve tahsildarlar aracılığı ile toplattırılmış, yine devlet eli ile bir organizasyon çerçevesinde dağıttırılmıştır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra da zekât organizasyonu aynen devam ettirilmiştir.

Kur’an ve Sünnet’in öngördüğü çerçevede, zekâttan beklenen sonucu alabilmek için onun mükemmel bir organizasyona tabi tutulması son derece önemlidir. Bu mali ibadet, işlevini ancak o zaman tam olarak yerine getirebilir. Dolayısıyla çağdaş İslam âlimleri bu konuya ısrarla değinmektedirler. Öyle anlaşılıyor ki zekât ibadetini yerine getirecek olan Müslümanların ilk yapmaları gereken şey, zekâtın organizasyonunu sağlamaktır. Zekâtın toplumsal yardımlaşma ve dayanışmadaki önemi açıkça yoksulluk araştırmalarında görülmektedir.

Fitre

Fıtır sözlükte “orucu açmak”, fitra da “yaratılış” anlamına gelir. Türkçe’de fitre şeklinde ifade edilen “fıtır sadakası” dini bir terim olarak şöyle tanımlanabilir: “Her sene ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mali bir ibadettir” (İlmihal I ,2000: 502). Fitre vermek, borcundan ve asli ihtiyaçlarından fazla olarak nisap miktarı mala sahip olan her müslümana vaciptir. Bunda, zekatta olduğu gibi malin artma özelliğine sahip bulunması ve üzerinden bir yıl geçmesi gibi bir şart söz konusu değildir. Bu sadakanın vacip olma zamanı Ramazan bayramının birinci günü olmakla beraber, bayramdan önce verilmesinde de bir sakınca yoktur; hatta bu daha iyidir (Dini Kavramlar Sözlüğü, 2007: 568).

Zekat derecesinde önem verilen fitrenin, nisaba malik olan her müslümanın; kadın, erkek, çocuk, büyük herkesin vermesi gerekli bir ibadet haline gelmiş olması, bunun üzerinde durulması gereken bir sadaka olduğunu göstermektedir. Bayram öncesinde, fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamalarına, muhtaç oldukları

şeyleri temin etmelerine vesile olan böyle bir sadaka, insanlar arasındaki sevgi ve saygı bağlarını kökleştirmesi yönünden ehemmiyet taşımaktadır (Şeker, 2003: 135). Nitekim fitre sayesinde fakirler zenginlerin yediklerinden yeme imkanı bulmakta ve onlara karşı sevgi duyguları beslemekte, bu da bütün toplumda bir kaynaşma meydana getirmektedir.

Ayrıca fitrenin bir kişi için ortalama bir günlük yiyeceğe eşit olmasından ve bayramdan önce verilmesinin daha güzel karşılandığından da anlaşılacağı gibi fitre, özellikle yoksulların bayram sevincine iştirak edebilmelerini temine yönelik bir sosyal yardım niteliğindedir. Miktarının az olması verilmesini kolaylaştırmakla birlikte, ifa edildiği zaman göz önüne alındığında toplumun kaynaşması ve sosyal dayanışma noktasında önemli bir fonksiyonu olduğu görülecektir. Diğer bir deyişle, oluşturacağı manevi dayanışma, maddi dayanışmadan çok daha etkili olmaktadır (Beşer, 1987a: 131).

Fitre, cebirlik ve talep hakkı içermemekle zekâttan ayrılan bir yardımlaşma şeklidir. Fitre din kurallarına göre yapılan bir sosyal yardım ve bir baş vergisidir. Fıtır sadakası, zekâttan farklı olarak geniş bir mükellef kitlesi tarafından yerine getirilir. Bu sayede her Müslüman yoksul kardeşine mali yardımda bulunmanın sevincini yaşar, devamlı bağış almanın ezikliğinden bir an için dahi olsa kurtulur. Devletin işletebileceğini söyleyen görüşe göre ikili bir sistemi vardır: Zenginler ve/veya devlet. Olağanüstü durumlarda ise asgari insani hayat düzeyinin üzerinde bulunan mülk sahipleridir (Beşer, 1990b). Allah Resulü bunu çok veciz bir şekilde açıklamıştır

"Allah Müslümanların zenginlerinin mallarına, fakirlerine yetecek kadar mükellefiyet yüklemiştir. Fakirlerin aç ve çıplak kalmaları, zenginlerin davranışları sebebiyledir. Ama bilinsin ki, Allah onları çetin bir hesaba çekecek ve acı bir azapla cezalandıracaktır"(Kütüb-i Sitte, 2002:351, c.6).

Fitre, bir baş vergisi olduğu için büyük-küçük, kadın-erkek, hür-köle ayırmaksızın, herkes için ödenir. Fitrede nisap sadece Hanefi mezhebinde gerekli görülmüş, diğer mezheplerde ise nisaba malik olsun-olmasın her Müslümanın fıtır sadakası vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda şöyle bir soru akla gelebilir: Herkes fitre verecekse, alan aynı zamanda veren de olduğuna göre bunda

yoksullar lehine bir transferden nasıl söz edilebilir? Öncelikle verenler aynı zamanda alanlar değildir. Fitreyi herkes verecek, fakat sadece belli bir hayat standardının altındakiler alacaktır. İkinci olarak fitre beyan usulüne ve mükellefin kullanmakta olduğu temel gıda maddeleri ortalamasına göre hesaplanacağından, yoksullar verecekleri asgari fitreye karşılık azami fitreyi alacaklardır ki, bunlar fitrenin yoksulun lehine bir transferi ortaya çıkardığını göstermektedir.

Bu yönüyle fitre, sosyal sigorta uygulamasından ayrılmaktadır. Fitre, nisbi olarak değil, mutlak miktarlarla belirlenen bir ödemedir. Zekâtta bu farkı, fitreyi mutlak –kademeli- bir sosyal sigorta primine yaklaştırmaktadır. Fitreyi herkesin gücü ölçüsünde ödemesi sağlanmakta, buna karşılık tehlikeye uğrayanlara belirli bir asgari hayat standardı çizgisine ulaşmaya kadar veya bu çizgiye ulaşması için transfer yapılmaktadır. Bu şekilde sosyal dayanışma için en geçerli ve güçlü bir yol olmaktadır. Bu noktada zekât ve fitrenin verilemeyeceği kimseleri ifade etmek yerinde olacaktır. Bunlar:

Ana-baba, eş ve çocuklar. Burada şu önemlidir: Kişinin hukuken nafakasını temin etmekle yükümlü olduğu kimseler zekât ve fitreden yararlanamaz. Çünkü eğer bir kimse zekat ve fitre verebilecek ekonomik yeterliliğe sahipse, bakmakla yükümlü olduğu kişilere zaten gerekli harcamayı yapabilecek kudrettedir. Eğer onlara bakamıyorsa zekât ve fitre böyle bir kimse için vacip olmaz. Bunun dışında dinen zengin sayılanlar, Müslüman olmayanlar ve Hz. Peygamber'in yakınları zekat ve fitreden faydalanamamaktadır.

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız sadaka şekilleri ile İslâm'daki hayır yollarının ne kadar çok olduğunu gösterme açısından önemlidir. Her bir Müslüman, durumu ne olursa olsun, maddi ve manevi olarak yardım elini uzatabileceği birisini bulabilir. Yine insan, hangi makam ve mevkide bulunursa bulunsun kendisinden aşağı seviyede yardım edebileceği insanlar olabilir. Çünkü içtimai hayatta hiç bir insan eşit seviyede değildir. Bu sebeple herkesin; her hâl-u kârda yardım edebileceği birisi vardır.

İfade ettiğimiz hadislerde de görüldüğü üzere İslâm, madde ve manadan oluşan bir hayat nizamıdır. Bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma müessesesidir. Bir

kaynaşma ve kardeş olma prensipleri toplamıdır. İslâm'daki sosyal yardımlaşma tam kavranıp uygulanabilirse, insanlar, içinde buldukları sefalet ve yoksulluktan kurtulabileceği görülmektedir (Beşer, 1990b).

Özet olarak, İslam'a göre ise mülk Allah'ındır. Devlet ve şahısların ise onda itibari bir sahiplikleri vardır. Meşru yollardan dahi kazanılmış olsa da zengin malında fakirin hakkı vardır. Ve onlar bu hakkı vermek zorundadırlar. Toplumsal hayatta, ben tok olduktan sonra başkası açsa bana ne ve sen çalış ben yiyeyim düşüncesi toplumdaki kargaşaların asıl sebebi olmaktadır. Bunları idame ettiren faizin devamı ve zekâtın terkidir. Bunlara karşı tek çare zekât ve faizin yasaklanması olmaktadır.

Devletin sağlanması için iki ucun(zengin ve fakir) yakınlaştırılması gerekir. İslam iktisatçılara göre faizin kaldırılması ve zekâtın uygulanması mühim bir teşvik unsurudur. Atıl sermayeden pay almakla zekât iddiharı cezalandırır ve yatırımı teşvik eder. İslam iktisadi eşitsizliği zekât, fitre, sadakalarla ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Böylelikle, toplumun kaderini değiştirmede önemli bir rol oynayan değerli kişiler topluma yayılarak fakirliğin önüne geçilmiş olacaktır. İhtiyaç içerisindeki insanların asgari insanlığa yaraşır şekilde hayat sürmelerinin sağlanmış olacaktır.

1.4. Belediyecilik ve Sosyal Belediyecilik

Belediye kelimesi, köken itibarı ile Arapça olup, bir insan topluluğunun yerleşme niyeti ile oturduğu yer anlamına gelen “*Beled*” kelimesinden türemiştir. Sözcük esas itibarı ile beldeye ilişkin kuruluş veya yönetim anlamına gelmektedir. 5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre; “Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” demektir (Şentürk, 2000).

Tanzimat'la birlikte kullanılmaya başlayan Belediye terimi, Osman Nuri Ergin'in deyimiyile “ortak menfaatler ve karşılıklı ihtiyaçların zorlaması ile bir belde oturan halkın, beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait meseleleri, hükümetin kanunla belirttiği sınır ve sorumluluk dairesinde seçmiş oldukları vekilleri vasıtası

ile halletmeleridir” (Ergin, 2004: sayı 51). Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türki adlı eserinde belediye, “bir şehrin umumi işleri ve sair ihtiyaçlarına bakan idare” olarak tanımlanır. Modern belediyeçilik açısından bakıldığında; belediyenin varlığı için yerleşik bir topluluk olmalı, kent/şehir topluluğu olmalı (en azından kasaba), belediye merkezi yönetimden ayrı bir yönetim örgütü olarak değerlendirilebilir (Gölaçtı, 1996:10).

Belediyelerin tanımını yapan pozitif hukukumuzda 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun birinci maddesine göre, "belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye eden hükmi şahsiyettir". Tanımdan da anlaşılacağına göre belediyeler, yerel kamu hizmetlerinin görülmesinde mevcut veya muhtemel problemlerin çözümlenmesinde etkin yetki ve sorumluluk içindedirler. Bundan dolayı da ortak yerel ihtiyaçların karşılanması noktasında kamuoyu ve diğer idari birimlerle yüz yüze gelirler (Yıldırım, 19??). Aynı zamanda belediye; nüfusu 5000 ve üzerinde olan yerler ile il ve ilçe merkezlerinde kurulan bir yapıdır.

Belediyelerin belli görev ve sorumlulukları vardır. Bunlara değinmek yerinde olacaktır. Çünkü belediyelerin görevleri arasında sosyal yardımlaşmanın bulunup bulunmadığını anlamak için bu önemli görünmektedir. Belediyelerin görevleri kanununda ifade edildiği üzere belli başlı görevleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; a- İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; çevre ve çevre sağlığı, acil yardım, kurtarma ve ambulans; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; sosyal hizmet ve yardım, evlendirme, meslek ve beceri kazandırma gibi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50 000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açar.

b- Okul öncesi eğitim kurumları açabilir; ayrıca kanunlarla başka bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmeyen mahalli müşterek nitelikteki diğer görev ve hizmetleri de yapma veya yaptırma gibi genel bir görev verilmiştir (İtü Sözlük, 03.07.2008). Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır.

Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı, belediye sınırlarını kapsar. Belediyenin yetkileri ve imtiyazlarını ise şöyle sıralayabiliriz (İtü Sözlük, 03.07.2008);

Belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmak. Toplu taşıma yapmak, işletmek ve işlettirmek. Borç almak, bağış kabul etmek.

İl sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde il belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, meclis kararıyla; sağlık, ve eğitim kurumlarının su, termal su, kanalizasyon, doğalgaz, yol ve aydınlatma gibi alt yapı çalışmalarını ücretsiz olarak yapabilir veya yaptırabilir. Bunun karşılığında yapılan tesislere ortak olabilir; sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve turizmi geliştirecek projelere İçişleri Bakanlığının onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle amacı dışında kullanılmamak kaydıyla arsa tahsis edebilir. Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı, belediye sınırlarını kapsar. Bu noktadan sonra kısaca belediyeciliğe değinebiliriz.

Belediyeler, belde halkının “mahalli müşterek” (ortak ihtiyaçlarını) karşılamak üzere kurulmuş yerel yönetim kuruluşlarıdır. Temel misyonu halkın ortak ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunma olan belediyelerin bu misyonlarını etkin, verimli ve kaliteli biçimde gerçekleştirebilmeleri ve hizmet sundukları kentin yaşam kalitesini geliştirebilmeleri için çağdaş belediyecilik anlayışına sahip olmaları gerekmektedir. Belediyecilik, belediyenin sorumluluklarının pratiğe dökülmesi noktasında planlama ve düzenlemelerle beraber yapılan icraatlar olmaktadır.

Batı'da Belediyecilik Eski Yunan ve Roma şehir tarzı bugünkü belediyecilik anlayışının temellerini teşkil eder. Roma şehrini ifade eden “Municipe” terimi bugünkü İngilizce'deki “municipality” (belediye) teriminin kökenidir. Ortaçağ boyunca ve Yeniçağ'a kadar geçen süre içerisinde, Avrupa'da belediyeciliğin önemli gelişmeler kaydettiği söylenemez. Gerçek dönüşüm 18. yüzyılın sonunda Avrupa'nın Fransız ve Sanayi Devrimi ile tarım toplumundan/geleneksel toplumdan, sanayi toplumuna/modern topluma geçmeye başlamasıyla yaşandı.

Kentlerin sanayinin merkezi olarak ortaya çıkması ve buralara köylerden yoğun göç olması yeni bir dönemin başlangıcıydı. 19. yüzyılda kentler önceki dönemlerden farklı olarak, yoğun nüfus, çarpık kentleşme, hava kirliliği, alt yapı yetersizliği gibi sorunlarla karşılaştılar.

Osmanlılar kendilerine özgü bir kent yapısı meydana getirdiler. Bunu Arap şehirciliğinden ayıran iki temel özellik vardı. Bunlardan birincisi, Araplar gibi şehirleri önemli yapılar grubunun meydana getirdiği bir merkezin çevresine oturtmak yerine, birden fazla minyatür merkezler meydana getirerek şehri külliye ya da imaret dediğimiz cazibe noktalarının etrafında büyütme idi. İkinci önemli nokta ise, İslami karakterli yapıların o güne kadar alışılmışın dışında, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri mimari karakteristiği yansıtan özellikler (Örneğin Bursa'daki Hüdevendigar Külliyesi) ile inşa edilmeleridir. Bu açıdan bakıldığında yüz yıllık süreç içerisinde Bursa, Osmanlı kent tipinin bir örneği olarak ortaya çıkmaktadır (camiler, hanlar, hamamlar, medreseler, esnaf ve tüccarın bir arada olduğu büyük ticaret merkezleri...). Osmanlı-Türk mimarisi, Bursa'dan sonra Edirne ve İstanbul'da kendini göstermeye başlamıştır.

Son yüzyılda kent nüfusunun hızla artması ve çarpık kentleşme ile (plansız ve vizyonsuz imar hareketinin saldırısı sonucu), yüzyıllar içinde oluşan tarihi doku tahrip ve hatta büyük ölçüde yok edildi. Osmanlı şehirciliğinin imaret (külliye) kurumunu merkez alan bir sistem etrafında şekillenmişti. İmaretler; cami, medrese, bimarhane (hastane), aşevi, tabhane (misafirhane), kervansaray, sıbyan mektebi, kütüphane, hankah (zaviye), türbe, imalathane, arasta (çarşı), han, su tesisatı, hamam, umumi tuvalet, meşruta binalar, kahveler, bayram ve pazaryeri, muvakkithanelerden (küçük rasathane) oluşuyordu. Tüm bu özelliklere sahip olan imaretler padişahlar tarafından kurulmuş olanlardı.

Diğerleri ise, bu birimlerin tamamını içermiyordu. İmaretlerin finansmanı vakıflar aracılığıyla oluyordu. Osmanlı sosyal hayatında vakıfların büyük rolü vardı. Sosyal yardımın, eğitim ve kültür hizmetlerinin büyük bölümü vakıflar aracılığı ile yapılıyordu. Vakıfların bu ölçüde yaygın olmasının nedenlerinden biri de, özel mülkiyetin garanti altında bulunmamasıydı. Özel mülkiyetini garanti altına almak isteyen zenginler, mallarını vakfediyor ve yönetimini (ve gelirin bir bölümünü)

aile bireylerine bırakıyorlardı. Böylece, hem sosyal yardımda bulunuyor, hem de mülklerini kuşaklar boyunca garanti altına almış oluyorlardı. Kuruluşundan 1850'li yıllara kadar Osmanlı devletinde bir belediye örgütlenmesi olmamıştır. Devletin görmesi gereken belediye hizmetleri vakıflar aracılığıyla görülmektedir. Bunlar arasında su işleri, temizlik ve aydınlatma işleri, parklar ve bahçeler, mezarlıklar, yol ve altyapı hizmetleri, halk sağlığını koruyucu çalışmalar olarak sayılabilir. Bu tip hizmetler için halktan vergi toplanmaması, devletin bu işler için para harcamaması ve hizmetlerin halka parasız olarak sunulması olumlu yanlar olarak sayılabilir.

Belediye hizmetlerinin görülmesinde kadınların büyük bir rolü vardı. Bunların başında esnaf ile ilgili konular gelmekteydi. Esnafı kadınlar karşısında meslek örgütü olan loncalar temsil etmekteydi. 19. yüzyılda devleti yeniden yapılandırma ve merkeziyetçiliği güçlendirme politikaları çerçevesinde, belediye örgütlenmesinin de Batılı tarzda ortaya çıkışı 19. yüzyıla rastlar. Bu, geleneksel örgütlenmesinin yerini modern örgütlenmenin almaya başladığı bir dönemdir.

Yaşanan dönüşüm sonucu ortaya çıkan ihtiyaçların nitelik ve nicelik olarak yozlaşmış geleneksel kurumlarla karşılanması mümkün değildi. Bu da, yeni kurumların ortaya çıkmasını bir zorunluluk haline getirmişti. Cumhuriyetin Osmanlı'dan Devraldığı Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetimlerin ana işlevi, Kurtuluş Savaşı ile yakılıp yıkılan ülkeyi onararak temel hizmetleri verir hale gelmek ve sınırlı olan nüfusu arttırma politikası ile birlikte ülkenin sağlık sorunlarının (özellikle salgın hastalıklar) çözümüne katkıda bulunmaktı.

Osmanlı Devleti'nden devralınan yerel yönetim kuruluşları, gerçek anlamda yerel yönetimlerin görev ve işlevlerini yerine getirebilecek bir durumda değillerdi. İşlevleri çeşitli kuruluşlar arasında dağıtılmış ve parasal olarak güçleri sınırlıydı. Personeli sayıca ve kalite açısından yetersizdi. Bu sorunları gidermek için 1930 tarihinde 1580 sayılı Belediyeler yasası çıkarıldı ve 12 Eylül dönemine kadar yürürlükte kaldı. Yasayla, belediyelerin dağınmış olan işlevleri tek elde toplanmış, böylece belediyecilik oluşmaya başlamıştır.

Kitabi tanımlamalardan öte, pratik uygulamalardan hareketle çağdaş belediyeçiliğin ne türden bir açılım getirdiğine değinecek olursak belediyeçilik Türkiye'de üç aşamada tanımlanıyor. Yani üç aşamadan geçmesi gerekmektedir. Bunların birinci aşaması, alt yapı belediyeçiliğidir ki, bu belediyelerin öncelikli işi olmaktadır.

İkinci aşama işi sosyal belediyeçiliktir. Sosyal belediyeçilik nedir? Artık alt yapı ve üst yapı hizmetlerini bitiren belediyenin elindeki kaynağını hemşehrilerinin refah seviyesini yükseltmesi için kullanmasıdır. Yani o şehirde artık işsiz, güçsüz, aç, açıkta, evsiz, barksız vatandaşların kalmaması demektir. Bu nasıl çözülür? Toplu konut projeleri üreterek, aşevi açarak, sivil toplum örgütleri ve halk eğitim merkeziyle işbirliği yaparak v.s şeklinde çözülebilir.

Belediyeçiliğin üçüncü aşaması ise vizyon belediyeçiliğidir. Yani artık o şehir her türlü eksikliğini tamamlamış ve marka olma durumuna gelmiştir. Vizyon belediyeçiliğinde önemli olan bazı unsurlar halledilmelidir ki, bu da çağdaş belediyeçilikle olabilir. O halde çağdaş belediyeçiliğe kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

Öncelikle çağdaş belediyeçilik, hizmet verilen halkın bir tebaa olduğu düşüncesine değil, insan olarak her türlü belediye hizmeti en yüksekte almaya layık görüldüğü bir anlayışa dayanmaktadır. Belediyelerdeki en olumsuz görülen durumlardan birisi vatandaşa kötü muamele edilmesi olarak kabul edilmektedir. İnsana muamelede ve üretilen hizmetlerde kaliteye önem verilmesi çağdaş belediyeçilikle ilgilidir.

Çağdaş belediyeçilik alt yapı hizmetlerinin üretilmemesinden dolayı bir mazeret üretmeyi hiçbir şekilde kabul etmemektedir. Bu gerek sosyo- ekonomik, gerekse sosyo-kültürel olarak eksikliklerin giderilmesi çağdaş belediyeçilikle ilgili olmaktadır. Başta siyasi olmak üzere her türlü tarafgirlik düşüncesi çağdaş belediyeçilik zihniyetine aykırı görülmektedir. Hiç kimse sahip olduğu siyasi görüşe yahut aidiyete göre farklı bir muameleye tabi tutulmamalıdır. Çağdaş belediyeçilik yetişmiş ve nitelikli eleman eşliğinde kaliteli hizmet vermeyi esas alır. Bu güne kadar belediyelerde insan istihdamını seçim kazanma aracı olarak

gören, işe eleman değil, elemana iş bulan sistemin ve kayırmacılığın ötesinde belediyeçilik yapma anlayışı olmaktadır.

Çağdaş belediyeçilik umuma ait bütün işleri vazife olarak addeder ve belediye hizmetlerini ilgilendiren hiçbir alanda “bu benim işim değil” diyerek kenara çekilememeyi ifade eder. Şehrin ekonomik ve sosyal kalkınması da çağdaş bir belediyenin gerçekleştirmek zorunda olduğu bir görev olup modern mimari yaklaşım ve gelişmiş şehir planına sahip olunmadan çağdaş belediyeçilik gerçekleşmemiş demektir. Son olarak da, gençlerine yatırım yapmayan, statükoyu ortadan kaldırıp değişimin altyapısını hazırlayamayan bir belediye, çağdaş olarak kabul görmemektedir. Bu belki de belediyeçiliğin en zor ama en gerekli unsuru olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak günümüzde belediyeçilikte, proje ve projeyi gerçekleştirmek için para önemli görünmektedir.

Bunun yanında çağdaş belediyeçilikte teknolojik kullanım da önemlidir. İnternet uygulamalarındaki hızlı gelişmeler ve bu gelişmelerin hayatın tüm alanlarında yer etmesi entegre ve online internet uygulamalarını geliştirmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de belediyeler zamanla değişmekte ve yerel yönetimlerde bilginin kullanımı, verimlilik ve kaynakların planlanması gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Bugün birçok belediyede, bilişim teknolojilerini en verimli şekilde kullanmanın, belediye yönetimleri için bir zorunluluk olduğu kanısı yerleşmiştir.

Artık belediyeler, klasik belediyeçilik anlayışı ile sağlıklı hizmet üretmelerinin mümkün olmadığını fark etmişler ve bilgiye dayalı, vatandaşın katılımcı olduğu, homojen bir yapıyla sağlıklı hizmet üretme arayışlarına girmişlerdir. Belediyelerin bu yeni anlayışı benimsemelerinin ve hızla bilişim teknolojileri ile yapılanmalarının temel sebeplerinden birisi Türkiye'nin e-devlet hedefidir. E-devlet'in bir ayağı sayılabilecek e-belediye uygulamaları, belediyelerin bilgi teknolojilerinin kullanmalarını zaruri kılmakta ve belediyeleri bilişim teknolojilerine yaklaştıran itici bir güç olmaktadır. E-belediyeçilik, teknolojik gelişmelerin dünyayı hızla değiştirmesi sonucunda oluşan ihtiyaçların yüksek teknoloji kullanılarak karşılanmasıdır.

E-Belediyecilik yani interaktif belediyecilik, belediyenin vatandaşa verdiği hizmetleri aynı zamanda online olarak da sunmasıdır. Belediyenin web sitesine giren vatandaşın, belediye hakkında istediği bilgiye ulaşması, verilen kararları görmesi, belediyede gerçekleştireceği işlemleri yapması, öneri, istek ve şikâyetlerini iletmesidir.

E-belediyecilik, belediyelerin vatandaşa daha kaliteli, hızlı ve sürekli hizmet sunması, bilgilendirmesi ve vatandaşın belediyelerdeki karar süreçlerine katılımını sağlayan çağdaş uygulamalar bütünüdür. Daha öz bir ifade ile yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik somut bir uygulamadır, yeni bir demokrasi anlayışıdır. Bu anlayış ile belediyelerde şeffaflık sağlanmaktadır. Mekâna hapsedilmiş hizmet anlayışı, İnteraktif belediyecilik ile mekân dışına çıkarılarak, 7 gün 24 saat istenilen bilgiye en kısa ve hızlı şekilde ulaşılması amaçlanmaktadır. E-belediyecilik sadece yönetim mekanizmasını değiştirmekle kalmayıp, çevrenin korunmasını da sağlamaktadır. Bu sistem ile dijital ortamlarda saklanan bilgi, kağıt kullanımının yerine geçmektedir. Dijital ortamlarda tekrarlı kullanım imkânı olması maliyet açısından da ciddi bir verimlilik yaratmaktadır (www.uni-yaz.com).

Hizmetlerin internet ortamında vatandaşların kullanımına sunulduğu e-belediyecilik uygulamalarının temel hedefi kentdaşların yaşam kalitesini artırmakta ve kentsel yoksulluğu ortadan aldırma adına önemli bir adımdır. Bu tür sistemler, sonuç olarak hizmet maliyetlerini de son derece aşağıya çekebilme imkânı sağlayacaktır. Buna örnek olarak, bankacılık sistemi gösterilebilir. Bir banka şubesinde işlem yapılmasının bankaya maliyeti, internet şubesinin kullanımının maliyetinin en az 10 katıdır. Bu örnekte olduğu gibi, belediyecilik işlemlerinin internet ortamında, cep telefonları üzerinden, telefon uygulamaları yoluyla, yani mevcut tüm iletişim olanakları kullanılarak vatandaşların kullanımına sunulması, belediye içerisinde önemli bir performans artışı yanı sıra, hizmetlerde ölçeklenebilirlik, personel tasarrufu sağlayacaktır. Şimdi de sosyal belediyeciliği kısaca ifade etmek yerinde olacaktır. Çünkü sosyal yardımlaşmayla ilgili belediyecilik anlayışı sosyal belediyecilikle ilgilidir.

Sosyal belediyecilik, mahalli idareye sosyal alanlarda planlama ve düzenleme işlevi yükleyen bir modeldir. Bu çerçevede sosyal belediyecilik; kamu harcamalarını konut, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması alanlarını kapsayacak şekilde, sosyal amaca kanalize eden; işsiz ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve entegrasyonun tesis edilmesi ile sosyo – kültürel faaliyet ve çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılmasını öngören; bireyler ve toplumsal kesimler arasında zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet mevhumunu güçlendirmeye yönelik olarak mahalli idarelere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir (Şentürk, 2000).

Yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk alanı sadece kentin fiziki altyapısının iyileştirilmesine yönelik çalışmalarla sınırlı değildir. Yerel yönetimlerin aynı zamanda sosyal ve kültürel alanda da altyapı çalışmaları yapmaları gerekmektedir. Bu anlamda belediyeler şehrin sadece yol, su kanal hizmetlerini değil, şehir insanının sosyal kültürel ihtiyaçlarına cevap verecek, sosyal projeler üretecek uğraşlar içine girmeleri gerekmektedir. En önemlisi bu hizmetlerin gerektirdiği finansmanı ilke olarak öz kaynaklarıyla sağlayabilen, bunu sağlayamıyorsa merkezi hükümetten kaynak aktarma sorunu yaşamayan bir politik hat oluşturulabilen yapısı olmalıdır. Sosyal belediyecilik anlayışını hayata geçirebilmesini engelleyen bazı faktörler vardır. Bunlar arasında önemli olan bazı faktörler şunlardır:

Birinci olarak, fiziki altyapısı yetersiz olan şehirlerde sosyal ve kültürel çalışmaların yapılması verimli olmayacağı gibi halkın da bu yönde yapılacak bir tercihi kabullenmesi ve sahiplenmesi mümkün olmayacaktır. Sağlıksız ortamlarda sosyal kültürel çalışmaların hayat bulması zordur.

İkinci olarak fiziki, kültürel ve sosyal projeleri hayata geçirecek finanssal kaynaklarının oluşturulması gerekmektedir. Belediyeler devletin ayırdığı fonun haricinde kaynak için yeni yollar bulmalıdır.

Üçüncü olarak sosyal kültürel belediyecilik yapma anlamında ihtiyaç duyacağı kadro ve nitelikli eleman eksikliğidir. Çünkü sosyal belediyecilik belediye bünyesinde oluşturulan kurumlarda tiyatro kursu, folklor kursu, saz kursu gibi

daha çok küçük çaplı sivil toplum kuruluşlarının üstlendiği faaliyetlerden müteşekkil değildir. Öyleyse sosyal belediyeçilik nedir?

Sosyal belediyeçilik, kişinin aile, okul, mesleki örgütler gibi içinde yer aldığı toplumsal kurumların ve genelde yaşadığı kültürel ortamın kendisinden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşamayı öğretecek sosyalleştirme işlevi ve aynı zamanda sosyal kontrolü sağlayacak mekanizmaları oluşturmak üzere organize edilmiş faaliyetleri kapsayan bir sistemdir. Halk kesimlerine yönelik sorunların çözümleri konusunda danışmanlık hizmeti verme, halka sorunlarını nasıl ve nerde çözeceklerine ilişkin yönlendirme gibi işlevleri kapsayan faaliyetleri de kapsamak zorundadır. Bunlar, Beyaz Masa, Tüketici Danışma Merkezi, Hukuk Merkezi gibi kurumlar olabilir.

Sosyal belediyeçilik, belediye sınırları içerisinde yaşayan fakir ve yardıma muhtaç insanların asgari ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir yardım mekanizması oluşturmak, gerektiğinde halkın geçim sıkıntısını gidermeye ve hafifletmeye yönelik yatırımlar yapmayı gerektirmektedir. Sosyal belediyeçilik alanında ki dördüncü önemli faktör ise sosyal belediyeçilik faaliyetlerinin yürütecek nitelikte ve nicelikte yetkin STK'ların (Sivil Toplum Kuruluşları) bulunmayışıdır. Veya belediyenin STK'larla beraber senkronize hareket etmemesidir. Çünkü yerel yönetimler sosyal faaliyetlerin önemli bir kısmını STK'lar ve kitle örgütleri ile birlikte yürütmek zorundadır. Bu alana sivil inisiyatiflerin ve toplumsal grupların katılımını sağlayacak mekanizmaları kurmak zorundadır. Belediyeler bu manada STK'lar üzerinde belirleyici olmaktan çok, STK'ları destekleyici, yönlendirici ve yer tahsisi ve maddi olanaklar sunma bazında destekleyici olmalıdır.

Mesela, bir belediye özürülere yönelik çalışmalarında engelli dernekleriyle beraber tekerlekli sandalye kampanyası yaparken, öğrencilere yönelik burs çalışmasında da işadamları dernekleriyle işbirliği içersinde çalışabilir. Bir başka örnek de, kültür merkezi, kütüphane, kadın dayanışma merkezini kurmuş ve bu kurumları iki yıl boyunca gönüllü olarak toplumsal hayatın canlı organizmaları haline dönüştürmeye çalışmıştır. Bunun düzeltilmesinin bir mevzuat değişikliği gerektirdiği, bu değişikliğinde Başkan'ı kat kat aştığı, kadro sorununun önünde yasal bir takım sıkıntıların bulunduğu, bu tür sosyal faaliyetlerin ekonomik yapısı

sağlam olmayan yerlerde STK'lar marifeti ile gönüllü olarak yürütüldüğü ve yürütülmesi gerektiği bilindiği halde; Başkan üzerinde dost-ahbap ve parti-siyaset ilişkilerini kullanarak baskı kurmak, belediye kapısını rant kapısı haline çevirmeye kalkışmak da yerel yönetim anlayışında olmaması gerekir.

Sonuç olarak, sosyal yardımlaşmayı sağlama belediyelerin görevleri arasında olup belediyeler bunu sosyal belediyeçilik anlayışı ile yapmaktadırlar. Bu noktada çağdaş belediyeçilik anlayışı içerisinde hareket etme, topluma ve belediyeçilik sisteminin kolay işlemesi adına e-belediyeçilik anlayışının yerleşmesi çok önemli görünmektedir.

BÖLÜM 2: TARİHİ SÜREÇTE SOSYAL YARDIMLAŞMA KURUMLARI

2.1. İslâm'ın İlk Yıllarında Sosyal Yardımlaşma

İslam'da sosyal yardımlaşma ve dayanışma düşüncesi ile infak ve cömertlik arasında sıkı bir ilişki vardır. Cömertlik, rahmet ettiği için nimet veren Rahman; ahirete özel ikram eden Rahim gibi isimlerin tecellisi olduğu gibi ve aynı zamanda Allah ahlakıdır. Ümmeti için her şeyini veren peygamberler gibi bir fedakârlık nişanıdır. İslam'da cömertlik, canın ve malın sigortası olarak kabul edilmekle birlikte sevginin ifadesidir. Sahip olunan her türlü imkânın Allah yolunda sarf etmek gerekir (Selvi, 2002:34). Cömertlik, dünyaya köle olmamanın, dünyevileşmemenin, iradenin hakkını verip güçlü olduğunu göstermenin ünvanıdır. Aynı zamanda şükürün ve Allah'a itaatın adı olarak kabul edilmektedir. İnananın kazanımlarının çok olması vardır. Diğerkamalık ve empati özelliğinin ifadesi olup kendi nefesine kardeşinin nefisini tercih olarak kabul edilmektedir. Cömertler, “Onlar (Mü'minler) kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, başkalarını nefislerine tercih ederler” ayetinin muhatabıdır (Haşr, 59/9).

Bir başka ifadeyle “ onlar sevmelerine rağmen yiyeceği, fakire, yetime ve esire yedirirler” (İnsan Suresi, 76/8). Bu ayetler İslam'daki dayanışmayı göstermektedir. Toplumda yardımlaşma ve dayanışmanın zirvesi asr-ı saadet olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde kardeşlik destanı, vifak ve ittifak vardır. Cennete gidiş ve cehennemden kurtuluş inanan insan için önemlidir. İman psikolojisinin toplumsal alana yansımaları, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma olmaktadır. Bu bağlamda, İslam'daki cömertlik ve infak düşüncesi sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya dönüşmektedir.

İbn-i Haldun'da: “İnsanın besinin elde etmeye tek başına gücü yetmez, öyleyse insanın kendi türünden kişilerin güçlerini birleştirmeleri gerekir. Gücünü kendi türünden olanları ile birleştirmelidir ki gerek kendisi gerek onlar için yiyecek sağlayabilsin. Yardımlaşmayla, o insanlara gerekli besinlerden daha fazlasını bulabilirler” ifadesini kullanmaktadır (Haldun, 1986:463). İnsanın yalnız

yaşayamayacağını ifade eden İbn Haldun, birlik-beraberliğe, dayanışmaya parmak basmaktadır.

Yine bir toplumun birlik beraberliği devletin sahibine intisap etmesine göre çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Toplumların oluşumu asabiyyete, bundan da maksat olan nesep ve kardeşliğe dayanmaktadır. Fakat bunun yanında devletin ihsanlarıyla beslenenler devlete karşı olmayacaktır. İlk önce ailede başlayan yardımlaşma insanların kaynaşmasına vesile olmaktadır. İhsanlarıyla birbirini yetiştirenler arasında sıkı bir bağ oluşacaktır. Bu da toplumda yardımlaşma ve dayanışmayı artıracaktır (Haldun, 1986: 462-464).

İşte İslam toplumunda bazı fakirler, sıkıntısı olmasına rağmen halini kimseye açamaz, dilencilik yapmaz. Müslümanlar çeşitli yollar ile değişik formatlarla bu insanları bulmalı ve onlara yardım etmelidir (Selvi, 2002:89). Toplumdaki sosyal yardımlaşma kurumları da toplumun bütünleşmesi ve kaynaşması adına bu noktada önemlidir. Şimdi de, İslam'ın ilk döneminde bulunan sosyal yardımlaşmayı incelemeyen önce, İslam devletinin kendi çalışanlarına bu konuda nasıl davrandığını belirten bir örneği ifade etmek yerinde olacaktır.

Bir Hadis-i Şerifte, Hz. Muhammed (a.s.v) şöyle buyurmuşlardır: “Bir kimse bizim işimize tayin olunursa; evi yoksa ev edinsin, bekârsa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi ve bineği yoksa binek edinsin, kim bunlardan fazlasını isterse, O, ya hıyanet eder veya hırsızlık yapar (Kütüb-i Sitte, 2002:488, c.6).

Burada emeği ile geçimini temin eden kimsenin belli bir süre içinde o gün için edinebileceği hayat standardı belirtilmiştir. Bir anlamda kişi için gerekli, ideal olabilecek bir sınır çizilmiştir. Yoksulluk tanımlamaları açısından bu ölçüler önemli görünmektedir.

Çalışanlarının sosyal şartlarını yukarıdaki şekilde düzenleyen İslam'ın, ilk yıllarda diğer insanlara karşı “sosyal yardımlaşma düzenlemelerini” de ele aldığını görülmektedir.

Bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak gelişen bu sistemde devletin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu gerek ilk defa olan bu kuruluşu yapılandırabilmek, gerekse maddi imkânları zayıf olan bireyleri maddi bakımdan destelemek içindir. Bu

sebeple Ömer İbn Abdülaziz, memurlar için zekât fonundan yardım yapılabileceğini söylemektedir. Zaten, İslam'a has zekât müessesesi de temel ihtiyaçlarını karşılayamayan yoksul ve ihtiyaç sahibi kesimin bütün sıkıntı ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek üzere sistemleştirilmiş bir "sosyal yardımlaşma" kurumudur. Tatbik edildiği yıllarda ihtiyaç sahibi kişilerin mesken problemleri dâhil tüm ihtiyaç ve sıkıntılarına cevap vermiş, önemli bir sosyal güvence sağlamıştır (Döndüren, 1998:40). Bu konuda Emeviler zamanında geçen şu hadise oldukça önemli bir göstergedir. Halife Ömer bin Abdülaziz valilerine gönderdiği bir yazıda : "Bütün borçluların borcunu ödeyiniz" emrini vermiştir.

Bunun üzerine bir Vali: " İşçisi, atı, evi ve eşyası olduğu halde yine de borçlu olan kimselerin borcunu ödeyecek miyiz ?" diye sorduğunda Halifeden şu cevap gelir: "Evet, eğer borçları varsa, onların da borcunu ödeyiniz. Zira o söylediğiniz şeylere sahip olmak, bütün Müslümanların hakkıdır". Bu uygulamadan sonra, Tunus ve Cezayir bölgesi zekât memurundan Halifeye gelen yazıda, zekât verecek kimse bulamadıklarını, herkesin refah içinde bulunduğunu, biriken paralarla ne yapmaları gerektiği sorulmuş, Halifeden: "Köle satın al ve azat et " emri gelmiştir (Deligöz, 19??).

Bunu yanında Kur'an-Kerim de vakfi destekleyen ve tavsiye eden pek çok ayet vardır. Al-i İmran 92. ayette "Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça gerçek mutluluğa erişemezsiniz" buyrulmaktadır. Aynı şekilde Hadid suresinin 18. ayetinde de "Doğrusu sadaka veren kadın ve erkeklere Allah kat kat karşılığını verecektir" denilmektedir. Örneğin, Hz. Ömer Hayber'deki arazisiyle ilişkili olarak Peygamberimize gelmiş ve; -Ey Allah'ın Rasulü! Şu anda Hayber'de çok değerli bir arazim var. Bununla ilgili bana ne tavsiye edersiniz? diye sormuş, Peygamberimiz de; "İstersen mülkiyeti sen de kalsın, fakat onun gelirini sadaka olarak dağıt" buyurmuştur. Hz. Ömer de bu arazisini satılmamak, hibe edilmemek ve mirasçılara intikal etmemek üzere başta fakirler, köleler ve yolcuların istifade edebilmesi amacıyla vakfetmiştir (İbn Kesir, 1981:299).

Vakıf uygulaması İslam tarihinin hemen hemen her safhasında bir sosyal yardımlaşma ve dayanışma kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti tam bir vakıf medeniyeti halini almıştır. Çünkü mescitler,

türbeler, tekkeler, medreseler, mektepler, köprüler, sulama kanalları, hastaneler, kervansaraylar, imarethaneler ve kütüphaneler gibi pek çok tesis genellikle vakıflar sayesinde yaptırılmıştır. Aslında vakıflar sadece bunlarla sınırlı değildir. Çünkü çok amaçlı kuruluşlar olduğu için hemen hemen her alanda hizmet üretmişlerdir.

2.2. Türk Milletinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Geleneği

İnsanlık için ihtiyaçların esaretinden kurtulmak yaratılıştan bu yana devam etmektedir. Milletler, fukaralığa karşı sosyal dayanışma mekanizmaları geliştirmek suretiyle ferdin muhtaçlığa düşmeme mücadelesine destek vermişlerdir. Tarih içerisinde insanlığın geliştirdiği sosyal yardımlaşma mekanizmaları; kişiden kişiye ve talebe bağlı olarak gerçekleşen doğrudan yardımlarla başlamış; daha sonra vakıf, dernek ve sandık gibi kurumlar aracılığı ile sürdürülmüştür. Milletin geliştirdiği bu mekanizmaları devletler, kimi kez doğrudan kimi kez dolaylı olarak teşvik etmiş ve bu mekanizmalara destek olmuşlardır.

Türkler eskiden yoksul kelimesi yerine “*çıgay*” kelimesini kullanırlardı. Dolayısıyla zengin-fakir yerine “*bay-çıgay*” terimi kullanırdı. Buradan da anlaşıldığı üzere dilimizde eskiden bu yana var olan bu kelimeler yoksulluğun da her dönemde var olduğunu göstermektedir. Ayrıca Türk lehçelerinde “*karakçı-uducu-koldacı*” gibi sözlerle ifade edilen dilencilerin varlığı da yardımlaşma geçinenlerin olduğunu ifade etmektedir. Yoksulların olduğu toplumda yardımlaşma yolları ve yoksullukla mücadelenin olması da muhakkaktır (Genç, 1996: 29).

Yoksullara yardım konusunda en eski Türk geleneği olarak “yağmalî toy” bulunmaktadır. Başta hükümdarlar, zenginler, boy beyleri ve varlıklı kişiler yönetimleri altındaki kişileri ziyafetlere davet edip yedirip içirirler. Sonra da diğer ihtiyaçlarını karşılarıydı. Türklerde gelin dolayısıyla yardımlaşma gelin olarak evden çıkacak olan genç kızın çeyiz eşyasının hazırlanmasında; başta akraba ve komşular olmak üzere bütün tanıdıkların yardımlaşması hadisesidir. Bunun yanında Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eserinde, fakirlere ziyafet

vermeden, biçiş kılmaktan (elbiselik kumaş verme), diş kirası adı altında bahşış vermekten bahseder. Ramazan akşamlarında iftar verme, bayramlık için kumaş ve para verme olmaktadır (Genç, 1996:30-31).

Türk geleneğinde yardımlaşma ölüm dolayısıyla da uygulanmıştır. Bir yakınına kaybeden aile evinde 3-5-7 gün kazan kaynamaz, yemek pişmez. Komşuları, akrabaları hem taziyede bulunur hem de o eve yemek götürürler. Elbiseler dağıtılır, hayırlar yapılır. Bu gelenek bazı yörelerde hâlâ devam etmektedir (Genç, 1996:31-32). Günümüzün modern anlayışıyla mahalleler için birkaç tane taziye evlerinin olması ve mahalle sakinlerinin oralarda taziyelerini sunması aileler için daha iyi olabilir. Sosyal hayattaki bazı yardımları fertlerin dışında devlet, sosyal devlet özelliği ile yapar.

Devletin sosyal alana müdahalesi ve sosyal devletin doğuşu Batı Ülkelerinde çok sonraları ve uzun mücadeleler sonrasında mümkün olabilmiştir. Batı' nın sosyal, siyasi ve ekonomik tarihi ile insan haklarının gelişim tarihi birlikte değerlendirildiği zaman bunun o ülkelerde ne kadar kıymet ifade ettiği daha iyi anlaşılır. Ülkemizde ise devletin sosyal alana müdahalesi Türk kültürü içerisinde devletin vazgeçilemeyecek mükellefiyetleri arasında yer almıştır. Bu sebeptendir ki ülkemizde sosyal devlet için halkın bir mücadele vermesine gerek kalmamıştır. Sosyal devlete ülkemizde yumuşak inişle ulaşılmasının gerisinde yatan sebep işte budur.

Biz de burada muhtaçlığa ve fakirliğe karşı mücadele günümüzdeki anlamı ile sosyal güvenlik alanında Türk devlet felsefesinin tespitine imkân hazırlayacak birtakım ipuçlarından yola çıkarak; a) Türk devletinin fakirlik meselesi karşısındaki tavrının nasıl olması gerektiği, b) Türk insanının devletinden bu alandaki beklentileri hususlarındaki bir takım tespitlerimizi ortaya koymaya çalışacağız. Hemen ifade edelim ki; fukaralığın önlenmesi ve sosyal güvenliğin sağlanması hususlarında Türk insanının beklentileri vardır. Bu beklentilerin niceliğini *iki şey* belirlemektedir. Bunlardan birisi milli kültür diğerisi ise çağdaş dünyanın birikim ve kat ettiği gelişmelerdir.

Türk milletinin tarihten günümüze intikal eden güçlü bir sosyal yardımlaşma geleneğinin var olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Türk toplumunun tarih içerisinde çok geniş bir coğrafya içerisinde yaşamış olduğu bilinmektedir. Asırlar süren bir göçebelik tarihine sahip bir millet olarak sosyal ve ekonomik anlamda dayanışma çok hayati bir ihtiyaç hatta bir zarurettir. Aksi halde göçebe ve sürekli yer değiştiren ve henüz kabile aşamasında olan bir topluluğun hayatiyetini devam ettirme şansı olmazdı.

Türkler, İslam'a girdiklerinde kültürlerinde ve geleneklerinde kuvvetle yaşayan sosyal dayanışma geleneği, İslam dininin Müslümanları kardeş sayan ve müminler arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı dini bir vazife sayan hükümleri ve dayanışmayı ibadet nitelikli dini emirlerle destekleyen dini müesseseleriyle desteklenmiş ve daha güçlü hale gelmiştir. İşte İslam imanı ile, kökleri tarihe dayalı törenin birbirini destekleyen bu örtüşmesi sayesinde ki Türk milleti onlarca asır fukaralığa, yoksulluğa karşı bu sosyal dayanışma ve yardımlaşma geleneği ile mücadele etmiştir. Modern sosyal güvenlik tekniklerinin gelişmediği bu dönemde vakıflar, imaretler, zaviyeler gibi kurumlar geliştirilmiştir.

Burada, göz ardı edilmemesi gereken bir husus vardır. O da tarih içerisinde sosyal yardımlaşma faaliyetlerinde devlet büyüklerinin (ümeranın, ulemanın vb.) öncü rolüdür. Günümüzde vakıf eserleri olarak özellikle hayır kurumu niteliğinde (Darü's-Şifa, Bimarhane, Darü'l-Eytam, Darü'l-Aceze, İmaret gibi) yüzlerce eserin sahipleri arasında (Sahibü'l-Hayrat) çok sayıda devlet adamının (hâkan, padişah, sultan ya da vezir gibi) varlığı iddialarımızın bir delili olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de devletin sosyal yardımlaşma ve dayanışmadaki rolü; fukaralık mücadelesine ve sosyal güvenliğin sağlanması alanındaki tavrının belirlenmesinde birtakım faktörler rol oynayacaktır. Bunlar devletin bu alandaki siyaseti, asrın gerekleri ve imkânlarıdır. O halde öncelikle devletin politikalarını belirleyen felsefesinin tespiti yapılmak gerekir.

Türk devlet felsefesinde fukaralığa karşı mücadelenin bir devlet görevi olduğu kabul edilmektedir. Bunun bilinen ilk delilleri Göktürk Devleti'ne kadar eskilere

uzanmaktadır. Orhun Abideleri'nde Kül Tiğın Abidesi'nin Güney cephesinde yer alan "Varlıklı zengin millet üzerine oturmadım. İşte aşsız, dışta donsuz; düşkün, perişan milletin üzerine oturdum... ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım" ifadesi bize Türk felsefesinde fakirliğe karşı mücadelenin önemini ve yerini ifade eder. Türk devlet felsefesinde yer alan milletin sosyo-ekonomik alanda devletten beklentilerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Bozkurtlar, 20.03.2008): "Fakirliğin yok edilmesi" .

Her Türk devletinin kaynağını Türk milli kültüründen ve milli tarihinden alan sosyal görevlerden birisi milletin fakirlikten kurtulmasını temin etmektir. Bilindiği gibi Türk töresinin temel ilkeleri arasında adalet, iyilik, eşitlik ve insanlık vardır. İslam öncesi dönemlerde yaşayan fakirlikle mücadele politikası 'İslamiyet' in kabul edilmesi ile kuvvetlenerek sürdürülmüştür. Bu dönemde ise İslam dininin sadaka, zekât gibi müesseselerinin de iletilmesi ile birlikte fakirlerin dul ve yetimlerin, ihtiyarların, kimsesizlerin korunmasını destekleyen dini normlar devletin fukaralıkla mücadele politikalarını belirlemiştir. Türk Devleti sosyal devlet olduğu için sosyal adaleti sağlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır.

Milli kültürümüz ve Türk devlet felsefesi açısından mesele değerlendirildiği zaman Türk devletinin daima korunmaya, desteklenmeye, yardıma muhtaç vatandaş kesimlerine destek sağlamak, vatandaşlar arasındaki, sosyal farklılıkları olabildiği kadar azaltmaya yönelik politikalar izlemek zorunda olduğu görülecektir. Öyle ki "halkın iktisadi ve sosyal ihtiyaçlarını tatmin edemeyen devlet onu yönetme güç ve iradesinden mahrum kalmakta" "devlet olma iktidar olmanın vazgeçilmez bir özelliği" sayılmaktadır (Bozkurtlar, 20.03.2008).

Şu halde, devletin iktisadi bakımdan en zayıf vatandaşların dahi insanca bir hayat yaşamasını sağlayacak tedbirleri almak gibi bir yükümlülüğü vardır. Halkın kültür kotlarına yerleşmiş bir beklenti vardır. Öyle ki, Türk milletinin devleti yalnızca kendi milletinin mensuplarına değil ülkesinde yaşamakta olan bütün insanlara da insanca yaşama ve insanca muamele görme hakkını tanımak zorundadır. Türk milleti, tarihte başı derde girmiş herkese kucak açmış; onları düşmandan ve düşman kadar tehlikeli ve kötü olan açlıktan ve bütün gayri insani muamelelerden kurtulma hak ve hürriyetini kendi topraklarında temin etmiştir.

İnsanı odak alan bir meslek olarak sosyal hizmet ortaya çıkışından ve başlangıcından itibaren hem teorik yaklaşımlarında, hem de uygulama ve müdahalelerinde insan ihtiyaçlarını ortaya çıkaran tüm koşulları bir bütün olarak ele almıştır. Demokrasi ve insan hakları perspektifinde tüm insan ihtiyaç ve sorunları mesleki odağını oluşturmuş; birey, grup ve toplumun yaşam standartlarının yükseltilmesi sosyal hizmetin temel hedefi olmuştur.

Bu yaklaşım içinde, sosyal refah kurumlarının işlevsellik kazanmasının bir gereği olarak ortaya çıkan sosyal hizmet mesleği farklı insan ihtiyaçları doğrultusunda gelişerek kendi yeni alanlarını bu farklı hizmet alanlarında sosyal hizmet uzmanlarının ne yaptığı, uygulamalarının ve işlevselliklerinin ve mesleki misyonunun sınırlılıkları ne olduğu konusunda tartışmalar sürüp gitmektedir. Muhtaçlara sahip çıkma adına günümüzde sosyal hizmet adı altında devlet yardım elini uzatmaktadır.

Tarihi sürece baktığımızda Türkler'in tarihi Orta Asya'dan başlamaktadır. MÖ 3000 yılında Orta Asya'da Türkler bir çeşit sosyal güvenlik kurumları ve hayvanları korumak için vakıflar kurmuşlardır. Türk tarihinde çocukların korunmasıyla ilgili alınan ilk resmi ve düzenli önlemlere ilk Müslüman Şii kavimlerde rastlanmaktadır. Korunmaya muhtaç çocukların korunması ve bakımı için kurumlar açılmaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ile başlayan çağla birlikte insanı korumaya yönelik yasal ve kurumsal önlemler Anadolu'ya taşınmıştır. Selçuklularla sosyal hizmetler daha yaygın bir örgütlülük kazanmıştır. Dinsel vakıflarla yardımlar örgütlenmeye başlamıştır. Vakıflarla dul, yetim, yoksul, düşkün ve sakatlarla 18. yüzyıla değin önce "*Ahilik*" sonra "*Gedik-Lonca*" teşkilatı adı altında birleşiyorlar. Bugünkü meslek odalarının, sendikaların ve sosyal sigorta kurumlarının yerini tutan bu kuruluşların amacı üyelerini bir çatı altında toplamak, korumaktır. (Tomanbay,1991b).

Yaygın bir İslami sosyal yardım ve dayanışma örgütü olan bu kuruluşlar zamanının ekonomik ve toplumsal gereksinmesinden doğmuştu. İslam'da sosyal yardım bir çeşit bireysel etkinlik ve ibadet olarak ele alınmıştı. Zekât bireysel boyutta örgütlenmiş sosyal yardımdır. Yoksula, kimsesize, öksüze, yetime dağıtılan fitre, sadaka gibi önlemlerde aynı kapsamda irdelenmelidir. İslamiyet'te

bireye bağı, örgütlenmemiş bir “sosyal hizmetler” eşitlik ve sosyal dayanışma temelleri üzerine oturtulmuşlardır (Tomanbay,1991a).

Devletin izlemesi gereken strateji hakkında devlet yöneticilerini bağlayıcı açık hükümler bulunmamaktadır. Ancak, Türk-İslam töresindeki değer hükümlerinin göz ardı edilmemesi izlenecek stratejinin tayini açısından önemli bir ölçüt niteliğindedir. Şu halde bu alanda strateji, yaşanan çağa, çağın bilgi, tecrübe, ihtiyaç ve gereklerine göre belirlenebilecektir.

Makro düzeyde, Türk devleti fukaralık mücadelesinde millete öncü ve yönlendirici bir politika üretmek zorundadır. Devletin fukaralığa karşı mücadelesi, halkın aylaklığa ve tembelleşmesini destekleyici nitelikte olmamalıdır. Devlet işsizliği, (belediye iş bulma kurumu ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa çalışabilir) milli kültürün, erdemli bir hayatın ve bütün milli ve insani değerlerimizin en büyük düşmanı olarak kabul etmelidir. Ailenin korunması, aile dayanışmasının desteklenmesine yönelik politikalar da önem taşımaktadır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma geleneği modern sanayi toplumu ve şehirleşme ile yara almıştır. İşte devlet aileden başlamak suretiyle milletin bütün fertlerinin her seviyede işletmesi gerekmektedir.

Mikro seviyede ise devlet asgari seviyede fakirlerin fukaralıktan kurtulmalarını sağlayıcı tedbirler almakla yükümlüdür. Bütün çabalara karşın fakirlik riski ile karşı karşıya kalmış ve kendi gücü ile bu durumdan kurtulma şansı olmayanların başkalarına muhtaç olmaktan kurtulmalarının sağlanması devletin temel görevi olmalıdır. Modern devletler ve toplumlar bu mücadelede en çok sosyal yardım ve sosyal hizmet tekniği ile sistem kurmak suretiyle başarılı olmaktadır.

Şu halde Türk devleti asgari seviyede gelir ve geçim imkânı olmayanlara ihtiyacı olan geçim ve gelir garantisini sağlamak durumundadır. İşsizlik yardımı ve işsizlik sigortası teknikleri bu maksatla kullanılabilir. Türk devletinin bu alandaki önceliği, fakir, kimsesiz, aciz yaşlılar, özürülüler ile çocukların korunmasına vermesi gerekmektedir. İşte kurulacak milli sosyal hizmet sistemi ise kimsesiz çocuklara, yaşlılara, sakatlara ve acizlere öncelikli olmak üzere muhtaç bütün insanlara hizmet yardımı sağlamalıdır.

Kısaca, Türk devlet geleneği Türk milli kültüründen ve Türk tarihinden günümüze gelmiştir. Bu yardım geleneği insanlığın tarihi tecrübelerinden ve mevcut birikimlerinden faydalanılarak geliştirilmelidir. Eğer Türk tarihinin, kültürünü ve bu kültür kotları içerisinde yer alan milli değerleri yeni nesillere aktarılamaz ise, onların orijinal çözümleri birer hayal olacaktır. Türkiye'yi yönetenler ülkede çağdaş ve uygulanabilir politikalar üretmek arayışı içinde olmalıdır. Bütün politikaların yegâne hedefinin ise Türk devletini başı dik, karnı tok ve hür insanların ülkesi yapmak olduğu bilinmelidir. Günümüzde açlığa, yoksulluğa karşı mücadele etmek bu anlamda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak; bu mücadelenin günümüzdeki adı olan sosyal güvenlik milli güvenliğin harcı mesabesinde önem ve değer taşımaktadır. Bu sebeple, takip edilecek politikasının ipuçlarını yukarıda sıraladığımız sosyal güvenlik sisteminin boşluğunu dolduracak sosyal yardımlaşma kurumları mutlaka kurulmalıdır.

Türk devleti, sosyal devlet olmaktan, hukuk devleti olmaktan, adalete dayalı bir devlet olmaktan vazgeçemez. Çünkü bu ilkeler en üst seviyede dayanışma ve yardımlaşmanın olmazsa olmaz ön şartları niteliğinde prensiplerdir. Sıraladığımız ilkeler bu milleti tarihten günümüze kadar yaşatan ilkelerdir.

2.3. Osmanlı Devletinde Sosyal Yardımlaşma

Tarihin kaydettiği en geniş sivil sosyal yardımlaşma teşkilatları da İslam medeniyetinde, özellikle de Osmanlı'da meydana getirilmiştir. Vakıflar, imaretler, hayır tesisleri ve diğerleri günümüze kadar ulaşan bu eserlerdir. 16. asırda halk ve esnaf için kurulmuş olan ve önemli bir görev yapan (para vakıfları)'nın finans kaynağı haline geldiği bilinmektedir. Devletin yapması gereken önemli görevleri üstlenen bu müesseselerin, kamu harcamalarının azalarak, başka hizmetlerin yapılmasına vesile olmuşlardır.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, XIII. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden, çok uzun ömürlü bir siyasal kuruluştur. Bu uzun sürecin "klasik dönem"(Ergenç, 1999:32) olarak isimlendirilen devresinde Osmanlı toplumunda halkın sosyal güvenliğinin nasıl sağlandığı, sosyal güvenlik teknikleri olarak nelerin yer aldığı ve modern sosyal güvenlik anlayışının hangi

noktasında bulunduğu hususları hep merak edile gelmiştir. Genellikle Osmanlı devletine ilişkin çalışmalarda yapılan Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası ayırımı, Osmanlı devletinde sosyal güvenlik sisteminin incelenmesi açısından da yapılabilir. Hatta özelliği itibarıyla Osmanlı devletinde sosyal güvenlik sisteminin, biri Tanzimat'tan önceki devir (lonca devri) ve diğeri Tanzimat ve Meşrutiyet devri olmak üzere iki dönemde incelenmesi gerekir.

Belirtmek gerekir ki, Osmanlı devletinde toplum yapısı, biri askeriler (yönetenler) (Akyılmaz, 1999:40-41) ve diğeri reaya (yönetilenler) olmak üzere iki ana grup altında ele alınmaktadır. Osmanlı toplum yapısı içinde reaya, askeri zümre dışında kalan, üretici olan, ticaretle uğraşan, vergi veren, yerleşik veya yarı yerleşik halk zümresini ifade etmektedir (Akyılmaz, 1999:41). Başka bir anlatımla reaya, şehirliler, köylüler ve göçebe aşiretlerden meydana gelmiş vergi yükümlüsü olan zümredir. Bu kesim, yönetici sınıf içinde yer almayan, meslek ve müstahsil grupları (köylüler, zanaatkârlar ve ticaretle uğraşanlar) olarak alt tabakayı oluşturmuş; sanayi, ticaret ve tarımla uğraşmış; devlete vergi vererek servet üretmiştir (Halaçoğlu, 1993:380).

Osmanlı Devleti'nde, milletimizin ayırıcı bir vasfı olan muhtaç olana yardım ve zayıf olanı koruma özellikleri, korunmuş ve kendilerine yardım eli uzatılmıştır. Genelde, dinin etkisi ile yapılan bu yardımların biri içeriden, diğeri ise dışarıdan olmak üzere iki yönden meydana geldiği söylenebilir. İçeriden yapılan ve mesleki dayanışma düşüncesine dayanan yardımlardır esnaf teşkilatları yolu ile gerçekleştirilmiş; dışarıdan yapılan yardımlarda ise vakıf kurumlarının etkisi görülmüştür.

Burada şunu vurgulamak gerekir ki, Osmanlı devleti, kuruluşundan itibaren bağlı bulunduğu İslâm dininin gereklerine göre bir hukuk sistemini ve toplum yaşantısını esas almış; sosyal güvenlik alanında da bu dinin etkisi fazlasıyla hissedilmiştir. Genel olarak Müslüman topluluklarda devletin, memleketteki fakirleri gözetmek, muhtaçları korumak ve işi olmayanlara da yardım elini uzatmak gibi görevleri vardır (Şeker, 1984:138). Devletin, bu gibi pek çok görevi (Yediyıldız, 1982:34) olmasına rağmen, bu görevlerini yerine getirmede vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları devlete yardımcı olmuşlar, onun görevlerini

hafifletmişlerdir (Öztuna, 1986:161-162). Şunu vurgulamak gerekir ki, daha Orhan Gazi zamanında, günün gerek ve koşullarına göre tımar, zeamet, yurtluk, ocaklık ve muhtacîn gibi namlarla şahıslara, dul ve yetimlere bazı kayıt ve şartlarla sosyal haklar tanınmış ve bu hakların karşılanabilmesi için bazı esaslar konulmuştur (Dilik, 1972b: 25).

Osmanlı Devleti'nde, Batıda olduğu gibi, sosyal güvenlik düşüncesi, karşılıklı yardımlaşma anlayışı ile başlamış ve gelişmiş; emeği ile geçinenlerin sosyal güvenliği esas itibarıyla üç esasa dayandırılmıştır. Bunlar, aile içi yardımlaşma, meslek teşekkülleri çerçevesinde yardımlaşma ve sosyal yardımlar olarak özetlenebilir. Şüphesiz o devirlerde aile nüfusunun kalabalık olması ve bunlar arasında çoğu kez birden fazla çalışanın bulunması ailenin varlığını sarsacak nitelikte büyük geçim sıkıntılarına düşülmesi ihtimalini de azaltmıştır.

El sanatları alanında çalışanlar doğal olarak tarım alanında çalışanlara oranla, sosyal risklere karşı daha az güvenliğe sahiptir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde mevcut zorunlu esnaf birlikleri (ahiler, loncalar), Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, birtakım dayanışma sandıkları kurmuşlar ve mensuplarına bir takım risklere karşı belirli ölçüde bir güvenlik sağlamaya çalışmışlardır. Şüphesiz bu sandıkların kurulabilmesinde güvenliğe duyulan ihtiyacın daha şiddetli oluşu tek neden olmamıştır. Esnafın şehirde toplu bir durumda yaşaması, birleşme ve örgütlenmenin bilincine varmış, bunun faydalarını görmüş ve bu konuda tecrübe kazanmış olmasının da büyük rolü olmuştur (Dilik, 1972b:22).

18. yüzyılda Osmanlılarda sosyal kurumlaşmalar daha bir kurumsallık kazanıyor. İlk kez 18. yüzyılda sosyal yardım amaçlı vergi toplanmaya başlanıyor. 19. yüzyılda Darülaceze (düşkünler yurdu), Darüşşafaka (yoksul, öksüz ve yetimler için okul), Darüleytam (yetimler yurdu), Islahhaneler (ıslahevleri) gibi kuruluşlar, askeri ve sakatlara yardım derneği geçici adıyla Kızılay kurulmuş (Tomanbay, 1991a).

Osmanlılarda, başlangıçta çalışanları koruyan belirli önlemler yoktu. Geleneksel, dinsel kökenli sosyal yardımlar, aile içi yardımlaşmalar, meslek kuruluşları bünyesindeki yardımlar işçiler için de düşünülebilir. İşçilerin çalışma koşullarının

iyileştirilmesine yönelik ilk yasal düzenleme 1865'te çıkarılan Dilver Paşa Nizamnamesi ve bunu izleyen Maadin Nizamnamesidir. 1869-1876 yılları arasında İslam hukukuna göre hazırlanan Mecelle çalışanların haklarını da çok kaba hatlarıyla düzenliyordu. Sarsılan Lonca düzeninin yarattığı boşluk Mecelle ile hukuksal bazda dolduruyordu. Sonraları 1923 yılında cumhuriyetimizin kurulmasıyla mevcut sosyal hizmetler çağı ve Cumhuriyet düzeninin gerektirdiği hukuk ve örgütlenme düzeni içine alınmaya başlanınca, 114 sayılı yasa ile basit bir sosyal yardım sisteminin yasal temeli atılmış, 151 sayılı yasa ile de çalışma koşullarının iyileştirilmesi öngörülmüştür. Bunlar sosyal ve yardım sandığı kuran benzeri yasalar 1930 yılında Umumi Hıfzıssıha Kanunu ve Belediyeler Kanununun, 1936 yılında ilk, iş yasasının çıkarılmasına zemin hazırlamışlardır. 1945 yılında Birleşmiş Milletler örgütüne üye olarak batının sosyal politika standartlarını kısmen benimsemeye başladı. 1945 yılında bugünkü Sosyal Sigortalar Kurumu, İşçi Sigortaları Kurumu olarak kurulmuş, bunu 1938'de T.C. Emekli Sandığı, 1971'de Bağ-Kur'un kuruluşu izlemiştir (Tomanbay, 1991a).

Cumhuriyetle Halk Eğitim çabaları da örgütlenmeye başlamış; resmi boyutta, 1932'de kültür derneği olarak Halkevlerinin kurulmasıyla gönüllüler boyutunda Anadolu'ya yaygınlaştırılmıştır. 1949'da korunmaya muhtaç çocuklar üzerine ilk yasal düzenleme gerçekleştirilerek bu çocukların korunmasını doğrudan amaçlayan ilk yasa 1979'da ilk Çocuk Mahkemeleri yasası ile çocuk refahı alanında ikinci önemli adım atılmıştır. Sosyal hizmetler alanında 1959 yılında çıkarılan bir yasayla Sosyal Hizmetler Enstitüsü kuruluyor. Bu yasaya dayanarak 1961'de ilk sosyal hizmet okulu "Sosyal Hizmetler Akademisi" açılıyor. 1963'te 225 ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde "Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü" kurularak resmi sosyal hizmet programlarının bir kısmı bu çatı altında toplanıyor. 1967'de Bakanlık onayıyla İl Sosyal Hizmet Şubeleri kurularak resmi sosyal hizmet örgütlenmesi tüm yurda yaygınlaştırılıyor (Tomanbay, 1991a).

1983 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, kaldırılan Çocuk Esirgeme kurumunun kaynaklarıyla da zenginleştirilerek yarı özerk "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna" dönüştürülmüş, ilgili yasayla il özel idarelerinin,

belediyelerin, özel tüzel kişilerin, gerçek kişilerin, kamu tüzel kişilerinin sosyal hizmetle ilgili etkinlikleri SHÇEK kapsamına alınmıştır. Bu gelişmeye karşılık 1986 yılında bir yasayla kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonuyla Türkiye’de sosyal hizmetler yeni bir kimliğe büründürülüş, 1960’larda getirilen ve 1983’te kurumlaşmasıyla üst düzeye getirilen yeni kimliğinden soyutlanarak geleneksel örgütlenme ve uygulama modeline ağırlık verilmiştir (Tomanbay, 1991a). Burada görüldüğü üzere Osmanlı’dan günümüze sosyal yardım hizmetlerindeki seyir önemlidir. Yoksullukla mücadele zamanla gelişmiş ve değişmiştir. Tüm bunlarla beraber Osmanlı’daki yardımlaşma şekillerine değinmek gerekir.

Vakıf uygulaması İslam tarihinin hemen hemen her safhasında bir sosyal yardımlaşma ev dayanışma kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti tam bir vakıf medeniyeti halini almıştır. Çünkü mescitler, türbeler, tekkeler, medreseler, mektepler, köprüler, sulama kanalları, hastaneler, kervansaraylar, imarethaneler ve kütüphaneler gibi pek çok tesis genellikle vakıflar sayesinde yaptırılmıştır. Aslında vakıflar sadece bunlarla sınırlı değildir. Çünkü çok amaçlı kuruluşlar olduğu için hemen hemen her alanda hizmete üretmişlerdir. Ana hatlarıyla söylemek gerekirse şu tür vakıflar oldukça dikkat çekicidir (Yapıcı, 19??):

- Fakirlere, dullara, öksüzlere, borçlulara para yardımı yapan vakıflar,
- Öğrencilere elbise ve yemek veren vakıflar,
- Evlenecek genç kızlara çeyiz hazırlayan vakıflar,
- İş bulma ve meslek edindirme vakıfları,
- Kimsesizlerin cenazesini kaldırma yönünde hizmet veren vakıflar,
- Ev sahiplerinin iyi davranmadığı hizmetçileri koruyan vakıflar,
- İlimle uğraşanlara mürekkep desteği yapan vakıflar,
- Halka meyve sebze dağıtan vakıflar,
- Çalışamayacak kadar yaşlanan hamallara destek olan vakıflar,

- Sütü olmayan annelerin çocuklarını emzirmek için kurulan vakıflar,
- Hastalara moral vermek için kurulan vakıflar,
- Oyuncağı olmayan çocuklara oyuncak temin eden vakıflar,
- Şehri ve caddeleri temiz tutmak için özellikleri tükürükleri temizleyen vakıflar,
- Sırf ağaç dikimi için kurulan vakıflar,
- Aç kalan hayvanların beslenmesi ve bakımı için kurulan vakıflar,
- Göçmen kuşlara konaklama yeri yapan vakıflar,
- Güvercinlere yem sağlayan vakıflar.

Buradaki vakıf çeşitlerine dikkat edilecek olursa vakıfların sadece insanlara değil, diğer canlılara da hizmet eden kuruluşlar olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti bu tür vakıflar sayesinde sosyal devlet olma özelliği kazanmıştır.

Vakıflar birinci planda halkın maddî ve manevî açıdan rahat, huzurlu ve mutlu olmalarını sağlamaya yönelik hizmetlerde bulunmaktadır. Zenginlerle fakirler arasındaki ekonomik ve sosyal mesafeyi katılaştırmayan vakıflar fakirlere normal bir şekilde yaşama imkânı sağladığı için toplumsal barışın oluşmasında ve devamında önemli bir rol oynamaktadır. Vakıflar, doğal çevrenin korunmasında da önemli bir işlev üstlenmiştir. Ayrıca vakıf eserleri yapılarak savaşlarda yıkılan şehirlerin yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple vakıf eserleri bulunduğu yerin kültür tapuları olarak kabul edilebilir. Müslümanların vakfa bu kadar önem vermesi yabancı araştırmacıları hayrete düşürmekte ve onlar İslam medeniyetini tanımlarken; “işte gerçek bir vakıf medeniyeti, yardımlaşma medeniyeti, sevgi medeniyeti” ifadelerini sıklıkla kullanmaktadırlar.

Bütün bunlar ortaya koymaktadır ki, kaynağını Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetinden alan vakıflar Türk-İslam kültür ve medeniyeti içerisinde insanlığa çok şeyler kazandırmıştır. Bugün hâlâ ekonomik imkânsızlıklarından dolayı okuyamayan, evlenemeyen, çocuğuna süt ve oyuncak alamayan, hepsinden öte ekmek bulamayan çok sayıda insan vardır. Osmanlı, “Komşusu açken kendisi tok yatan bizden olamaz”, yani bu tür kişiler gerçek ve samimi bir Müslüman

değildir, diyen bir peygamberin açtığı yolda kurdukları vakıflarla halka çok çeşitli hizmetler sunmuştur. Her insanın bir başkasına yapabileceği bir yardım mutlaka vardır. Yardım edenler sadece yardım ettikleri kişileri değil, aynı zamanda toplumu dolayısıyla kendilerini de korumuş olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde esnafın ilk karşılıklı yardımlaşmaları başka bir ifadeyle dayanışma sandıkları, birer meslek kuruluşu olan başta ahilik ve bunu takiben loncalar içinde başlamıştır. Sanayi devrimine kadar Osmanlı devleti içinde zanaat ve küçük sanatlara dayanan sanayi ve esnaflık oldukça gelişmiş; bunlardan mal sahibi, usta, kalfa ve çırak olarak çalışanların sayısı da yeterince artmıştır (Talas, 1972a:590).

Ortaçağın esnaf birlikleri, üyelerinin hammadde ve işgücünün sağlanması, mamullerin fiyatları ve hatta tüketimleri bakımından büyük çapta loncalara bağlılığı nedeniyle, çok geniş bir örgüte ve yetkiye sahip olmuşlar; bu sayede loncalar kolaylıkla bütün esnafi yardımlaşma sandığına girmeye ve mali katkıda bulunmaya zorlayabilmişlerdir. Başka bir ifadeyle, ortaçağda loncalar ve bunlara ait yardımlaşma sandıkları devletçe ya da devletin öncülüğü ile kurulup örgütlenmiş değil; dinsel ve kültürel nedenlerden kaynaklanan esnafın karşılıklı dayanışma anlayışından doğmuştur.

Osmanlı Devleti'nde de ahilik ve geniş yetkileri olan loncalar benzeri biçimde örgütlenmiştir (Ağaoğlu, 1938a:235). Bu açıdan yardımlaşma sandıklarının fiili zorunluluk esasına dayanmış olduğu ileri sürülebilir. Şüphesiz bu zorunluluk, günümüzün sosyal güvenlik düzenlerinde olduğu gibi kamu otoritelerince düşünülmüş ve konulmuş bir zorunluluk değildir (Dilik, 1972b:23). Kaldı ki Osmanlı Devleti, bu dönemlerde, işçilerin çalışma şartları ve güvenliği konularıyla çok fazla meşgul olamamış (Talas, 1953b:71); ancak esnaf birliklerinin idare tarzına önem vermiştir. Sanat erbabı içinde en dürüst ve en saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir kişi, teşkilatın reisi kabul edilmiş kendisine ahi denilmiş ve bunların zanaat mensupları üzerinde bir şeyh gibi nüfuzu söz konusu olmuştur (Kazıcı, 1988b:541).

Bu açıdan, ahilik ve lonca teşkilatlarının Osmanlı Devleti'nde geniş alanda sosyal güvenliğin sağlanmasındaki etkisi nedeniyle ayrıca ele alınması gerekir.

2.3.1. Ahilik Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nde esnaf örgütlenmesinin ilk dönemlerinde, ahilik teşkilatı (örgütü) yer alır. Arapça bir kelime olan ve "kardeşim" anlamına gelen "ahi" kelimesinden adını alan bu teşkilatın üyeleri arasında kardeşlik ve dayanışma çok esaslı bir şekilde yer etmiştir (Kazıcı, 1988b:540). Anadolu'da göçebe kültüründen şehir kültürüne geçişte bir vasıta olan ahilik, her iki kültürün de benimsediği ahlaki değerlerle bütünleşmiştir (Sarıkaya, 1999:393). Ahiler, bir sanat ve meslek topluluğu olmakla beraber, asıl iktisadi niteliklerinden ziyade dinsel, sosyal ve politik değerleri özünde toplayıp bir araya getirme ve cömertlik, muhtaçlara yardım, zulüm görenleri koruma gibi yönleriyle tanınmışlardır (Gölpınarlı, 19???: 6).

Anadolu'da XII. yüzyılda görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dini ve sosyal nitelikli bu teşkilat (Sarıkaya, 1999:393-394; Çağatay, 1952a :59-84) sosyal açıdan Osmanlı devletinin kuruluşunda çok önemli görevler üstlenmiş; Anadolu'da güvenliği sağlayarak güçlerini dış işlerine yöneltmek durumunda olan Osmanlıların yükünü hafifletmiştir. Osmanlı Devleti kuruluş aşamasını tamamladıktan sonra üstlendikleri göreve ihtiyaç hissedilmeyen ahilik, sadece hayırsever esnaf kuruluşları haline dönüşerek toplumsal bir görev üstlenmişlerdir.

Bu teşkilatın Anadolu'da kurulmasında fütüvvet anlayışının büyük etkisi vardır. Fütüvvet kelimesi, eli açıklık, yiğitlik, yardımseverlik ve olgun kişilik anlamlarına gelmektedir (Çağatay, 1981b:4). Türkler İslamiyet'i kabul ettikten ve Anadolu'ya yerleştikten sonra fütüvvet düşüncesini benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Hatta denilebilir ki, ahi teşkilatı, fütüvvet teşkilatının Türkler tarafından geliştirilen ve özellikle Anadolu'da yayılmış bulunan şeklidir. İslam'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde IX. yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır (Kazıcı, 1988b:540).

Eski esnaf teşkilatından ve fütüvvetten söz eden bu fütüvvetnâmelerde, sanatın genel ilkeleri, gizli kalması gereken sırları, sanata girmek için geçirilmesi gereken imtihan gibi aşamalar ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır (Ağaoğlu, 1939b:74). Görüldüğü üzere, fütüvvet teşkilatı, genç sanatkâr ve zanaatkârların bir araya gelerek ve aralarından birini de reis seçerek teşkil ettikleri dini ve iktisadi nitelikli bir topluluk (Cin ve Akgündüz, 1990:296) olup başlangıçta tasavvufi bir nitelik taşıırken XIII. yüzyıldan itibaren sosyal, ekonomik ve siyasi bir yapı kazanmıştır (Ocak, 1996:262).

Esasları, ahlaki ve ticari kuralları fütüvvetname adı verilen kitaplarda yazılmış olan ahilik teşkilatı, İslam dünyası ve özellikle Anadolu şehir kasaba ve köylerindeki esnaf ve sanatkârların faaliyetlerini, eleman yetiştirme ve denetimlerini düzenlemiştir (Dilik, 1972b:30). Ahilik teşkilatının başlıca amacı, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıdır. Yoksula, yabancıya, garip ve misafire sofrayı kurup onu beslemek ahiliğin temel kurallarını oluşturan ve ideolojisini karakterize eden hususlardandır. Ahiliğin sosyal karakteri doğruluk ve dayanışma noktalarında toplanmıştır. Kendi sanatından olanlara, ehli fütüvvete ve başkalarına yardım etmeyi, ahiler, başlıca görev bilmişlerdir. Ahilerin yaptığı bu sosyal yardımlar, hayır işleme ve sevap düşüncelerine dayanarak yapılmıştır. Bu açıdan, yarı mistik yarı sosyal ahlak düşüncesini zorunlu bir sosyal güvenlik kurumu derecesine çıkarmak mümkün olamamıştır. Ahilik teşkilatı içerisinde esnaf birlikleri, ustalar, kalfalar ve çıraklar yer almıştır.

Sonraları ahi teşkilatının Osmanlı Devleti esnaf ve sanatkârları üzerindeki etkileri XV. yüzyılın ortalarından sonra azalmıştır (Kazıcı, 1988b:541). Esnaf, önceleri toplandığı dergâh ve zaviyeleri yavaş yavaş terk ederek loncaları oluşturmaya başlamıştır. Ahiliğin zayıflamaya başladığı bu dönemden sonra, devletin uyguladığı merkeziyetçi politikaya ayak uydurabilen, her an yönetimin denetim ve gözetimine açık, üst yöneticileri Sultan'ın "Berat-ı Şerif"i ile atanan lonca teşkilatı doğmaya başlamış ve daha sonraki yıllarda iyice güçlenerek esnaf ve sanatkârlara egemen olmuştur (Dilik, 1972b:32). XVII. yüzyıldan sonra çeşitli dine mensup olanlar arasında ortak çalışma ortamı doğmuş; bu toplumsal konum

“gedik” denilen aslında loncadan farkı olmayan onun devamı sayılan fakat üyeleri arasında din farkı gözetmeyen kuruluşların meydana gelmesine neden olmuştur (Gönencan, 2001:33). Görüldüğü üzere, XIV. asırdan itibaren ahilik özelliklerini yitirmeye, amacı dışında faaliyetlerde bulunmaya, ana kurala riayet olunmamaya başlanmış ve bu yüzden esnafın menfaatlerini koruyacak yeni bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur. Bu teşkilatın adı da loncalar olmuştur.

2.3.2. Lonca Teşkilatı

Osmanlı Devleti’nde, sosyal yardım (kamu yardımı) sağlayan bir başka kurum da lonca adı verilen meslek kuruluşlarıdır. İlk esnaf kuruluşları olan ahilik şeklinde teşekkül eden esnaf zaviyeleri XIV. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, onların yerini zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek özellikler taşıyan loncalar almıştır.

Kavram olarak lonca, sanat sahiplerinin ve esnafın kendi aralarında kurdukları düzeni, birliği ve özel işleri için toplandıkları yeri (odayı) ifade etmektedir (Pekalın, 1993:369). Lonca teşkilatı, mesleğe giriş ve ilerleme açısından, esnaf zaviyeleri ölçüsünde ağır koşullar koymadığı gibi, din ve tarikat esaslarına da tabi olmamıştır. Merasimsiz olarak ve hangi dinden olursa olsun bütün esnafın toplanabileceği ve serbestçe müzakere yapabileceği bu tür yerlere lonca denildiği için bu esnaf örgütüne de lonca teşkilatı (örgütü) adı verilmiştir.

Lonca yönetim kurulu, esnaf ustaları tarafından seçilen beş kişiden oluşmuş; esnafa ait her tür iş bu kurulca incelenmiş ve sonuçlandırılmıştır. Alınan kararlardan lonca (yönetim kurulu) esnafa karşı; başkan da loncaya (yönetim kuruluna) karşı sorumlu tutulmuştur (Agaoğlu, 1939b:70). Yönetim kurulu, aynı zamanda başkanın idaresinde olan “(esnafa) yardım (teavün) sandığı”nın denetiminden de sorumlu olmuştur. Lonca teşkilatında esnafın işleri doğrudan doğruya esnaf tarafından seçilmiş olan bir başkan (reis) tarafından yönetilmiştir. Esnafa karşı sorumlu olan başkanın başlıca görevleri, esnafla ilgili uyuşmazlıkları çözümlenmek, esnafın sandık gelirlerini almak, hesabını tutmak, esnafa ait hayır kurumları varsa onların idarelerini ve devamını sağlamak, esnafın özel ve genel

durumunu incelemek, kontrol etmek, lonca yönetim kuruluna başkanlık etmek, çırak ve kalfa merasimini icra etmek gibi işlerdir.

Orta veya teavün sandıklarının gelir kaynakları yani sermayesi, öncelikle, geleneklere göre belirli zamanlarda (her hafta veya her ay) lonca mensubu esnaftan (işçi ve işverenlerden) eşit miktarda (işçi ve işveren için gelirin yüzde biri oranında) alınan aidatlardan oluşmuş (Talas, 1972a:593); sonra, yapılan bağışlar da gelir kaynakları arasında yer almıştır. Ayrıca, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselenler için yapılan merasimlerde alınan para ve harçlar (mesleki terfilerde ustalar tarafından verilen paralar) da sandığa gelir olarak kaydedilmiştir (Talas, 1972a:590; Agaoğlu, 1939b:70-71; Dilik, 1987a:24).

Osmanlı Devleti'nde mevcut esnaf sınıfı XIII. yüzyıldan itibaren zorunlu birlikler (loncalar) biçiminde örgütlenmeye başlamıştır. Bu birlikler, Avrupa'daki benzerleri gibi, üyeleri ve aile efradı için hastalık, evlenme, doğum, iş kurma, işsizlik, ölüm gibi birtakım sosyal risklere karşı aynı ve nakdi yardım sağlayan dayanışma sandıkları kurmuşlardır. Her lonca kurduğu "Orta Sandığı" veya "Teavün Sandığı" adı verilen yardım sandıklarıyla sosyal yardımlar yapmıştır (Dilik, 1972b:33). Sandıklar, lonca başkanlarınca yönetilmiş; lonca başkanı her sene sandık hakkında yönetim kuruluna hesap vermiş ve ayrıca bu yönetim kurulu sandık hesabını her zaman inceleyebilmiştir. Yine, lonca başkanı tarafından yönetim kuruluna verilen hesaplar her usta tarafından istenildiği takdirde görülerek incelenebilmiş ve bilgi alınabilmiştir. Bu suretle sandığın yönetimi iki yönden denetlenmiştir (Agaoğlu, 1939b:71).

Esnaf sandıklarının karşıladığı risklerin kapsamı oldukça geniştir. Sandıkların yardım yapması genelde muhtaç olma koşuluna bağlı tutulmuştur. Sandıklar, genel itibariyle, üyeleri veya bunların aile fertlerine, yaşlılık, sağlık, sakatlık ve ölüm yardımları ile sosyal yardım kapsamında, muhtaç durumda bulunan kimselere yardım yapmışlardır. Loncaların orta veya teavün (yardımlaşma) sandıkları, sandık üyesi ile onun ailesine öncelikle hastalanmaları ve sakatlanmaları durumunda tedavileri için gerekli sağlık yardımları yapmış; doğum halinde de doğum yardımı yapmıştır. Sonra, fakir üyeleri ile bunların aile

fertlerine, ölüm halinde sosyal seviyelerine uygun bir şekilde cenaze törenleri düzenlemiş ve yapılan masrafları karşılamıştır.

Yine, sandıklar, muhtaç duruma düşmüş olan esnafa ve aileleri ile fakirlere yardım etmişlerdir. Ayrıca, yaşlanarak işini terk etmiş ve muhtaç duruma düşmüş ustalarla, tedavisi mümkün olmayan bir hastalık ve sakatlık sonucu iş görmez duruma düşmüş usta, kalfa ve çıraklar gibi bütün meslek mensuplarının geçimlerini sağlamak da bu sandıkların amaçları arasında yer almıştır. Bundan başka, sandıklar esnafa ödünç para da vermişlerdir (Ağaoğlu, 1939b:71).

Mesela, Bir Hallaç Esnaf Sandığı'nın 1873-1874 yılı gelir gider kayıtlarına göre kendi mensuplarına ve yöredeki yoksullara yapılan yardımlar şu şekilde sıralanmıştır: “Esnaf ve fakirlere kömür, Ramazanda ekmek parası, dul ve yetimlere bayramlık basma, sadaka, dükkanı yanan Hasan Ağa'ya sermaye, kasaba dışındaki köprü tamiri, öğretmenlere ev kirası, esnaf fakirlerine hastalık parası, kurban ve hocalara yardım parası” (Nuri, 1991:282; Gönencan, 2001:34). Batı ülkelerinde rastlanılan karşılıklı sosyal yardım isteğe bağlı olmasına karşın, lonca örgütünde yapılan yardım için bu örgüte girme zorunlu tutulmuştur. Daha sonra bu teşkilat da zamanla ortadan kalkmaya yüz tutmuştur.

Loncaların yardımlaşma sandıkları Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda yıkılmaya yüz tutmakla birlikte, bu yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalabilmişlerdir. XIX. yüzyılda Avrupa'nın makineleşmesi ve özellikle yüzyılın sonlarına doğru büyük fabrikalar kurması ile artan rekabet gücü, devleti iktisadi bakımdan artık iyice etkisi altına almıştır. Günün liberal anlayışı ve özellikle kapitülasyonların bu sarsıcı ve yıkıcı rekabete karşı konulmasını engellemesi, öte yandan çok az da olsa yurt içinde yer yer makineli üretimin başlaması yüzünden devlette küçük sanayi iyice çökmüştür. Bunun sonucu olarak esnaf loncaları ve bunların kurmuş oldukları yardımlaşma sandıkları gittikçe sarsılarak XIX. yüzyılın sonlarında bütünüyle ortadan kaybolmuşlardır (Dilik, 1972b:25).

Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol üstlenen sosyal yardımlar, din kurallarına göre yapılan sosyal yardımlar ile vakıfların yaptığı sosyal yardımlar olmak üzere iki başlık altında düşünülebilir. Bunların

dışında Osmanlı Devleti'nde insanlara hayır ve iyilik yapmak amacıyla kurulan vakıflar gibi birtakım sosyal yardım kurumları da bulunmaktadır (Köprülü, 1942:1-35). Görüldüğü üzere bir toplumdaki fertlerin dini inançları yaşam tarzlarını da etkilemektedir. Toplumu oluşturan fertlerin dini yaşayışları toplumda sosyal yardımlaşma, sosyal dayanışma ve sosyal güvenliğe zemin için önemli bir referans olarak durmaktadır. Ahilik, loncalar ve vakıflar, toplum hayatının dini yaşayışıyla çok ilgili oldukları da bir gerçek olarak bilinmektedir.

2.3.3. Vakıflar

Vakıf müessesesi, Osmanlı Devleti'nde de, diğer İslam devletlerinde olduğu gibi büyük önemi olan, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde derin etkiler bırakan dini ve hukuki bir kurumdur (Aydın, 1999:253; Halaçoğlu, 1993:434). Osmanlı vakıflarının tanımı ve niteliği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Baskın olan görüşe göre vakıf, menfaati insanlara ait olmak üzere bir eşyayı (aynı) Allah'ın mülkü olarak saklamak, başkasına geçirilmesini (devrini) yasaklamaktır (Bilmen, 1985:284; Akgündüz, 1988:42; Kazıcı, 1985c:183). Diğer görüşe göre ise, vakıf, bir mülkün aynı sahibinde kalmak üzere, bir şeyin menfaatini fakirlere tasadduk etmek veya hayır cihetlerinden birine bırakmak için bir şeyi tutmak, hapsedmektir (Kazıcı, 1985c:183).

Daha farklı bir anlatımla vakıf, varlıklı kişilerin özellikle taşınmaz mallarının gelirlerini, dini ve sosyal amaçlı hizmetlerin görülmesi için kurmuş oldukları kurumların finansmanına tahsis etmeleri; bu amaçla bu malların mülkiyetini de sözü edilen kurumlara devretmeleridir (Dilik, 1972b:34). En geniş tanımıyla vakıf, insanlara ait bir malın aynı sahibinde kalıp kalmamasına bakılmaksızın, fakirlere tasadduk edilmesi veya hayır cihetlerinden birine bırakmak için bu malın tutulması, muhtaçlar adına hapsedilmesi, özellikle taşınmaz mallarının gelirlerini dini ve sosyal amaçlı hizmetlerin görülmesi için kurmuş oldukları kurumların finansmanına tahsis edip bu amaçla bu malların mülkiyetini de sözü edilen kurumlara devredip bu malların hak sahibinin, benimdir diye hak iddia edememesidir.

Osmanlı Devleti'nde vakıflar ülkenin ekonomik ve sosyal hayatında son derece önemli bir role sahip olmuş; Devlet, eğitim, sağlık, sosyal yardım, şehircilik, belediye ve bayındırlık gibi kamu hizmetlerini vakıflara gördürmüştür. Askeri ve dini hizmetlerle değişik spesifik amaçlara yönelik vakıfların kurulduğu da bilinmektedir (Aydın, 1999:253). Vakıf mecburi olmayan sadakalardan olup İslam dinindeki sadaka- cariye anlayışının da bir anlamda ürünü olmaktadır. Toplumdaki dini düşüncenin tezahür etmesi olarak düşünülebilir. Vakıf, Mısır, Şam, Irak ve diğer İslam memleketlerinde asırlardır sosyal dayanışma ve yardımlaşma anlamında önemli rol oynamışlardır. O dönemde bazı eksiklikleri ile beraber çok önemli görevler üstelenmiştir. Tabii ki devrin şartları bilinmeden kusur da aranması gerekmektedir (Zehra, 1976:196-197). Fakat vakıflar o veya bu şekilde büyük bir hızla kurulmuşlardır.

Vakıflara bırakılan hizmetlerin görülmesi amacıyla özel kişiler yanında, başta padişah olmak üzere diğer devlet büyükleri de vakıflar kurmuş; vakıflar vergi bağışlıkları ve başka yollardan devletçe de desteklenmiştir. Öyle ki XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'ndeki taşınmaz malların büyük bir kısmının vakıfların elinde bulunduğu; toplam taşınmazlar içinde vakıfların payının dörtte üç oranına ulaşmış olduğu söylenmektedir (Dilik, 1972b:37). Hatta Batılı bazı sosyal siyasetçiler, XVI. yüzyılda Osmanlı devleti için "vakıf cenneti" ifadesini kullanmışlardır (Yazgan, 1977a:21).

Vakıflar kendilerinden yararlanma açısından iki kısımda ele alınabilir. Biri, aynıyla intifa olunan, yani bizzat kendisinden yararlanan ve "*müessesatı hayriye*" (hayır kurumları) adı verilen vakıflardır. Bu grup içine camiler, mescitler, medreseler, imaretler, hastaneler, kütüphaneler, hanlar gibi kurumlar girer. Bunlar da vakıftan istifade edenler (meşrutünleh) itibariyle herkesin yararlanabileceği ve sadece fakirlerin yararlanabileceği müessesatı hayriye olarak iki kısma ayrılır (Akgündüz, 1988:209-213).

Birincisinden, zengin ve fakir ayırımı yapılmaksızın herkes istifade edebildiği halde, ikincisinden ancak fakirler yararlanabilmiştir. Mescit, kütüphane, misafirhane, çeşme, kuyu, köprü, genel mezarlık gibi vakıflar birinci kısma dâhildir. Hâlbuki imaretle, yemek ve ilaç gibi ihtiyaçları vakıf tarafından sağlanan

hastaneler (veya okullar) ikinci kısma dâhil olmuş ve bunlardan ancak ihtiyaç sahipleri (örneğin fakirler) yararlanabilmiştir. Bu gibi müessesatı hayriyeyi kuran vakfiyelerde açıklık bulunmasa bile, örfen bunların fakirlere tahsis olunduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte vakfeden kişi zenginlerin de bundan yararlanmasını istemiş ise, bu hususun vakfiyede açıkça belirtilmesi gerekli görülmüştür. Şu kadar ki, bu gibi vakıflar sadece zenginlere tahsis edilmiş ve fakirler bunlardan istifade ettirilmemiş ise, o vakıf sahih kabul edilmemiştir (Bilmen, 1985:297).

Vakıf müessesesinden yararlanmak suretiyle birçok kişi vakıf biçiminde hastaneler, şifa evleri, imarethaneler, hanlar, hamamlar ve kervansaraylar kurmuşlardır. Yardım vakıfları toplumda birçok kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, örneğin, okul, kütüphane, cami, mescit, imarethane, kervansaray, misafirhane, hamam, kabristan, hastane, dispanser, darülaceze, yol, köprü, liman, çeşme, kuyu, orman ve spor sahası benzeri tesisler, fakirlere yemek yedirilmesi gibi, çok önemli roller üstlenmişlerdir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, devlet fonksiyonlarından siyasi nitelikte olan ve otoriteye ihtiyaç gösteren vatan savunması ile kamu güvenliği gibi hizmetler hükümet eliyle yürütülmüş; bunun dışında kalan geniş alandaki kamu hizmetleri ise yardım vakıfları aracılığı ile yerine getirilmiştir. Bu tesislerin bazılarında toplumun bütünü, bazılarında ise yalnızca düşük gelirli ihtiyaç sahipleri yararlanmışlardır (Gönencan, 2001:36-37).

Diğeri ise, aynıyla intifa olunmayan fakat birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini sağlayan yani geliri ile intifa olunan vakıflardır. Bunlar “*müstegallat-ı vakfiye*” adı verilen bina, arazi, nakit para gibi gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır ki, bunlara Osmanlı Devleti’nde “asl-ı vakıf” denilmiştir (Halaçoğlu, 1993:435). Avarız vakıfları ise, daha çok bu ikinci kısımda yer alabilirse de bunu nev’i şahsına münhasır bir vakıf çeşidi olarak da görmek mümkündür. Bu vakıfların konusunu, çoğunlukla vakıf paralar teşkil etmiştir. Mahalleler ve köylerdeki vakıf paraları “avarız akçesi sandığında”, her esnafa ait vakıf paralar ise, “esnaf sandığı”, “esnaf vakfı” veya “esnaf kesesi” adı altında toplanmıştır (Akgündüz, 1988:215-217).

Bu vakıflardan daha çok sosyal yardım amacına yönelmiş olanları avarız vakıflarıdır. “Arıza”nın çoğulu olan “avarız” kelimesi, hastalık, fakirlik, zaruret veya yangın gibi durumları anlatmaktadır. Avarız vakıfları ise, hiçbir toplumun uzak kalamayacağı kesin ve zorunlu (hayati) ihtiyaçları gidererek insanın ızdırabını dindirmek için kurulmuş vakıfları anlatır. Bu terim, vakıflarda genel olarak sosyal güvenliği tehlikeye düşüren durumlar, riskler anlamını taşımaktadır (Dilik, 1972b:38). Avarız vakıfları, özellikle, mahalle veya köyde hastalanan fakirlerin tedavisi ve hastalık yüzünden kazanç sağlayamayanların bakımları ile kimsesizlerin ve çocukların hayatlarının korunmasını amaç edinmiştir (Bilmen, 1985:294). Başka bir anlatımla, geliri bir köy veya mahalle ahalisinin beklenmedik ihtiyaçlarına (avarızına) sarf edilmek üzere kurulmuş olan vakıflar, avarız vakıflarıdır.

Avarız vakıfları iki kısma ayrılmıştır. Birincisi, bazı köy ve mahallelerde hayır sahipleri tarafından fakirlerden vefat edenlerin teçhiz ve tekfinine ve hasta olup da çalışamayanların infak, iâşe ve tedavilerine harcanmak üzere kurulan vakıflardır. Bu tür avarız vakıflarının gelirleri mutlak surette bu kişilerin ihtiyaçlarına harcanması gerekmiştir. Bu kişilerin Müslüman veya gayrimüslim olmasının bu noktada bir önemi bulunmamakta; avarız vakıflarından yararlanmada din ayrılığı bir önem taşımamaktadır. Bir sanat erbabının ihtiyacına (avarızına) meşrut vakıflarda (bundan istifade edenlerde) da durum böyledir (Akgündüz, 1988:216). Görüldüğü üzere, vakfın kuruluş amacı, vakfeden kişi Müslüman olsa bile, o sanat erbabının Müslüman veya gayrimüslimlerin ihtiyaçlarına tahsis olunmaktadır.

İkincisi ise, meslek veya sanat erbabının bu kabil ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş olan avarız vakıflarıdır. Bunlarda da din farkı gözetmeksizin yani Müslim veya gayrimüslim ayırımı yapılmaksızın o sanata veya mesleğe mensup olan herkesin yararlanması esası benimsenmiştir. Bu tür avarız vakıfları bugünkü mesleki yardım ve kamu hizmetlerini karşılamış ve sosyal yardım kuruluşları anlamında önemli görev üstlenmişlerdir. Bunlar, bir sanat erbabının veya belli bir esnafın kredi vermek, iflas edenlere yardım etmek, durumu kötüye giden tüccarlara borç para vermek üzere kurdukları bir çeşit tasarruf ve yardımlaşma sandıkları mahiyetindeki avarız vakıflarıdır. Esnaf cemiyetleri, aynı meslekten

olanlar arasında yardımlaşmayı sağlamak ve cemiyetin türlü ortak masraflarını karşılamak için “*avarız sandıkları*” na sahip olmuşlardır (Akgündüz, 1988:216). Görüldüğü üzere gerçekte vakıfların değişik amaçlar güden pek çok çeşidi vardır ancak bunlardan “*müessesatı hayriye*” (hayır kurumları) ve “*avarız vakıfları*” adını taşıyan vakıflar bir tür sosyal yardım kurumlarıdır (Talas, 1872a:590).

İslam dini, her vesile ve imkân ile insanları hayra, iyiliğe, birbirine yardıma teşvik ettiği gibi, yalnız kendini düşünmeyi, bu endişe ile yaşamayı ve servet edinmeyi de çok hoş görmez. Dinin sosyal yönü bu esas üzerine kurulmuştur. Sefaletle mücadele ve yoksullara yardım edip hayır işlemek ve sevap kazanmak yollarından biri olarak vakıf müesseselerini görmektedir. Vakıfların fakirlere, zayıflara, gariplere, ilim adamlarına, belediye ve sağlık işlerine yaptığı yardımlar inkâr edilemeyecek düzeyde olmaktadır. Sosyal yardım gayesini en iyi bir şekilde gerçekleştirmiş olan vakıf türü olarak, avarız vakıfları görülmektedir.

Vakıflara ait hastanelerde Müslim veya gayrimüslim, zengin veya fakir ayrımı yapılmaksızın herkes ücretsiz olarak muayene ve tedavi olunduğu gibi, ayrıca gerekli hallerde hastalar taburcu edilirken kendilerine bir takım elbise ile bir aylık geçimini sağlayacak tutarda para yardımı da yapıldığı bilinmektedir. Her iki faaliyet de sosyal yardım hizmetidir. Gerçekten vakıfların, herkesin karşı karşıya gelebileceği yaygın fiziki ve sosyal riskler yanında, bazen son derece tali risklere karşı da kişileri korumayı hedef aldıkları görülmektedir. Sosyal güvenlik hizmeti vermeye dönük o kadar vakıf çeşidi vardır ki, tek başına bunların bile, İslam toplumunda sosyal güvenliğe pek az ihtiyaç duyuracağı rahatlıkla söylenebilir.

Avarız vakıfları denilen mahalle ve köylerde hastalanan fakirlerin tedavisine ve hastalık sebebiyle çalışmaktan aciz kalanların ve kimsesiz çocukların bakılıp yetiştirilmelerine mahsus vakıflar toplum hayatının gereklerine uygun ve insani bakımdan mükemmel davranışlar olarak görülmüştür. Bazı vakıf kayıtlarında yer alan şu ifadeler sosyal güvenlik açısından oldukça ilgi çekicidir:

“Dolmabahçe camiinin tamiri sırasında minareden düşerek ölen ve bu durumun tamirat memuru Ali Faik Bey’in düzenlediği bir raporla tevsik edilmesi üzerine, ölen şahsın hanımı Zühre’ye oğlu Hüsrev’e söz konusu camii vakfi gelirinden ödenmek üzere kırk beşer kuruş aylık

bağlanmıştır... Zühre'nin doğacak çocuğuna da aylık bağlanacaktır” (Gönencan, 2001:37).

Bir başka örnek olarak ise şu ifade edilebilir:

“Uşaklı minare ustası el Hac Mehmet adındaki şahıs, Selimiye camii külahı kurşunlarının değiştirilmesi sırasında minareden düşmüş ve ayakları kırılmıştır. Bu şahsa 29 Recep 1265 (1848) yılından geçerli olmak üzere Evkaf nezaretince ayda yüz kuruş malul aylığı bağlanmıştır. İkamet yeri itibariyle aylığın Kütahya Kaymakamlığı vasıtasıyla ödenmesi kararlaştırılmıştır” (Gönencan, 2001:37).

Sürekli ve yaygın uygulama alanı tespit edilmemiş olmakla birlikte her iki örnek olay, gerek ölüm ve gerekse malullük aylığı bağlanması açısından oldukça ilgi çekici olarak görülmelidir. Osmanlı Devleti'nde sosyal yardımlar genel itibariyle bugünkü gibi bir özel hukuk kurumu olmayan vakıflar aracılığıyla yapılmıştır. Vakıflar sosyal güvenlikle ilgili olarak çeşitli somut amaç ve faaliyet alanına da yönelmişlerdir.

Vakıfların başlıca faaliyet alanlarına örnek olarak şunlar verilebilir: Aşevleri (imaret); kervansaray, misafir odası; yolculara, hac yolunda parasız kalanlara yardım; dul ve yetimlerin geçindirilmesi, kimsesiz yaşlı ve çocukların barındırılma ve bakılması; darüşşifa, hastane açılma ve işletilmesi, cüzamlılara, körlere, dilsizlere yardım; hamam, idman sahası, gezinti yeri, çeşme ve kuyu yapımı; fakir yaşlı ve çocuklara elbise ve yiyecek yardımı, kızlara çeyiz, çocuklara mesire masrafı; kitap parası, yetimlere aylık, hamal, kayıkçı, camcı ve benzeri ağır işlerde çalışanlara ve esnafa yaşlılık ve sakatlık durumunda yaşlılık aylığına benzer gelir sağlanması; harp malulleri ve gazilerine yardım; düşmana esir düşenlerin fidyelerinin ödenmesi; köle ve cariyelerin azadı için yardım; dükkân açmak isteyenlere, ticaret ve sanatta işi bozulanlara yardım; fakir çiftçilere tohumluk verilmesi; harp ve kıtlık yılları için yiyecek depo edilmesi; göz ağrısı için ilaç verilmesi; fakirlere yemek yedirilmesi; fakirlere, yetimlere, güçsüzlere ve hapsilere yakacak yardımı; mahalle ve köy halkının vergileri ve başka mükellefiyetleri için para yardımı; hapislerin borçları ödenerek kurtarılması; fakir ve kimsesiz ölümlerin defni; ekmek ve meyve dağıtımı; su ve şerbet dağıtımı; kalem kâtiplerinin doyurulması; köle ve cariyelerin kırdıkları tabak, çanak gibi eşyaların bedellerinin ödenmesi (Dilik, 1972a:37; Öztuna, 1986:162-164). Vakıflar, hayat şartları bakımından insanlar arasında büyük ölçüde adaletin sağlanması ve

farklılıkların kaldırılması açısından da önemli bir role sahiptir. Bilhassa Osmanlı devletinin sosyal refah düzeyini en iyi biçimde bize gösteren imaret sistemi, vakıf müesseselerinin en dikkate değer olanıdır.

Bu tesislerde vakıf hizmetlilerine, mektep ve medrese talebelerine, fakirlere ve yolcular gibi kimselere, durumuna göre üç öğüne kadar yemek verilmiştir. Müslüman olsun olmasın, bütün insanlığa tahsis edilmiş hastanelerde (Bimarhane, darüşşifa) ise, bedeni ve ruhi hastalıkların tedavisi yapılmıştır. Yine fakir, vergilerini ödeyemeyecek kişiler için kurulmuş avarız vakıfları da Osmanlı sosyal hayatının güzel bir numunesidir (Halaçoğlu, 1993:439). Görülüyor ki, doğuş ve gelişimlerini İslam dininin insanlara hayır, iyilik ve yardım çağrısına borçlu olan vakıfların bazı türleriyle sosyal yardım gayesi güdülmüş ve büyük halk kitlelerinin birçok mesleki ve sosyal tehlikeleri, riskleri bunlar sayesinde önlenmiştir.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında, sosyal yardımlarda dolaylı ve dolaysız olarak görevli müesseseler arasında hastanelerle, “*Darülaceze*”, “*Darüleytamlar*”(Fer, 1963:15-16) ve “*Kızılay*” gibi kurumlar da önem kazanmıştır (Kurtkan, 1965:7-22; Talas, 1972a:591).

Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti’nde sosyal güvenlik düşüncesi, karşılıklı yardımlaşma anlayışı ile başlamış ve gelişmiş; emeği ile geçinenlerin sosyal güvenliği esas itibarıyla üç esasa dayandırılmıştır. Bunlar, aile içi yardımlaşma, meslek teşekkülleri çerçevesinde yardımlaşma ve sosyal yardımlar olarak özetlenebilir. Osmanlı toplumunda halkın sosyal güvenliği temel olarak aile içi yardımlaşmalarla sağlanmaya çalışılmıştır. Bir nevi üretim ve tüketim birliği niteliği taşıyan aile, kişinin sosyal risklere karşı korunması bakımından çok önemli bir rol oynamış; aile üyelerinden birinin hastalık, kaza ve ölümü halinde ortaya çıkan boşluk, yine aileye dâhil öteki üyelerin katkı ve yardımları ile giderilmiştir. Bu sistem özellikle tarıma dayalı kesimde etkin olmuş; ancak el sanatları alanında yapılan çalışmalarda da kendini göstermiştir. El sanatları alanında çalışanlar doğal olarak tarım alanında çalışanlara oranla, sosyal risklere karşı daha az güvenliğe sahiptir. Bu nedenle Osmanlı Devleti’nde mevcut zorunlu esnaf birlikleri (ahiler, loncalar), Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, birtakım

dayanışma sandıkları kurmuşlar ve mensuplarına bir takım risklere karşı belirli ölçüde bir güvenlik sağlamaya çalışmışlardır.

Kısaca ifade edecek olursak, Osmanlı Devleti'nde esnafın ilk karşılıklı yardımlaşmaları, başka bir ifadeyle dayanışma sandıkları, birer meslek kuruluşu olan başta ahilik ve bunu takiben esas olarak loncalar içinde başlamıştır. Ahiler, bir sanat ve meslek topluluğu olmakla beraber, asıl iktisadi niteliklerinden ziyade dinsel, sosyal ve politik değerleri özünde toplayıp bir araya getirme ve cömertlik, muhtaçlara yardım, zulüm görenleri koruma gibi yönleriyle tanınmışlardır. Ahilik teşkilatının başlıca amacı, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıdır. Yoksula, yabancıya, garip ve misafire sofraya kurup onu beslemek ahiliğin temel kurallarındandır. Osmanlı Devleti'nde, sosyal yardım sağlayan bir başka kurum ise lonca adı verilen meslek kuruluşlarıdır. İlk esnaf kuruluşları olan ahilik şeklinde teşekkül eden esnaf zaviyeleri XIV. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, onların yerini zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek özellikler taşıyan loncalar almıştır. Loncalar kurdukları orta sandığı veya teavün sandığı adı verilen yardım ve dayanışma sandıkları ile, üyeleri ve aile bireyleri için hastalık, evlenme, doğum, iş kurma, işsizlik, ölüm gibi birtakım sosyal risklere karşı aynı ve nakdi olarak sosyal yardımlar yapmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde din eksenli sosyal yardımlar da sosyal güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bunlar, genellikle, bireysel olarak din kurallarına göre yapılan sosyal yardımlar ile vakıfların yaptığı sosyal yardımlar olarak kendini göstermiştir. İslam dininin emrettiği zekât, fitre, kurban kesme, adak ve kefaretle, diğer bağış ve sadakalar şeklinde dar gelirlilere ve muhtaçlara yapılan yardımlar bireysel nitelikli sosyal yardımlardır. Bunun dışında insanlara hayır ve iyilik yapmak amacıyla kurulan vakıflar gibi birtakım sosyal yardım kurumları da bulunmaktadır. Vakıflar kendilerinden yararlanma açısından, biri aynından yararlanılanlar, diğeri, gelirinden yararlanılan olarak ikiye ayrılmıştır.

Vakıflara ve diğer kurumlara ait yardımlarda Müslüman veya gayrimüslim, ayırımı yapılmamaktadır. Vakıfların, herkesin karşı karşıya gelebileceği yaygın

fiziki ve sosyal riskler yanında, bazen son derece tali risklere karşı da kişileri korumayı hedef aldıkları görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde sosyal yardımlar genel itibariyle bugünkü gibi bir özel hukuk kurumu olmayan vakıflar aracılığıyla yapılmış ve vakıflar sosyal güvenlikle ilgili olarak çeşitli somut amaç ve faaliyet alanlarına da yönelmişlerdir.

BÖLÜM 3: BURSA YILDIRIM BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Bursa Yıldırım Belediyesi denince, kısaca tarihinden bahsetmek yerinde olacaktır. Bursa bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nin “devlet” olarak tarih sahnesine çıktığı ilk yer olmakla beraber “ilk başkent” tir.

Osmanlı, Bursa'ya şehrin doğusunda bulunan Balabanbey Kalesi tarafından girmiştir (06.04.1326). Bursa'ya girdikten hemen sonra da Balabanbey kalesini yaptırmıştır. Osmangazi, oğlu Orhan Gazi'ye bu kaleden Tophane surlarındaki Bizans manastırını göstererek, güneşin vurmasıyla parlayan kubbesi için: “Beni sol gümüşlü kümbete gömün” vasiyetinde bulunmuştur. Daha sonraları Yıldırım Beyazıt, şehir merkezinin doğuya devamı için 1390'da Yıldırım Külliyesini kurmaya başlamıştır. Osmanlı'nın büyüyen başkenti Bursa'nın bilim, kültür ve inanç merkezlerinden birini Gökdere'nin doğusunda inşa etmiştir. Oğlu Çelebi Mehmet'inde Yeşil Külliyesini bu bölgeye yaptırmasıyla Gökdere'nin doğusunda yerleşime başlanmıştır. Böylece şu anki (2008) Osmangazi ilçesinin Gökdere ile sınırı bitip günümüzün Yıldırım ilçesinin sınırı başlamaktadır ki, Yıldırım ilçesinin temelleri Yıldırım Beyazıt ve Çelebi Mehmet zamanında atılmış olmaktadır. Dolayısıyla ilçe, adını Osmanlı'nın 4. Padişahı olan Yıldırım Beyazıt'tan almaktadır (Yıldırım Belediyesi, 2008).

Yıldırım ilçesi, Bursa merkezinde Osmangazi ve Nilüfer ilçeleri ile birlikte Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni oluşturmaktadır. Dolayısıyla Yıldırım ilçesi, 18 Haziran 1987 günü, 3391 sayılı yasayla Bursa merkez ilçenin üçe ayrılmasıyla kurulmuştur. Yıldırım ilçesinin kurulmasıyla Cumalıkızık, Hamamlıkızık, Vakfköy gibi bazı köyler mahalle yapılarak kırk mahalle Yıldırım ilçesine bağlanmış olmaktadır. Uludağ'ın eteklerine kurulmuş olan Yıldırım, nüfusu ve alan itibariyle Türkiye'nin pek çok ilinden büyüktür. 2000 yılı verilerine göre ise, 6448 hektarlık alan üzerinde olan Yıldırım Belediyesi'nin 478.584 nüfusu olup 67 mahallesi bulunmaktadır (Yıldırım Belediyesi, 2008). İlçenin doğusunda Kestel ve Gürsu ilçeleri, kuzeyinde Osmangazi İlçesi'ne bağlı Demirtaş Belediyesi, batısında Osmangazi İlçesi vardır. İlçenin güneyinde Uludağ yükselir. Kuzeyi ise düzlük olup ilçenin tam ortasından Bursa-Ankara otoyolu geçer. Güneyinde otoyol kıyısında Şükranıye, Duaçınarı, Eğitim, Güllük, Hacivat, Esenevler

mahalleleri vardır. Bu mahalleler Uludağ'a doğru kademe kademe yükselir. İlçenin en bayındır, en planlı yerleşim yeri Mesken, Kaplıkaya Mahalleleri'nin bulunduğu bölgelerdir. İlçenin denizden yüksekliği ortalama 150-155 metre dolaylarındadır. Nüfusun yoğun olduğu mahalleler; Yıldırım, Emir Sultan, Davutkadı, Sinandede, Şükraniye, Yavuz Selim mahalleleridir (MEB, 2008).

Yıldırım İlçesi'nde iklim çeşitlilik gösterir. İlçeye en çok yağış Mart, Nisan aylarında düşerken, en az yağış Haziran ayında olup yıllık yağış ortalaması 500-700 mm arasındadır. İlçe kuzeyden gelen hava akımlarına açık olup ortalama nem oranı % 58 civarında seyrederek ve ilçede ortalama 8-10 gün kar yağar (MEB, 2008). İlçede en çok lodos ve poyraz görülür. İlçede en yaygın üretim tahıl üretimi olup biber, domates, patlıcan gibi sebzeler de yetiştirilir. Endüstri bitkilerinden şeker pancarı, ayçiçeği, susam; ayrıca, dut, ceviz, şeftali, kestane, kiraz, elma, ayva, armut gibi meyveler de yetiştirilir. İlçede sanayi gelişmiştir; ancak, büyük sanayi kuruluşları olmamakla birlikte, karasör yapımı, otomobil parçaları, makine parçaları üretimi yapılır. Mobilya ve dokuma sanayi de ileridir.

İlçe tarihsel yapıtlar yönünden çok zengin olup tarihsel yapıtların içinde en önemlileri: Yıldırım Camii, Yıldırım Hamamı, Yıldırım Medresesi, Yıldırım Türbesi, Yeşil Camii, Yeşil Türbe, Emir Sultan Camii, Emir Sultan Türbesi, Devlet Hatun Türbesi, Darüssaade Ağası Çeşmesi, Hünkar Çeşmesi, Beşir Ağa Çeşmesi, Sitti Hatun Mesciti, Türk-İslam Eserleri Müzesi gibi yapıtlardır. Yıldırım'da Osmanlı döneminin en önemli eserleri yer aldığı gibi, yeni yerleşim birimleri de bulunmaktadır. Bursa'nın ilk toplu konut bölgesi, Yıldırım' daki Kaplıkaya' da kurulmuştur. Türkiye'nin en gözde kış sporları merkezi Uludağ ile teleferik bağlantısı da Yıldırım' dan yapılmaktadır. İlçede eğitim ve öğretim kurumları çok yaygındır. Yüksekokul olarak eski Tıp Fakültesi'nin arkasındaki Eğitim Mahallesi'nde Eğitim Fakültesi vardır. Bu fakültenin dışında pek çok lise, ilköğretim okulu olup meslek liseleri, anaokulu, kreş gibi eğitim kurumları yanında polis yetiştiren bir de polis okulu bulunmaktadır. Ayrıca yüksek öğrenim kurumlarında okuyan kız ve erkek öğrenciler için öğrenci yurtları da Yıldırım ilçesinde bulunmaktadır.

İlçede eski Tıp Fakültesi'nin yerinde son derece ileri teknoloji ile donatılmış çağdaş bir hastane olan Yüksek İhtisas Hastanesi bulunmaktadır. Bunun dışında pek çok sağlık ocağı ve özel sağlık kuruluşları çalışmalarını sürdürmektedir.

Yıldırım Belediyesi'nin şu anki belediye başkanı, 2004 yerel seçimlerinde AKP'den belediye başkanı adayı olup kazanan Özgen Keskin'dir. Başkan Özgen Keskin, Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Bölümü ve Atatürk Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Bölümlerinden mezun olmuştur. Anadolu'nun değişik yerlerinde öğretmenlik yapan başkan; İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Milli Eğitim Şube Müdürlüğü, Halk Eğitim Başkanlığı ve Belediye Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulunduktan sonra, en son Yıldırım Belediye Başkanı olarak görevine halen devam etmektedir.

Başkan Özgen Keskin, Yerel Yönetimler İmaj Araştırma Raporuna (YYİAR) göre, Türkiye genelinde kararsızların oyları dağıtılmadan en çok oy alan 10 belediye başkanının beşincisi olmaktadır. Bursa genelinde ise, kararsızlar dağıtılınca ve dağıtılmadan da birinci sırada yerini alan bir başkan olmaktadır (Andy-ar, Ocak:2008). Başkan Özgen Keskin, belediye başkanlığı döneminde birçok proje ortaya koymuştur. Bu projelerin en önemlilerinden birisi de "sevgi market" olarak kabul edilmektedir. Sevgi market, Yıldırım Belediyesi'nin 20 Eylül 2005'te kurmuş olduğu "Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği" (YGYDD) bünyesinde faaliyet göstermektedir.

YGYDD'ne ve Sevgi markete geçmeden önce bir gerçeği ifade etmek gerekmektedir. Sosyal devlet olmayı devlet, bazı resmi kurumları olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Emekli Sandığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Belediyeler, Aile Araştırma Kurumu, Kadını Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Belediyeler ve Özel Kuruluşlar ile yapar. Bu kurumlardan birisi de belediyelerdir. Ancak bunu her belediye değil sosyal belediyecilik anlayışına sahip belediyeler yapabilir.

Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik ile ilgili son gelişmelerden biri "3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" nun

çıkartılmasıyla gerçekteleşmiştir. 20.05.1986 tarihinde kabul edilen bu Kanun'u, Türkiye'de sosyal güvenliğin boşluklarının doldurulma ve geliştirilmesinde önemli bir tedbir olarak görmek mümkündür. Var olan sosyal güvenlik kurumlarının hizmet götürmediği/götüremediği alanlardaki kimselere yönelmektedir. Bir ülkede, kanunlarla belirlenmiş sınırlı alanlara sosyal hizmet götürüldüğü takdirde, bu kanunların ulaşamayacağı alanlardaki boşlukların olabileceği bir gerçektir. Çünkü sosyal yardımlar esnektir. Kanunlar sadece genel ilkelere sahiptir.

Bireysel olarak sağlanacak sosyal gelirlerin nitelik ve tutarı, ihtiyaç ve sıkıntının önem ve türüne göre değişmektedir. Yoksul insanların en temel ihtiyaçlarının, onların onurlarının zedelenmeden, devlete ve millete düşman olmadan karşılanması sosyal devlet olmanın gereğidir. Yıldırım Belediyesi, kurmuş olduğu "Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği" ile sosyal belediyeçilik anlayışını uygulama adına önemli bir adım atmıştır.

3.1. Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin Kuruluşu

Yıldırım Belediyesi tarafından ilk zamanlar (2005 yılı öncesi) 50'şer poşetle gıda yardımı yapılmaktadır. 2004 yılından sonra, Yıldırım Belediye Başkanı Özgen Keskin başkanlığa seçilince bu durum değişmiştir. Bu zaman diliminde "gıda bankası" kanunu konuşulurken bu kanunu pratiğe dökme konusunda sistem kurma adına Yıldırım Belediyesi'nde toplantı yapılmıştır. "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" düsturundan hareketle, ihtiyaç sahiplerinin sıkıntılarını gidermek için gıda bankası kanunu çıkmadan kısa süre önce 21 Eylül 2005'te YGYDD kurulmuştur. Derneğin tam adı "Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği" olup derneğin merkezi Bursa'dır. Derneğin tüzüğünde başka şube açabilme maddesi bulunmakta, fakat şu anda (Eylül 2008) derneğin başka bir şubesi bulunmamaktadır (Kişisel Görüşme, 06.09.2008).

YGydd'nin, Avrupa Birliği sürecinde kentlilik bilincinin oluşabilmesi ve sosyal, kültürel yapının korunması için her türlü faaliyetler yapmak ve ihtiyaç sahiplerine gıda, giyecek, yakacak vs. hususlarda aynı ve nakdi yardımda bulunmak amacıyla kurulduğu belirtilmektedir. Dernek amaçlarını, çalışma biçimlerini ve izne tabi

faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için öncelikle ilgili bakanlıklar, kurum ve kuruluşlardan izin almaktadır. Dernek amacını gerçekleştirebilmek için aşağıdaki faaliyetlerde bulunabilme özelliğine sahiptir (Tüzük);

- 1- Engelliler, dul, yetim, öksüz, kimsesizler ve öğrenciler ile diğer ihtiyaç sahiplerine aynı ve nakdi yardımlarda bulunabilmekte,
- 2- İhtiyaç sahipleri için gıda bankası kurabilmekte,
- 3- Kültürel faaliyetlerde, Avrupa Birliği sürecinde kentlilik bilincinin oluşturulup kültürel dokunun korunması amacıyla her türlü kültürel faaliyetlerde (Türk Halk Müziği, Türk sanat Müziği, Halk Oyunları, Tiyatro, Kermesler, sergiler, geziler, konserler, spor etkinlikleri, fuarlar vb.) bulunabilmekte.
- 4- Eğitim faaliyetlerinde, topluma kaliteli hizmetin sunulması, üretimin artırılması ve istihdamı artırıcı kamu, özel sektör ve her türlü vatandaşın(işsizler, ev hanımları ve özürlüler) yararlanabilmesi amacıyla toplantılar, "konferanslar, seminerler, teknik geziler ve el beceri kursları düzenleyebilmektedir.

Yukarıdaki etkinliklerin yürütülebilmesi için gelir faaliyetlerinde bulunabilen derneğin amaç ve hizmet konularına büyük çaba ve yararlılığı bulunanlar ile yaşamında, çevresine ve topluma büyük hizmetler ve eserler sunmuş; değerli çalışmalarda bulunmuş olanlara, Yönetim Kurulu Kararı ile Onursal Üyelik verilebilmektedir. Onursal Üyelik için ikamet şartı aranmamakta, fahri üyelerin, genel kurul toplantılarına katılma ve söz alma hakları bulunmaktadır. Ancak toplantı yeter sayısının hesaplanmasında göz önünde tutulmadıkları gibi onursal üyeler dernek organlarına seçilememekte, seçme, oy kullanma hakları da bulunmamaktadır. Türk vatandaşı olmayanların demeğe üye olabilmesi için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gerekmektedir. Dernek, giriş ve üye aidatları, dernekçe veya diğer kuruluşlarla birlikte yapılan yayınlar, tertiplenen program gelirleri, eğlence, temsil, konser, kermes, spor yarışması ve konferans gibi faaliyetlerden sağlanan gelirler, derneğin mal varlığından elde edilen gelirler, bağışlar ve yardımlar (zekât, sadaka, fitre vs.), yardım toplama hakkındaki mevzuat hükümlerine uygun olarak toplanacak yardımlar, kurslar vb. etkinlikler ile iktisadi

işletmelerden sağlanan gelirler, dernek mülki amirliğine bildirmek şartı ile yurt dışındaki kurum ve kuruluşlardan ayni ve nakdî yardım alabilmekte, ancak bu nakdî yardımlar bankalar aracılığıyla olabilmektedir (Tüzük).

Derneklerde iç denetim esas olduğundan, YGYDD'nin iç denetimi yapmak için dernek bünyesinde, Genel Kurul tarafından seçilen Denetleme Kurulu bulunmaktadır. Bunun yanında; Genel Kurul, Yönetim Kurulu veya bağımsız denetim kuruluşlarına da denetim yaptırabilir kaydı dernek tüzüğünde yer almaktadır. Fakat Genel kurul, yönetim kurulu veya bağımsız denetim kuruluşlarınca denetim yapılmış olması, denetim kurulunun yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Yine dernek, genel kurul kararına dayandırılmak kaydıyla, amacını gerçekleştirmek için bağış veya satın alma yoluyla taşınmaz mal edinebilmekte ve bu malları satabilmekte, hibe ve terk edebilmektedir (Tüzük). Dernek bu anlamda kanunlar çerçevesinde mülk edinebilmekte, bu açıdan da Osmanlı zamanındaki hukuki yardım kuruluşları olan vakıfların mülk edinmesinin günümüze yansıyan şekline de benzetilebilmektedir.

Dernek yardım ve sosyal destek faaliyetlerinde toplumun her kesimine hitap etmeyi hedeflemektedir. Dernek, tüzüğünde belirtilen amaç doğrultusunda, ihtiyaç sahibi olan herkese; din, dil, ırk, cinsiyet, bölge ayırımı yapmaksızın insan olma paydasında buluşan herkese yardım ulaştırma yönünde hareket etmektedir. Dernek nakdî yardımda bulunmamaktadır. Temel gıda ve ihtiyaç maddeleri ile sosyo-kültürel yardımlara yoğunlaşmıştır.

YGydd'nin, sevgi market adı altında yerinde yaptığı faaliyetler dışında faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlara da değinmek yerinde olacaktır. Dernek, özellikle Ramazan ayında günlük, iki noktada 1250 kişiye iftar vermiştir. Yine Ramazan ayında 10000 kişiye (sevgi marketten gıda alan sabit vatandaşlar hariç) erzak dağıtıldığı gibi, her gün farklı bir mahallede mahalle muhtarlığının yanında uygun bir yerde iftar vakti 500 kişilik sıcak yemek dağıtılmıştır. 133 aileye odun ve kömür yardımı yapılmıştır. (2007 yılı)

Genel olarak yapılan yardım tablosu ise şöyledir:

Tablo-1: 2007 Yılı Yardım

01/01/2007 - 31/12/2007 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN YARDIMLAR													
YARDIM	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİRAN	TEMMUZ	AĞUSTOS	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK	TOPLAM
YARDIM VEREN GIYSİ	24	92	100	160	159	100	110	1800	345	211	500	205	3806
YARDIM VEREN EŞYA	13	27	25	25	20	125	15	5	80	75	28	35	473
YARDIM ALAN GIYSİ	29	129	149	94	149	85	145	1750	301	185	500	200	3716
YARDIM ALAN EŞYA	12	27	25	25	25	75	27	30	80	79	20	45	470
TEKERLEKLİ SANDALYE	1	2	0	3	1	2	2	2	2	1	1	1	18
1. EL GIYSİ ALAN	0	5	10	10	10	10	15	25	450	485	100	211	1331
ERZAK DAĞITIMI (MARKET)	303	355	365	330	365	331	360	450	430	259	500	369	4417
KIRTASIYE MALZEMESİ	0	0	0	0	0	0	0	0	650	75	0	10	735
Toplam	382	637	674	647	729	728	674	4062	2338	1370	1649	1076	14966

Kaynak: Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Tutanakları (2007)

Dernek iftar çadırlarına gelenlere çadırda gelemeyenlere de mahallelerde belli noktalarda sıcak yemek dağıtılmaktadır. Derneğin bu yardımları medyada da yer almaktadır.

KOLAY TREND 23 EYLÜL 2006 CUMARTESİ

Yıldırım ramazanda 10 bin vatandaşın karnını doyuracak

Yıldırım Belediyesi, 11 ayın Sultanı ramazan ayında ilçe halkına hoş, keyifli geceler yaşatırken sosyal dayanışma projeleri kapsamında yıl içinde gerçekleştirdiği gibi 30 gün boyunca da her gün 5 bin 750 dar gelirli vatandaşımızın evlerine sıcak aş dağıtımını, 10 bin kişiye de erzak yardımı yapacak. Yıldırım Belediyesi personelinin gönüllü olarak kuru erzak dağıtımını da gerçekleştireceği Ramazan Ayı'nda ayrıca, her gece Ahmet Taner Kışlalı Meydanı'nda geleneksel Türk Gösteri Sanatları'ndan örnekler, meddah, ortaoyunu, fasıl, lunapark ve sihirbaz gösterileri, Yıldırım'ın izlenimine sunulacak. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan temin edilen belgeseller alanda gösterimine sunulacak.

"Komşusu açken tok yatan bizden değildir" düşüncesiyle hareket eden Yıldırım Belediyesi sadece Ramazan Ayı'nda değil yılın her günü 500 dar gelirli vatandaşa sıcak aş dağıtımını yapıyor. Bunun yanı sıra tüm belediyelerin ör-

nek gösterdiği SEVGİ MARKET aracılığıyla çeşitli sosyal yardımlar yapan Yıldırım Belediyesi, bu Ramazan Ayı'nda da 30 gün boyunca her gün bir mahallede 250 kişiye, gelir düzeyi düşük 5 mahallede sürekli olarak 3 bin 700 kişiye, sabit bir noktada da bin dar gelirli vatandaşımıza sıcak aş dağıtımını gerçekleştirecek. Ayrıca, 10 bin

yardıma muhtaç vatandaşımıza kuru gıda dağıtımını hedeflemektedir.

Yıldırımlılar nostalji yaşayacaklar

Yıldırım Belediyesi tarafından bu yıl ikincisinin

gerçekleştirileceği ve eski Ramazan eğlencelerini hatırlamak, yaşatmak amacıyla her gece Ahmet Taner Kışlalı Meydanı'nda Türk gösteri sanatları sergilenen Yıldırımlılar'ın hasret olduğu eski ramazan eğlencelerine kavuşacakları gecelerde, halkımız iftar sonrasında hoş dakikalar yaşayacak. 7'den 70'e herkesin bol bol eğleneceği gecelerde Hacivat-Karagöz, meddah, kukla tiyatrosu, lunapark, sihirbaz, illüzyon gösterileri, ramazan sokağı tiyatroleri ve fasıl dinletileri gerçekleştirilecek. Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği ve Türk Tasavvuf Müziği konserlerinin yanı sıra semazenlerin katlaacağı "sema gecesi" de Ramazan Ayı'nın ruhuna uygun bir gösteri olacak.

Şekil 1: YGYDD'nin Ramazan Yardımları Yerel Medyada

Kaynak: Yıldırım Belediyesi Medya Halkla İlişkiler Arşivi

Tedaviye muhtaç olan bazı ailelerin evlerine doktor gönderilmekte ve sağlık taraması yapılmaktadır. Hatta bazı kişilere banyo yaptırılmakta (doktorlar ve görevliler tarafından), bazı ailelerin evlerinin badana ve temizlikleri yapılmaktadır. Yine 2008 yılı Ramazan ayında 10000 paket gıda, 5750 kişiye her gün 4 noktadaki iftar çadırlarında sıcak yemek, 3000 kişiye de giysi yardımı yapılmıştır.

Derneğin eğitime katkı bağlamında yaptığı yardımlar da mevcuttur. 2007 yılında 400 öğrenciye 115 YTL'den burs verilmiştir. Bu noktada işadamları dernekleri ile diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği de yapmaktadır. Asker ailelerine (evin oğlu veya aile reisi asker gitmiş bakacak kimsesi olmayanlar) yardımlarda bulunmuştur. Yine belediyenin yaptırmış olduğu “Kadın Konuk Evi” bulunmaktadır. Bu ev, 2’şer kişinin kaldığı 40 odadan oluşmaktadır. Çarşamba günü itibariyle 36 kişi kalmaktadır. Burada 50 yaş altı kadınlar kalmakta olup bunlar, eşleri tarafından terk edilmiş, sokakta kalmış kimsesiz ve muhtaç kadınlar olmaktadır. Burada kalanların ihtiyaçları Yıldırım Gönüllüler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (YGYDD) tarafından karşılanmaktadır (Kişisel Görüşme, 07.05.08).

Yine Yıldırım Belediyesi’nin açtığı Yıldırım Meslek Edindirme Kursları’na (YILMEK), Yıldırım Kadın Konuk Evi’nde (YKKE) kalan bayanlar da katılmaktadır. Böylece meslek edinen bu kadınlar kendilerine bakabilecek konuma gelmekte ve bu bayanlara uygun yerlerde iş de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bayanlar, korunmakta, meslek sahibi yapılmakta, topluma kazandırılmaktadır. Bu kurslar Halk Eğitim Merkezleri ile ortaklaşa yapılmaktadır. YKKE’de kalan bayanların ihtiyaçları ve kurs giderleri YGYDD tarafından karşılanmaktadır. YKKE’de 3 ay kadar kalabiliyorlar. 3 ayda bir durumları güncellenmektedir. Bu sürede kursu tamamlayan kişiler veya işe girenler; yakınlarının yanına, kendi evine veya YKKE’deki arkadaşlarıyla beraber kiraya çıkmaktadırlar. Bu evin ihtiyaçları(mobilya, gıda, giysi vs.) YGYDD tarafından karşılanmaktadır. Ve bu kişiler topluma kazandırılmış olarak hayatlarına devam ederken yerlerine yeni insanlar alınmaktadır (Kişisel Görüşme,

Kanunlara uygun, tarihten gelen yardım faaliyetlerinin mirasını da dikkate alarak insanların ihtiyaçlarını karşılama adına gıda bankası kanununun yasalaşmasıyla ilk gün, Türkiye’de bir ilk olarak 2005 yılında sevgi marketle faaliyetine başlamıştır. Öte yandan sevgi markete ilham olan sebeplerden birisi de, evliyalar diyarı Bursa’da Osmanlı döneminde sadaka taşları (el sığacak kadar oyuklar) dır. Bu el sığacak kadar oyuklara yardımseverler maddi yardımlarını bırakmakta ihtiyaç sahipleri de almaktadır. Böylece veren kişi yardımı gizli yapmış olmakta, yardım alan kişi de rencide olmamaktadır. Bu yöntemi modern olarak uygulama düşüncesi sonucunda sevgi market uygulaması gündeme gelmiştir (Kişisel Görüşme, 06.03.2008). Sevgi market yardım faaliyetlerinde 3. yılına girerken Yıldırım Belediyesine birçok ödül kazandırdı. Yerel ve ulusal olmak üzere farklı yayın organlarına haber oldu. Sevgi marketle ilgili haberleri Ek-2’de ifade edeceğiz.

Sevgi marketinde işadami, hayırsever vatandaşlara eskiyi getir yeniye götür kampanyasıyla, halka tanıtım çalışması yapmakla, mobilyacılara, büyük marketlere duyuru ve bunlarla görüşmelerle, fabrikalara bildirmekle ihtiyaç sahiplerine gerekli ürünler bulunmaktadır. 600 ailenin (yaklaşık 2500 kişi) elinde limiti belli olan kartla vatandaşlar alışverişini yapmaktadır. İhtiyaçlarını almaya gelemeyenlerin ihtiyaçları evlerine götürüldüğü gibi ayrıca her gün 950 kişinin evine yemek götürülmektedir. Aylık sevgi marketin gideri 15-20 bin YTL arasında değişmekte olup dernek temel gıda maddeleri ve sosyo-kültürel ağırlıkta yardımda bulunmaktadır.

Dernek aylık yardım miktarı için gerekli maddi finansmanı sağlayamazsa borçlanıp gıda maddelerini almakta, ihtiyaç sahipleri yine mağdur edilmemektedir. Sonraki ay veya bazı aylar fazla olan gelire bu dengelenmektedir. Tüm bu olup bitenleri gören durumu iyi vatandaşlar yardım faaliyetlerine katkıda bulunmaktadırlar. Gelinliklerini, topladıkları sadaka(yardımları) ve mobilyalarını getirip sevgi markete teslim edenler bulunmaktadır.

Şekil 3: Sevgi Markete Destek Amacıyla Topladıkları Sadakaları (Yardımları) Getiren Çocuklar

Bu örnek projeye desteğin çocuklar tarafından da gelmesi manidardır. Mustafa Dörtçelik, Mü'min Gençoğlu İlköğretim okullarından ve Bursa İmam-Hatipliler Mezunları Derneği'nden bazı çocuklar, bu kurumlar adına sevgi markete destek için toplamış oldukları yardımları vermişler ve bu durum yerel ve ulusal medyada da yer etmiştir.

Şekil 4: Ulusal Medyada Sevgi Markete Minik Destekçiler

Kaynak: Yıldırım Belediyesi

Medya Halka İlişkiler Arşivi

Şekil 5: Yerel Medyada Minik Detekçiler

Kaynak: Yıldırım Belediyesi Medya Halka İlişkiler Arşivi

Sevgi marketle ilgili haberler medyada yer alınca ve sevgi market daha da tanınca yardım eden vatandaşların sayısı artmaktadır. Ayrıca küçük çocukların yardım işini sahiplenmeleri ve yardıma duyarlı olmaları önemli görünmektedir. Miniklerin küçük gibi görünen bu yardımlara destekleri toplumda bir sinerji oluşturmakta ve toplumsal yardımlaşmaya büyük katkı sağlamaktadır. Öte yandan psiko-sosyal olarak bir toplumu sosyal yardımlaşma ile ilgili ateşleme görevi görmekte ve ait olunan toplumda sosyal bir şuur oluşturmaktadır.

Şekil 6: Ulusal Medyada Sevgi Markete Yardım Desteği

Kaynak: Yıldırım Belediyesi Medya Halkla İlişkiler Arşivi

Yıldırım Belediyesi, yardımseverlerden topladığı yardımları Yıldırım Belediyesi sınırları içerisinde ikamet eden ihtiyaç sahiplerinin hepsine imkânları ölçüsünde aynî olarak dağıtmaktadır. Sevgi marketteki yardımlar insan olma paydasında olan herkesi kapsamaktadır. Sevgi marketin işletme müdürü Orhan ÖZEL: "Yardımlar konusunda tanınmış yardım derneklerini örnek aldıklarını, küçük bir market olarak başlayan sevgi marketin tahminlerinin ötesine gittiğini, bu durumu görünce

de daha ileriye götürme adına gayretlerinin olduğunu” ifade etmektedir (Kişisel Görüşme, 20.03.2008).

Bu noktada sevgi marketin işleyişini kısaca ifade etmek yerinde olacaktır. Derneğe yardım başvuru için gelen vatandaş, derdini anlatmak için kime gideceğini, başvuruyu kime yapacağını bilememektedir. Belediye binasında bulunan sevgi marketle ilgili müdürle veya yetkili görevlilerle görüşmek isteyen, yardım için gelenler, kapıdan girince danışma ile karşılaşmaktadır. Danışma da bu kişileri hemen 1. katta bulunan ak maslara yönlendirmektedir. Dolayısıyla yardım alacak vatandaşlar sıkıntı çekmeden ve zorlanmadan işlerini görebilmekte ve başvuruda bulunabilmektedirler. Başvuru için, nüfus cüzdanı, kişinin Yıldırım Belediye sınırları içinde oturduğuna dair ikametgah ve başvuru formu gerekmektedir. Yardımlarda yaşlı, hasta, özürlü ve çalışacak, bakacak kimsesi olmayanlara öncelik verilmektedir. İlaç yardımı da hayati mesele ile ilgili olduğundan öncelikli yardım olarak değerlendirilmektedir. Sevgi markette, başvurunun sonuçlanması acil değilse 3-6 ay kadar sürmektedir. İhtiyaçlı özürlü, yaşlı ve hasta ise 1 ayda neticelenmektedir (Kişisel Görüşme, 06.03.2008). Bu kadar uzun sürmesinin sebebi, dernek bütçe olarak zamanla artarak 600 aileye gıda vermektedir. Başvuru ise 16000’dir. Dolayısıyla kaynak artması lazım ya da yardım alan kişilerin azalması gerekmektedir. Böyle olunca doğal olarak zaman uzamaktadır.

Muhtaçlılar sınıflandırılmakta ve en çok ihtiyaç sahibi olanlar ilk sırayı almaktadır. Yardım alanların mükerrer olmaması, bazı vatandaşların başka yerlerden alıp da başka yoksullara engel olmamaları için Bursa Valiliği ve diğer derneklerle toplantılar olmaktadır. Bu toplantıda ortak bilgi havuzu oluşturulup mükerrer yardımlar tespit edilmiş olacak, takip hızlı olacak, bilgi paylaşımı olacak, yoksulluk haritası çıkmış olacak ve başvuru işlemleri hızlı ve kolay olacaktır. Derneğin bütçesi yetmeyince ihtiyaç sahibi vatandaşlar valiliğin sosyal yardımlaşma bölümüne yönlendirilmektedir. Kendisine yardım çıkan kişiye elektronik kart verilmektedir.

Yerel yönetimleri bazı noktalarda aşan yoksulluk konusuna, bir nebze olsun fayda sağlaması açısından yerel yönetimlerin hep birlikte uygulayabileceği, örnek

olup diğer belediyelere kulliyet kesp etmesiyle yoksullukla m¼cadele adına örnek bir adım olan sevgi marketin faaliyetleri önemli görünmektedir. Bu bağlamda sosyal yardımlaşma, bir toplumun gelişmesi, yoksulluğun ortadan kalkması ve toplumsal dayanışmayı artırması dolayısıyla toplumda güven tesis etmesi adına önemlidir.

3.2.1. Yapısal Olarak Sevgi Market

Gıda bankasının geniş kapsamlı şekli olan ve içeriği çeşitli olan sevgi market farklı bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümler:

- Gıda Bölümü,
- Giysi Odası Bölümü,
- Beyaz Eşya ve Mobilya Bölümü,
- İlaç Bölümü,
- Evde Bakım Ünitesi ve Engellilere Yardım Bölümü,
- Berber Bölümü,
- Gıda Deposu ve Mobilya Deposu Bölümleri'dir.

Gıda Bölümü ve Deposu

İhtiyaç sahibi vatandaşlar, derneğe başvuru yaptığında gıda yardımı alacaklar belirlenince bu bölümden ihtiyaçlarını gidermektedirler. Gıda bölümü Yıldırım Belediyesi binasının zemin katında olup sevgi marketin ana bölümünü oluşturmaktadır.

Şekil 7: Sevgi Market Girişi

Şekil 8: Sevgi Market Gıda Bölümünden Görünüm

Yardım için gelen ürünler depolara konulduktan sonra, ürünler raflarda azaldıkça market görevlileri tarafından düzenli bir şekilde raflara dizilmektedir. Düzen ve temizliğe dikkat edilmektedir.

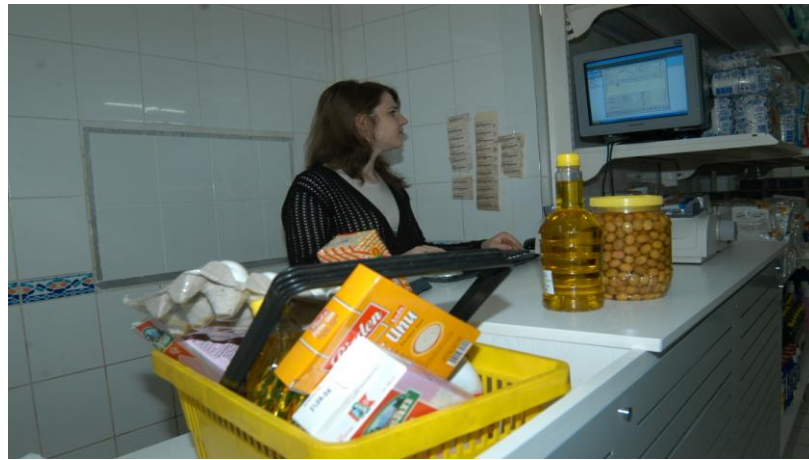
Şekil 9: Sevgi Marketten Yardım Alan Vatandaşlar

İhtiyaç sahibi vatandaşlar kendilerine verilen elektronik kartın limitine göre ihtiyaçlarını öncelik sırasına göre almaktadırlar. Elektronik kartın limiti herkese eşit olarak 30 TL olarak belirlenmiştir. İhtiyacını alan vatandaş gıda bölümünde olan kasaya yönelmekte, bilgisayardan işlemini yaptırdıktan sonra bir fatura örneğini alarak işlemini tamamlamaktadır.

Şekil 10: Yardım Alan Vatandaşlara Verilen Elektronik Kart

Yardım için gelen ürünler “stok modülü”(ürünlerin satış fiyatı, barkodu ve adet takibi) ile takip edilmektedir. Bağış yapılan ürünler ve satın alınan ürünlerin bilgileri ayrı girilmektedir.

Şekil 11: Kasadan Geçiş

Gıda bölümünü ifade ederken depo bölümünü de ifade etmek gerekmektedir. Yardımlar bazen çok gelmekte, gelen ürünler düzgün bir şekilde depoya istiflenmektedir. İhtiyaç olunca zamanla gıda bölümüne sevk edilmektedir. Depo bölümünün temizliğine ve düzenine dikkat edilmekle beraber, depo binanın alt katında olması sebebiyle ürünler zarar görebilir. Depo bölümünü ifade etmesi açısından birkaç fotoğrafı örnek göstermek yararlı olacaktır.

Şekil 12: Sevgi Markete Yardım Geldiği Zaman

Şekil 13: Gelen Yardımların Depolandığı Yer

Şekil 14: Gıda Deposundan Bir Görünüm

Ürünler raflara konulmakta ancak yardımların yoğunlaştığı dönemlerde bu durum tam korunamamaktadır. Depolanan tahıl maddelerinin özel yapılmış tahtalar veya raflar üzerinde olması rutubetten korunması için iyi olacaktır.

Giysi Odası Bölümü

Giysi odası bölümünü “giysi kumbaraları” ile beraber ifade etmek daha yararlı olacaktır. Sevgi marketin bir bölümü olan giysi bölümü toplumun giyim ihtiyacını karşılamaktadır. Giysi bölümünün yardım ürünleri yardımsever vatandaşlardan karşılanmaktadır. Bu ya bir yardımsever tekstilcinin vermesi ile olmakta ya da giysi kumbaraları aracılığıyla olmaktadır. Giysi kumbaraları mahallenin belli noktalarına yerleştirilmiştir. Özel yaptırılan ve sayısı beş tane olan bu kumbaraların 15 günde bir dolacağı düşünülürken, şimdilerde (2007 Haziran) bu kumbaralar neredeyse her gün veya iki günde bir dolmaktadır. Yardımsever vatandaşlar temiz ve giyilebilecek elbiselerini yıkayıp ütüledikten sonra bir ambalaj içinde bu kumbaraya bırakmaktadırlar. Daha sonra bir konfeksiyoncu gibi sevgi marketin giysi bölümüne güzelce yerleştirilmekte, raflara konması gereken ürünler raflara konmaktadır.

Şekil 15: Giysi Kumbarasından Genel Görünüm

Halka, haftada bir Çarşamba günü giysi günü ilan edilmiş olup ihtiyacı olan vatandaşlar o gün gelmektedir. Elbiseler sürekli gıda gibi ihtiyaç sahipleri için tüketilmediğinden ve giyim yardımı çok olduğundan, giyside ihtiyaç sahibi vatandaşlar geri çevrilmemektedir. Buna rağmen fazlalık olduğunda, giyimle ilgili fazla ürünler yakın belediyelere de gönderilip değerlendirilmektedir. Oralardaki yoksullarda istifade ettirilmiş olmaktadır.

Ayrıca giysi bölümünün giysi ihtiyacını genel olarak karşılayan giysi kumbaraları Ahmet Taner Kışlalı Meydanı, Setbaşı, Siteler ve Kaplıkaya Mahallelerinde yer almaktadır. Ayrıca Yıldırım Belediye binasının yanındaki giysi kumbarasıyla beş tane kumbara aktif olarak hizmete açıktır. Giysi kumbaraları Bursa'nın güçlü yerel medyası olan Olay Gazetesine de haber olmuştur.

Şekil 17: Giysi Kumbarasına Eşya Bırakılırken

Yıldırım'dan örnek proje

SEYİT GÜNDOĞDU

Yıldırım Belediyesi, sosyal dayanışma projeleri arasında yer alan Sevgi Market bünyesinde, fakir ve yardıma muhtaç vatandaşların kıyafet ihtiyacını karşılamak amacıyla 'Giysi Kumbarası' projesini başlattı.

AKP Bursa Milletvekili Ali Kul ile birlikte Sevgi Kumbaraları'nı tanıtan Yıldırım Belediye Başkanı Özgen Keskin, bu projeye sosyal belediyeçilik anlamında bir ilki daha hayata geçirdiklerini belirterek, vatandaşların bu kumbaralara giyilebilir, temiz ve ütülenmiş giysilerini bırakmalarını istedi. Sevgi Market'in sadece Türkiye'ye değil dünyaya örnek olacak bir sosyal proje olduğunu kaydeden Keskin, giysi kumbaralarını ilk etapta, Ahmet Taner Kışlalı Meydanı, Setbaşı, Siteler ve Kaplıkaya mahallelerine yerleştirdiklerini, projeyi zamanla tüm Yıldırım'a yaymayı amaçladıklarını vurguladı.

Toplantıya katılan AKP Bursa Milletvekili Ali Kul da, Yıldırım Belediyesi'nin Sevgi Market Projesi'nin gerçekten tüm belediyelere örnek olabilecek bir sosyal sorumluluk örneği olduğuna dikkat çekerek, Sevgi Kumbaralarının da vatandaşlarımızın kanayan yarasını, eksik taraflarını kapatacak bir proje olduğunu söyledi.

Şekil 16: Sevgi Market Giysi Kumbaraları Haber Oldu

Kaynak: Yıldırım Belediyesi Medya Halkla İlişkiler Arşivi

Giysi kumbaraları Osmanlı dönemindeki sadaka taşlarını andırmaktadır. Fakat birçok noktada da sadaka taşlarından ayrılmaktadır. Sadaka taşlarına bırakılan yardımları ihtiyacı olan vatandaşlar ihtiyacı kadar almaktadırlar. Buradaki yardıma herkes ulaşabilmektedir. Ancak giysi kumbaralarındaki giysiler dernek tarafından toplanmakta, düzenlenmekte ve bir dizi işlemten sonra ihtiyaç tespiti yapılmakta sonra verilmektedir. Yani isteyen ihtiyacı kadar ve istediği zaman – günümüzdeki şartlar gereği- alamamaktadır.

Giysi yardımlarının da yoğunlaştığı zamanlar olmakta, çalışanlar ürünleri düzenlemekte ve raflara yerleştirmekte bazen zorlanmaktadır. Ancak yardımların çok olması daha fazla ihtiyaç sahibi vatandaşa ulaşacağı için bu çalışanları sevindirmektedir.

Şekil 18: Giysi Odası Bölümünden Genel Görünüm

Triko, kazak, iç çamaşır gibi küçük ürünler raflara yerleştirilmektedir. Mont, pardösü, ceket ve takım elbiseleri ise askılarda muhafaza edilmektedir. Yardım için gelen vatandaşlar istedikleri elbiseyi -ihtiyaç kadar- alabilmektedir.

Şekil 19: Giysi Yardımı Alan Vatandaşlar

Giysi bölümünde, el çantaları ve ayakkabılar da bulunmaktadır. Giysi sürekli ihtiyaç olmadığından, giysi bölümü Çarşamba günü dışında hafta boyunca kapalı tutulmaktadır.

Beyaz Eşya ve Mobilya Bölümü

Bu bölümün ihtiyaçları mobilyacılar, ev eşyalarını yenileyenlerin önceki eşyalarını getirenler ve sevgi market için beyaz eşya ve mobilya kampanyası yapanlar tarafından karşılanmaktadır. Evlenecek olup ihtiyacı olanlara daha çok yeni mobilyalar verilmektedir. Mobilya bölümü de temiz ve düzenlidir.

Şekil 20: Beyaz Eşya ve Mobilya Bölümünden Genel Görünüm

Belli ürünler mobilya odasında durmaktadır. Diğer ürünler beyaz eşya ve mobilya deposunda korunmaktadır. İhtiyaç olduğunda ürünler, belediyenin görevli arabalarından birisiyle ihtiyaç sahibi vatandaşın evine götürülmektedir. Ayrıca züccaciye ve yemek takımı ürünleri de bağış olarak geldiğinde bu bölümde yer almaktadır.

Şekil 22: Takım Olarak Mobilya Grubu

Sevgi Marketin mobilya yardımları yerel medyada haber konusu olmaktadır. Olağanüstü hallerde Yıldırım Belediyesi kendi sınırları dışında da yardım faaliyetlerini sürdürmektedir.

Mustafakemalpaşa ilçesine bağlı Karaköy'ün yeniden inşası için Ak Parti Grup Başkanvekili Faruk Çelik tarafından başlatılan kampanyaya destek yaşıyor.

Karaköy'ü yeniden inşaa etme çalışmaları sürerken, bir yandan da çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından sosyal destek geliyor. Yıldırım Belediye Başkanı Özgen Keskin, çıkan yangında çeyizi tamamen yanan Hanife Sabuncu isimli genç kıza sahip çıktı. Başkan Keskin, düğününe bir hafta kala çeyizi kül olan Karaköylü 22 yaşındaki Hanife Sabuncu'nun imdadına yetişti. Keskin, düğünü olacak genç kıza mobilya, buzdolabı, dikiş makinası, fırın, koltuk takımı hediye etti. Hanife Sabuncu ve nişanlısı Mustafa Arpat ile telefonla konuşan Keskin, her türlü desteğe hazır olduklarını söyledi.

Başkan Keskin, yangının çıkmasının hemen ardından Yıldırım Belediyesi Sivil Savunma Müdürlüğü ekiplerinin olay yerine giderek Karaköylülerin yaralarını sarmaya çalıştıklarını bildirdi. Keskin, aynı zamanda Grup Başkanvekili Çelik'in başlatıldığı kampanyaya da Yıldırım Belediyesi olarak destek olabileceğinin mutluluğunu yaşadıklarını belirterek, "Amacımız bir nebze de olsa yardıma muhtaç hemşerimizin ihtiyacını karşılamaktır. Şimdi de çeyizi yanan kızımızın yüzünü güldürdük. Mutluyuz" dedi. Keskin, Karaköy'e yardımlarının süreceğini sözlerine ekledi.

Şekil 21: Sevgi Marketin Mobilya Bölümü Haber Konusu Oldu

İlaç, Berber, Evde Bakım Ünitesi ve Engellilere Yardım bölümü,

Sevgi marketin bölümlerinin fiziksel ortamına bakıldığında temiz ve düzenli olduğu görülmektedir. İlaç bölümü ile ilgili ise, bu bölümde fazla ilaç bulundurulmamakta olup acil ve çok kullanılan ilaçlar bulunmaktadır. Sevgi marketin bu bölümünde doktor, belli zaman dilimlerinde bulunmaktadır. Bu zaman dilimi dışında belediyenin Yıldırım Tıp Merkezi bulunmaktadır. Orada muayene olan vatandaşlar için gerekli olan diğer ilaçlar oradaki muayene sonucuna göre reçete ile verildiğinde, bu ilaçlar da dernek tarafından karşılanmaktadır. Yani önemli ilaçlar sevgi market bünyesinde bozulmaması

adına bulundurulmamakta ama gerekli ilaç yardımı temin edilerek karşılanmaktadır. İlaç bölümü adına, ilaçların raflara konduğu küçük bir dolap ve alan bulunmaktadır.

Berber bölümü, bir kişinin tıraş olabileceği bir odadan oluşmaktadır. Berber odası da uygun olup berberin de çalıştığı zamanlar belli olduğu için o zaman dilimlerinde vatandaşlar tıraş edilmektedir. Daha çok çocuklar tıraş edilmekte olup okul zamanlarında daha da yoğun olabilmektedir.

Şekil 23: Sevgi Market Berber Bölümü Yerel Medyada Yer Aldı

Çarşamba günleri açık olan berber bölümü yaşlı insanları evlerinde traş etmektedir. Ayrıca haftanın diğer günlerinde, Yıldırım Belediyesi personelinin traş olmak isteyenleri cüz'i bir miktar karşılığında traş etmektedir. Berber bölümünün sevgi market bünyesinde açılması, sevgi marketin her zaman büyüme yolunda olduğunu ve kendiliğini yenilediğini de göstermektedir. Ancak bu bölümün sadece erkeklere hizmet vermektedir. Zaman içerisinde bayan kuaför bölümünün de açılması; ayrıca, berber bölümünün daha iyi hizmet vermesi açısından berberin sadece bu bölümde görevlendirilmesi ve haftanın diğer günleri de halka açık olması önemli görünmektedir. Hatta belediye personelinin az bir ücret alınırken, ihtiyaç sahibi vatandaşlar da aynı zaman diliminde, ücretsiz burada traş olabilir ve sadece muhtaçların günü Çarşamba ve muhtaçlar traş oluyor düşüncesine de neden olunmamış olur ki, böyle bir uygulama vatandaşları da rencide etmeme açısından önemli olabilir.

Engelliler için medikal malzemeleri imkanlar dahilinde temin edilip ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Bazı muhtaçların yaşlı olması ve kimsesinin olmaması

sebebiyle onlara doğrudan dernek çalışanlarınca yardım edilmektedir. Yani yardım ya evlerine gitmekte ya da ihtiyaca göre evlerinde yardım edilip evden çıkılmaktadır.

Sevgi marketin fiziksel ortamına bakıldığında temiz ve düzenli olduğu görülmektedir. Yardım için malzemeler gelince hemen giriş yapıp düzenlemeye gidilmektedir. Sevgi market kendi alanında en geniş kapsamda yardım yapan ve en geniş yere sahip olan bir kurum olmasına rağmen, sevgi markete bulunduğu yer dar gelmektedir. Genişletme adına girişimde bulunulmuş ama olmamış. Fakat daha geniş yer oluşturma çabaları devam etmektedir (Kişisel Görüşme, 06.03.2008). Ayrıca vatandaşlar sevgi markete yardım için geldiğinde fazla bekletilmemekte ancak, belediye binasının altında bulunan sevgi market ve belediye binasının en üst katında bulunan dernek müdürü ile görüşmek isteyen, yardım için gelen bir kısım ihtiyaç sahibi vatandaş sorununu anlatmadan tekrar gidebilmektedir. Yapısal olarak başvuru yeri, sevgi market ve sosyal yardım derneği bölümleri farklı yerlerde olması vatandaşları zorlamaktadır. Dolayısıyla, belediye binasının altında bulunan sevgi market ve belediye binasında bulunan dernek müdürü ile görüşmek isteyen, yardım için gelenler, kapıdan girince danışma ile karşılaşmaktadırlar. Onlar da hemen 1. katta bulunan ak masalara yönlendirilmektedir. Böylece yardım alacak vatandaşlar sıkıntı çekmeden ve zorlanmadan işlerini görebilmekte ve başvuruda bulunabilmekte, dernek de bu yapısal zorluğu giriş katında “ak masalar” la azaltmış olmaktadır.

3.2.2. İşlevsel Olarak Sevgi Market

İşleyiş olarak sevgi market bir dernek gibi işlemektedir. Sosyal yardımlaşma derneklerinde ise işleyiş esnasında karşılaşılan bazı problemler olmaktadır. Sosyal yardımlaşma kurumu olan sevgi marketin işleyişini ifade ederken sosyal yardımlaşma kurumlarında olan problemlere değinmek, bu problemlerin modern bir yardımlaşma kurumu sevgi markette bulunup bulunmadığını tespit etmek ve bu problemleri en aza indirmek adına 6 temel probleme değinmemiz konumuzu daha da aydınlatacaktır.

Bu problemlerin alt başlıkları bulunmakla beraber ana başlıkları şunlardır;

- 1- Nitelikli personel sorunu,
- 2- Hedef kitleye ulaşmada karşılaşılan güçlükler,
- 3- Ekibin çalışmasına yönelik sorunlar,
- 4- Teknik işlemlerdeki problemler (bilgi işlem),
- 5- Hizmet sunumu ile ilgili sorunlar,
- 6- Yardımlaşma kurumunun (sevgi marketin) fiziksel ortamının nasıl olduğu.

3.2.2.1. Nitelikli Personel Açısından Sevgi Market

Sevgi marketin iyi işleyebilmesi adına müteveli heyetinin olması ve bu heyettekilerin vasıflı olup ihtiyaç sahibi vatandaşların durumlarını değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu ekibin kurulmasıyla ilgili mevzuatın bulunması gerekmektedir.

Sevgi marketin yönetiminde ve müteveli heyetinde işadamları ve Yıldırım Belediyesi bünyesinden sevgi marketin müdürlüğünü yapan Orhan ÖZEL bulunmaktadır. Derneğin yönetiminin neredeyse tamamı dışarıdan olmaktadır ve bu durum derneğin yardım faaliyetlerinin devam etmesi adına çok önemli görünmektedir. Çünkü Başkan Özgen Keskin'in döneminde başlayan bu dernek, başka bir dönemde, siyasi algılanıp önünün kesilmesi engellenmekte, yardımsever halkın benimsemesini sağlanmakta, derneğin tanıtımı ve daha fazla çevreye yayılması sağlanmaktadır. Böylece bir belediye başkanı döneminde başlayıp başka dönemde bu yardım faaliyetlerinin bitmesinin de önüne geçilmiş olacaktır.

Yardım faaliyetlerinde bulunan ve vatandaşların durumunu tespit eden bir heyet sevgi markette bulunmakta ve bu heyet dört ile beş kişiden oluşmaktadır. Bu ekibin oluşturulmasıyla ilgili mevzuat tüzükte yer almaktadır. Fakat bu ekipten iki kişi sabit diğerleri sürekli değişmektedir. Sabit olan bu iki kişi lise mezunu olup diğer kişiler, zabıta memurlarından mesaisi müsait olan ve meclis üyelerinden birisi veya mahalle muhtarıdır. Bu ekipten ikisi kısmen tecrübeli olan kişiler olmakla beraber diğerleri hem sabit değil hem de süreklilik arz etmemesi

nedeniyle ve farklı işlerle meşgul olmaları sebebiyle ideal bir yardımlaşma kurumu anlayışına göre problem olarak durmaktadır.

3.2.2.2. Hedef Kitleye Ulaşma Açısından Sevgi Market

Hedef kitlenin ekonomik düzeyini tespit güçtür ve eğitim gerektiren bir durumdur. Yardım edilecek ailenin durumu ile ilgili kanaate varmak için bilimsel bir ölçü olması gerekmektedir. İhtiyaç sahibinin ev ortamını ve çevresini gözlemleyecek kişi tecrübeli olması gerektiği gibi bu kişinin duygusal hareket etmemesi adına bilimsel ölçüler kullanması gerekecektir ki, asıl muhtaç tespit edilebilsin. Durum tespiti için bazı belgeler gerekecektir (sosyo-ekonomik durumla ilgili belgeler, mal kaydı, SSK, Bağ-Kur vs) görevli kişilerin bu belgelerden anlaması gerekmektedir. Bu özelliklere dikkat edilmediği takdirde yardımlar hedef kitleye ulaşmamış olacaktır.

Hedef kitleye ulaşmak için derneğin iyi tanıtım yapması gerekmekte ve yardım için yapılan başvuruları iyi incelemek ve değerlendirmek gerekmektedir. Sevgi markete baktığımızda ise; sevgi marketin yetkilisinin ifadesine göre, ihtiyaç için başvurup da sırada bekleyen 16000 kişi bulunmaktadır. Şu anda (Kişisel Görüşme, 07.06.2008) yardım alan kişi sayısı yaklaşık 2500 civarındadır. Dernek yardım ettiği kişi sayısını zamanla kaynak buldukça artırmaktadır. Derneğin bütçesi talebe cevap verememektedir. Dolayısıyla, bu kadar kişinin içerisinde en çok ihtiyaçlıları seçmek zor ve sorumluluk gerektiren bir iş olduğundan objektifliği sağlamak ve birinci derecede ihtiyaç sahiplerini bulmak için bu ölçütlerin dernek ve dernekler arası toplantıda belirlenmesi, yardım faaliyetlerinin işleyişini hem kolaylaştıracak hem de verimini artıracaktır. Aynı zamanda yardım edilecek kişilerle ilgili belli ölçütlerin olmaması belli aileleri kayırma ve su-i istimallere kapı aralama adına görevlileri zorlayabilir.

Başvuru esnasındaki zorluklar da hedef kitleye ulaşılmasına engel görünmektedir. Sevgi markete başvuru işlemi yapan ihtiyaç sahibi vatandaş sosyal yardımlaşma derneğinden örneği alınmış başvuru belgesini doldurup bu belgeyle beraber Yıldırım Belediyesi sınırları içerisinde oturduğunu gösteren ikametgâh belgesini ve nüfus kayıt örneğini belediye binasının giriş katında bulunan “*ak masaya*”

teslim etmesi gerekmektedir. Hangi alanda ihtiyacı varsa (ilaç, gıda, mobilya, iş vs.) o bölümü işaretleyecektir. Eğer kişinin ihtiyacı acilse ilk olarak hiç kimse boş çevrilmemeye çalışılmaktadır. İhtiyaç sahibi özel görüşmek isterse belediye binası içinde özel bir oda bulunmaktadır. Fakat asıl görüşme yerinde ve doğru tespit için kişinin evinde olmaktadır (Kişisel Görüşme, 06.03.2008).

Bu noktadan sonra yardım edilecek kişiyi tespit için, ihtiyaç sahibinin başvuru esnasında kullandığı sosyal yardımlaşma derneğinden alınmış başvuru belgesinin dışında yukarıda bahsettiğimiz dört veya beş kişiden oluşan ekip ailenin durumunu değerlendirmek için evine gitmektedir. Buraya kadar her şey güzel olarak devam etmektedir. Ama bu noktadan sonra heyetin içindekilerin değişken olması ve ailenin durumunu tespit için yeterli bilimsel ölçütlerin olmaması problem teşkil etmektedir. Aynı zamanda muhtaç kişinin evine gitmeden muhtarla görüşüldüğünde, muhtarın ifadesi dikkate alınarak hareket edildiği de olmaktadır ki bu tespitteki problemi gözler önüne sermektedir. İhtiyaç sahibi vatandaş yardım faaliyetini su-i istimal edip yardım almak istese bile bu durum yerinde (evinde) tespitle bilinebilecektir. Beyan yeterli olmamalıdır.

Ekipteki kişilerin belgeleri inceleme adına problemi ise bulunmamaktadır. Evine gidilen kişinin durumunu tespit için bulunan sabit kişilerin her ne kadar tecrübeleri de olsa belli ölçütlerin ellerinde olması daha yararlı olacaktır. Ancak özür, yaşlı ve evde çalışanın olmaması birkaç ölçüt olarak belirlense de bu yeterli olmamaktadır. Dernek yetkilileri, böyle bir ölçüt içeren form oluşturulunca kullanıp kullanmayacaklarını sorduğumuzda, memnun olacaklarını ve kullanacaklarını ifade ettiler. Bu da yeniliğe açık olduklarını göstermektedir ve önemlidir. Bir form bu çalışma hazırlanırken verildi. Bundan sonrası için kullanıma geçileceği ifade edildi.

Tablo-2: Yardım Başvuru Formu

Dosya No	BAŞVURU İNCELEME FORMU				
Puanı					
Bavuranın Adı					
Soyadı					
Doğum Tarihi ve Yeri					
Başvuru Tarihi					
İkamet Adresi (İl, İlçe, Köy)					
Mahalle, Sokak, Ev No					
Medeni Durumu	Evli		Bekar		Dul
	Çok Evli		Boşanmış		
İşi	Var		Yok		
İş Yapma Gücü	Var		Yok		
Sağlık Durumu	Sağlam		Özürlü		Hasta
	Çok Yaşlı				
Eşinin Sağlık Durumu	Sağlam		Özürlü		Hasta
	Çok Yaşlı				
Başvuru Yaşı	20-30		31-35		36-40
	41-50		51-60		60 ve +
Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil		Okur-yazar		İlkokul
	Lise		Üniversite		
Ailede Özürlü Sayısı	1	2	3	4	5
Ailede Kronik Hasta Sayısı	1	2	3	4	5
Daha Önce Yardım Aldınız mı?	Evet		Hayır		
Alınan Yardımın Türü					
Evinizde Kaç Kişi Yaşamaktadır?	1 veya 3	4 veya 6	7 veya 9	10 veya 15	15'ten Fazla
Ailedeki Kız Çocuğu Sayısı	1	2	3	4	5
Ailede Askerlik Yapan Kişi Var mı?	Var		Yok		
Ailede Öğrenci Sayısı Kaçtır?	1	2	3	4	5
Öğrencilerin Öğrenim Durumu	İlkokul...Kişi	Ortaokul...Kişi	Lise...Kişi	Üniversite...Kişi	
Ailenizde Geçici İşler Dahil Gelir Getiren Kaç Kişi Bulunmaktadır?			1	2	3
			4	5	Yok
Eve Giren Aylık Toplam Gelir Ne Kadar?		Gelir Yok....	Ücretin Altında....	Asgari Ücret Kadar....	
		Asgari Ücretin İki Katı veya Daha Fazla....			
İlde Kaç Yıldır İkamet Ediyorsunuz?	1-5 Yıl....	6-9 Yıl....	10-15 Yıl...	15 +....	İlin Yerlisi...
İl Merkezine Nereden Geldiniz?	İli:	İlçesi:		Köyü:	
Gelir Getiren Araziniz Var mı?	Var		Yok		
Varsa Getirdiği Yıllık Gelir Ne Kadar?	Asgari Ücret Düzeyinde:....		Asgari Ücret ile Beş Katı:....		
	Asgari Ücretin 5-10 Katı:....		Asgari Ücretin On Katından Fazla:....		
Köyde veya Şu An Evinizde Hayvanınız Var mı?	Var		Yok		
Hayvanların Cinsi Miktarı Nedir?	Büyükbaş...Adet		Küçükbaş...Adet		Kümes Hayvanı...Adet
Oturulan Konutun Türü Nedir?	Apartman Dairesi	Müstakil Ev	dir, Baraka vb.		Gece Kondu
Konutun Mülkiyet Durumu Nedir?	Kendisine Ait....	Kira....	Aylık...TL	Kira Vermiyor...	Nedeni....
Evdeki Oda Sayısı Nedir?	1	2	3	4	5
					5+
Evde Müstakil Mutfak Var mı?	Var	Yok	Başka....		
Tuvalet Evin İçinde mi?	Evet...		Hayır....		
Evde Müstakil Banyo Var mı?	Var	Yok			
Banyo Yok İse İhtiyaç Nasıl Gideriliyor	.....				
Evde Elektrik Var mı?	Var	Yok			
Evde Şebeke Suyu Var mı?	Var	Yok			
Şebeke Suyu Yoksa İhtiyaç Su Nasıl Karşılanmaktadır?	Bahçeden...	Komşudan.....			Uzak Mesafeden.....
Evde Telefon Var mı?	Var	Yok			
Evinizde Mevcut Elektrikli Ev Eşyaları Nelerdir?	Buzdolabı....	Fırın.....	Müzik Seti....	Renkli TV...	
	Elektrikli Süpürge...		Çamaşır Makinesi...		Hiçbiri Yok
Ev Eşyaları İhtiyacı Karşılacak Düzeyde mi?	Çok İyi....	İyi....	Kötü.....	Normal....	Çok Kötü...
Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Bağlı mısınız?	Hayır....	SSK....	Bağ-Kur....		Emekli Sandığı...
		Yeşil Kart....	Yaşlılık Aylığı...		
FORMU DOLDURANIN					
Adı Soyadı					
Mesleği					
Tarih					
		İmza			

Durumu gözlemle tespit edilen aileye aylık limiti belli olan (30 ytl) “elektronik kart” verilmektedir. Bu kartla her ay limiti kadar alış-verişini yapıp kart limiti kadar ihtiyacını alabilmektedir. Bu bağlamda ihtiyaç sahibi kişinin rencide olmasının da önüne geçilmiş olmaktadır.

Şekil 25: Yardımda Kullanmaları İçin Vatandaşlara Verilen Elektronik Kart.

Fakat kart limitinin düşük olması daha fazla insana yardım edebilmek için düşük tutulmakta ancak ihtiyacı çok olan bir aile ihtiyaçlarının birçoğunu almamaktadır. Bu durumda ihtiyaçlıya ulaşılsa bile ihtiyaçlarını giderememiş olmaktadır.

Sevgi marketle ilgili, ailelerle yapılan mülakatta ortaya çıkan önemli bir problem de asıl hedef kitleye ulaşmada bazı eksikliklerin bulunmasıdır. Çünkü yardım alan ailelere: “Yardım faaliyetlerinden nasıl haberdar olduklarını sorduk”. Genelde ya habersiz, belediye nasıl olsa yardım eder diye yardım istemeye gittiklerini ya da komşularının yönlendirme ve haber vermesiyle yardıma başvurmaya gittiklerini ifade etmektedirler (Kişisel Görüşme, 02.09.2008) Hedef kitleye (asıl ihtiyaç sahiplerine) ulaşma adına önemli reklam ve bilgilendirme olması gerekmektedir. Belediyenin bu noktada reklam çalışmaları bulunmakta fakat yardım alanların çoğu sevgi marketin diğer bölümleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları çalışmamızda tespit edilmiştir.

3.2.2.3. Çalışan Personel Açısından Sevgi Market

Sosyal yardımlaşma kurumlarında görevli ekibin işinin tek olması verimliliği artırmaktadır. Ekiptekilerin başka işlerinin olamaması veya yaptığı ikinci işlerinin yoğun olmaması gerekmektedir. Sevgi marketi ekibinde bulunan kişilerden

ikisinin dışındakilerin başka işleri de bulunmaktadır. Hatta işleri sebebiyle ekipteki kişiler değişmekte veya toplantıya gelememektedir. Bu durum ise verimi düşürücü rol oynayacaktır. Ama buna rağmen iki kişinin sabit olması önemlidir. Fakat bu iki kişinin de sevgi markette görevli olması bazen tahkikata(ihtiyaçlı durum tespitine) gitmesini engellemektedir

Herhangi bir yardımlaşma kurumunun başarılı ve verimli olması için mütevelli heyetinin işlemesi gerekmektedir. Bu heyetin her hafta veya en az on beş günde bir defa toplanması gerekmektedir.

Yardımlar sürekli takip edilmiş ve toplantılardaki madde yoğunluğu azalmış olacaktır. Sevgi marketin mütevelli heyeti marketin sorunları ile ilgili bir ay ya da iki ayda bir defa toplanmaktadır. Ramazan ayında yoğunluk olması sebebiyle daha sık toplanılmaktadır. Toplantı süresi ise, 1-1.5 saat kadardır. Sevgi marketin rutin işlemesi sebebiyle fazla madde yoğunluğu olmadan bu 1-1.5 saatlik zaman diliminin yeterli olduğu ifade edilmektedir. Bu toplantılarda, yardımı nasıl çoğaltabiliriz, daha iyi nasıl yardım yaparız, nasıl kaynak elde ederiz gibi maddeler yer almaktadır (Kişisel Görüşme, 06.03.2008).

Yardımları takip adına vazifeli müstakil kişi/kişilerin olması bir yardım kurumu için önemli görünmektedir. Sevgi markette bu takibi sevgi marketin müdürü Orhan ÖZEL ve muhasip üye Yusuf B. yapmaktadır. Gıda alımları için teklif almakta, gıda yardımı için talepte bulunmakta veya parayla alınacaksa gıdaları parasıyla almaktadırlar. Yönetim kurulu üyelerinin başka işleri olduğu ve yoğun olmaları sebebiyle mal alım-satım ve giriş-çıkışlarını Yusuf B. yapmaktadır.

Sevgi marketten yardım alan kişiler, gıda olarak veya diğer yardım maddelerinde hiç eli boş geri çevrilmemektedir. Bazen birkaç gün bekleme olduğu zamanlar olmakta fakat bu malın gecikmesinden kaynaklanmaktadır. Sevgi marketin –gıda olarak- gideri aylık 15-20 bin YTL arasında değişmektedir. Aradaki bu değişkenlik, başvuru için gelip de boş çevrilmeyen ve bir defaya münhasır yardım alan ailelerin de olmasından kaynaklanmaktadır (Kişisel Görüşme, 06.03.2008).

Eğer heyet sevgi marketin aylık giderinin kaynak olarak bulamazsa, yine malzemeler toptancıdan alınıyor ve yardımlar devam ediyor. Açık hesapla alınan

malzemeler sonraki aylarda olan yardımlarla ödenip dengeleniyor. Sabit bir yardım aldıkları yer bulunmamaktadır. Fakat 3 yıldır bir sıkıntının da olmadığı gibi boş çevrilenin de olmadığını dernek yetkilileri ifade etmektedirler.

3.2.2.4. Teknik Altyapı Açısından Sevgi Market

Teknik işlemler deyince, bir sosyal yardımlaşma kurumunda dosyalama, bilgi depolama ve arşivin büyük önemi vardır. Bilgilerin girilmesi, sistematik bilgilerin olması, takip formatı ile ilgili işlemler tam yapılabilmesi için bilgisayar kullanımı daha uygun olacaktır. Sevgi markette kullanılan program stok-cari-fatura modülleridir. Stok modülü, ürünlerin satış fiyatını, barkodunu ve adetini; cari modülü, marketten yardım alan vatandaşların bilgilerini, kart limitlerini ve alış-veriş sonunda kalan limitlerini; fatura modülü de, markete yapılan bağışları veya parayla alınan ürünlerin belgelerinin işlendiği bilgileri takip eden programlardır.

Sevgi markette mağaza sistemi olarak da ifade edilen “*mikro*” otomasyon sistemi kullanılmakta ve bu sistemi bilen, tecrübeli olan Yusuf B. bilgi işlem işiyle meşgul olmaktadır. Takip bilgisayarlarda yapıp ihtiyaç sahiplerinin aile durumu, kart limiti, adres değişikliği bilgileri kaydedilmektedir. Alınan ürünlerin faturalandırması yapıp iki nüshadan oluşan faturanın bir nüshası ihtiyaç sahibi kişiye verilirken diğer nüshası da derneğe kalmaktadır. Barkot sistemiyle çalışıldığı için mal kayıtları otomatik olarak kayda geçmektedir. Dolayısıyla sevgi markette, bilgi depolama, arşivleme, sistematik bilgi ve bilgisayar kullanımı bulunmaktadır (Kişisel Görüşme, 06.03.2008).

Yardım alan vatandaşların içinde mükerrer yardım alan ailenin olup olmadığının tespit edilmesi de yardım kurumlarını zorlamaktadır. Aynı aile farklı isim kullanarak yardım alabilmektedir. Aynı zamanda aile adres değişikliği yapmış veya il dışına taşınmış olmasına rağmen yardım alabildiği gibi ihtiyaç sahibinin bu hakkından başka yakınları fırsatçılık yapabilmektedir. Sevgi markette ise, mükerrer yardım alınmaması adına ad, soyad ve adresten herhangi birisi aynı olanlar bilgisayarda görüldüğü için hemen araştırılmaktadır. Dolayısıyla mükerrer yardım almanın önüne geçilmiş olmaktadır. İhtiyaçlı eğer kendisi yardıma gelemezse yakılarından birisi ihtiyaç sahibinin kimliği ve kartıyla beraber gelmesi

şartıyla muhtaç kişi adına yardım verilmektedir. Muhtaç kişinin yakını yoksa dernek görevlileri yardımı götürmektedir. Ayrıca sevgi marketten yardım alan bir vatandaş başka bir yardım kuruluşundan veya sosyal yardımlaşma fonundan da yardım alabilmektedir. Yılda birkaç kez yapılan dernekler arası ve valilikle yapılan toplantılarda bu durumun engellenmesi için ortak bilgi otomasyon sistemi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Sistemik ve sabit bir işletim sistemi olmadığında, sosyal yardımlaşma kurumlarında karşılaşılabilecek bir başka problem de, partizanlık – popülizm sebebiyle, taraf tutma ve kayırmacılık olabilmektedir. Teknik işlemlerdeki hassasiyetle böyle su-i istimaller engellenebilmektedir. Bilgi işlemdeki ana bilgisayarın şifreli olması ve yetkili kişiden başka kişinin de kullanmaması gerekmektedir. Sevgi markette dernek yönetimi ve çalışanları dışarıdan olduğu için; Yıldırım Belediyesi'nden bağımsız ama Yıldırım Belediyesi'nin bir parçası gibi çalışmaktadır. Çalışmasını belediye dışından bir yönetim takip ettiği, bilgisayar ortamından başvurular takip edildiği için bir kayırmacılığın önüne geçilmiş olmaktadır. Yönetimdekiler de doğal olarak isim getirmekte, ama onlarda normal değerlendirmeye girmektedir.

İhtiyaç sahibi kişilerin ihtiyaçlarını sağlayabilecek kadar iyi konuma geldiğinde bilgilerinin güncellenebilmesi ve bu durumun tespit edilebilmesi gerekmektedir. Yardım alan bir vatandaş ölünce yardım kesilmesi de teknik işlemlerdeki takip ile ilgili olmaktadır. Sevgi markette bu problemler, elektronik kartların ve ihtiyaç sahiplerinin durumlarının 3 ve 6 aylık dilimlerle güncellenmesiyle aşılmaya çalışılmaktadır.

Bu güncelleme esnasında ailenin dışında, komşulara ve muhtara da ailenin durumu sorularak çapraz kontrol yapılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla kişinin durumu düzelmiş ve yardım alma durumu ortadan kalkmışsa yardım alan listeden çıkarılıp bekleyen listeden öncelik sırasına göre bir başkası alınmaktadır. Belli aralıklarla bilgilerin güncellenmesi ve takibin olması tembelliğe yol açacak ortamın oluşmasını engellemektedir.

3.2.2.5. Yardım Dağıtımındaki Sorunlar ve Sevgi Market Uygulaması

Modern bir yardımlaşma kurumunda yardım alan kişiler rencide edilmemesine dikkat edilmelidir. Yardıma muhtaçlara yardımın verilmiş şekli de önemlidir. Yardım dağıtımı kargaşaya neden olacak şekilde olmamalıdır. Yardımlaşma ve dayanışma vakıf ve derneklerinde, hizmetin insanlara sunumu, verilmiş şekli ve ihtiyaç sahiplerine karşı tutum ve davranışlarında sıkıntılar olabilmektedir.

Şekil 26: Sevgi Market Anlayışı Dışında Düzensiz Olan ve Sıhhi Olmayan Yardımlardan Bir Görüntü

Verilen yardımların tek merkezden, kalabalık bir kitleye büyük bir kargaşa ortamında dağıtılması gerek görünüm, gerekse modern sosyal yardım anlayışı ile bağdaşmamaktadır. Bu tür yardımları almaya gelmeyen birçok vatandaş bulunmaktadır. Bu vatandaşlara niçin yardım almaya gelmediği sorulduğunda "*bu şekilde bir yardım almaya onuruna yediremediğini*" belirtmesi çok önemlidir. Yardımlar vatandaşlara sunulurken ihtiyaç sahiplerinin azarlanmaması gerektiği gibi yanlış anlaşılmalara neden olabilecek davranışlardan da kaçınılmalıdır.

Şekil 27: Sevgi Market Anlayışı Dışındaki Yardım Sırasında Bir İzdiham Örneği

Sevgi marketin çalışma sistemi ise, adındaki ifadeyle bütünleşmiş gibi çalışmaktadır. Yani, ihtiyaç sahibi, normal markette alış-veriş yapıyor gibi sepetle kartındaki limitine göre ihtiyacını alıp kasaya gelmekte, faturalandırma işleminden sonra fiş almış gibi faturasını alıp marketten çıkmaktadır.

Şekil 28: Sevgi Markette Alış-Veriş Yapıyor Gibi Yardım Alan Vatandaşlar

Yardımların sistemli bir program çerçevesinde, kargaşa yaratmadan, medya malzemesi yapmadan modern bir anlayış içerisinde yapılması gerekmektedir. İşte sevgi markette, yardım dağıtımında herhangi bir kargaşa olmamaktadır. Evine yardım götürülen aileler de bulunmaktadır.

Şekil 29: Sevgi Marketten Yardım Alan Bir Vatandaş

Fakirlerin ve ihtiyaç sahiplerinin kuyruk oluşturmaması sağlanmakta, bekleme ve rencide olmaları ortadan kalkmaktadır. İhtiyaç sahipleri, ne ihtiyaçları varsa onu almaktadırlar. Fakat burada ifade edilmesi gereken bir şey de, önceden raflarda ürünlerin fiyatları üzerinde olunca ihtiyaç sahibi kart limitine göre malzeme alırken (Bu fiyatlandırma sistemi zahmetli ve pahalı olduğundan, bir yıl devam eden ürünleri etiketlendirme sistemi şu anda (Haziran 2008) kaldırılmıştır.) şimdi, her ne kadar market görevlileri ihtiyaç sahibini ürünler noktasında yönlendirse de, vatandaş fazla ürün alıp kasaya geldiğinde limit fazlası ürün geri alınmaktadır (Kişisel Görüşme, 06.03.2008). Bu da yardım alan vatandaşı daha çok rencide edebilir. Çünkü sepette alıp geldiği ürünlerin bir kısmı alınıp tekrar geri konmaktadır. Etiket fiyatları sadece bilgisayara yüklü olduğundan kasaya gelen vatandaş ürün fiyatlarının totalini kasada öğrenmektedir.

Sevgi marketin iyi işlemesi adına 2 tane bayan 1 tane bay olmak üzere 3 sabit görevli bulunmaktadır. Marketin işlemesi sırasında yardım alan vatandaşlara azarlama olup olmaması noktasında ise birkaç şey ifade etmek yerinde olacaktır.

Yardım alan kişilerin verilen yardımı beğenmemesi, görevlileri zorlaması durumunda ve kart limitinden fazla ürün alması; kısaca yardım alma ölçütlerine

uymama durumunda bazen küçük tartışmaların olduğu market görevlileri tarafından ifade edilmekte ancak bunlar büyük çapta ve sık olan şeylerin olmadığı da belirtilmektedir. Israrlar devam eder ve görevliler fazla zorlanırsa belediyenin güvenliği ilgili kişileri dışarı çıkartmaktadır. 3 yıldır ciddi bir olay yaşanmadığını ifade eden görevliler, normal işleyişte zaten bir azarlamanın olmayacağını da ifade etmektedirler (Kişisel Görüşme, 03.06.2008).

Bir de yardım alan kişiler bir gıda maddesini yoğunlukta alıyorsa (3 teneke yağ alırsa) satabilir diye izin verilmemektedir. Çünkü bir ailenin bir ayda harcayacağı miktar yaklaşık olarak bellidir. Bu bağlamda gıdalarında bir limiti var. Aslında bu ayrıntı da bazı su-i istimallerin önüne geçilmesi adına önemlidir. Yardım alan vatandaşlar, yardımlarını alamayacak kadar zor durumda olurlarsa, yardımlarını dernek görevlileri evlerine kadar götürmektedir.

3.2.3. YILMEK'in Çalışmaları Branşlar ve Kurs Yerleri

YILMEK adı verilen Yıldırım Belediyesi Meslek Edindirme kurslarına 3500 kişi müracaat etmiştir. Ancak bunlardan 2100 kursiyere kurs verilebilmektedir. Geriye kalan kursiyerler periyodik olarak kurslara alınmaktadır. Toplam 20 branş ve 17 kurs merkezinde eğitim verilmektedir. (2008 Haziran) Bu yıl YILMEK bir ilki gerçekleştirmiş olup ücretsiz uygulamalı okul öncesi çocuk eğitimi kursu da başlatılmış. Burada 12 çocuk gelişimi mezunu, donanımlı öğretmenler görev yapmaktadır. Çocuk kulüplerinde okul öncesi eğitim verilmektedir. Bu kurslardan daha çok dar gelirli aileler ücretsiz faydalanmaktadırlar. Bu çocuklara öğretmenleri gözetiminde tiyatro, sinema, müzeler ve hayvanat bahçesi gibi kültürel geziler sağlamaktadır.

Çocukların dışındaki yetişkin kursiyerlerimize de sağlık eğitim semineri, tarihi ve kültürel mekânlara geziler düzenlenmektedir. Örneğin geçen yıl ONKADAY derneği ile ortaklaşa Uludağ Üniversitesi'nden öğretim görevlileri getirilerek bayan kursiyerlere sağlık ve aile eğitimi verilmiştir. Bu yılki kursiyerlere de sağlık eğitimleri düzenlenecektir.

Uygulamalı Çocuk Eğitimi-Okul Öncesi Eğitim: Arabayatağı Mahalle Konağı, Şirinevler Mahalle Konağı, Erikli Mahalle Konağı, Bahçelievler Çocuk Kulübü.

Giyim Kursu: Erikli Mahalle Konağı, Arabayatağı Mahalle Konağı, Şirinevler Mahalle Konağı, Selçukbey Mahallesi, 75.Yıl Mahallesi, Yiğitler Mahallesi.

Makine Nakış Kursu: Yavuzselim Mahalle Konağı, Hacivat Mahallesi.

Ev Mefruşat: Güllük Hanımlar Lokali, Erikli Mahalle Konağı. Arabayatağı Mahalle Konağı, Kaplıkaya Sukent Sitesi, Kaplıkaya Onkaday Derneği, Bağlaraltı Mahallesi.

El Sanatları: Barış Manço Kültür Merkezi, Erikli Mahalle Konağı, 75.Yıl Mahallesi.

Konfeksiyon Makine Kullanım Kursu: Güllük Hanımlar Lokali.

Bilgisayar Kursu: Yıldırım Belediye Binası, Barış Manço Kültür Merkezi.

İngilizce Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Bağlama Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Gitar Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi, Mimar Sinan Kurs Yeri.

Resim Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Türk Halk Müziği Korosu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Türk Sanat Müziği Korosu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Keman Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Halk Oyunları Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

Roman Halk Dansları Kursu: Barış Manço Kültür Merkezi.

İslam Sanatları Kursu(Ebru-Tezhip-Minyatür-Hat): Barış Manço Kültür Merkezi.

Satranç Kursu: Mimar Sinan Kurs Yeri

Tiyatro Kursu: Adile Naşit Tiyatrosu, Barış Manço Kültür Merkezi.

Anne Eğitim Kursu (AÇEV işbirliği ile): Erikli Mahalle Konağı.

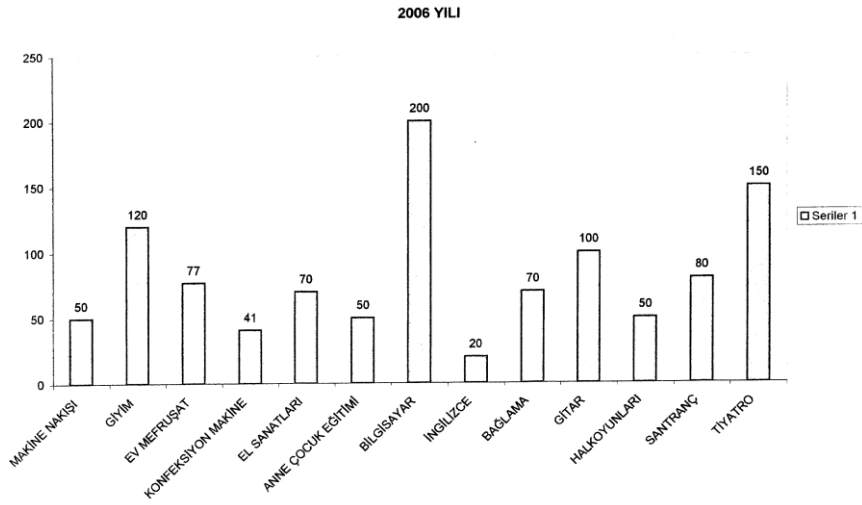
Ve Ney ile Kuaför kursları verilmektedir.

Tablo-3: 2006 Yılı YILMEK 'in Kursları

Kurs Adı (2006 Yılı)	Katılan Kişi
MAKİNE NAKISI	50
GİYİM	120
EV MEFRUŞAT	77
KONFEKSİYON	41
EL SANATLARI	70
ANNE ÇOCUK	50
BİLGİSAYAR	200
İNGİLİZCE	20
BAĞLAMA	70
GİTAR	100
HALKOYUNLARI	50
SANTRANÇ	80
TİYATRO	150
Toplam	1078

Kaynak:YILMEK Müdürlüğü Arşivi

Tablo- 4: 2006 Kurs Grafik

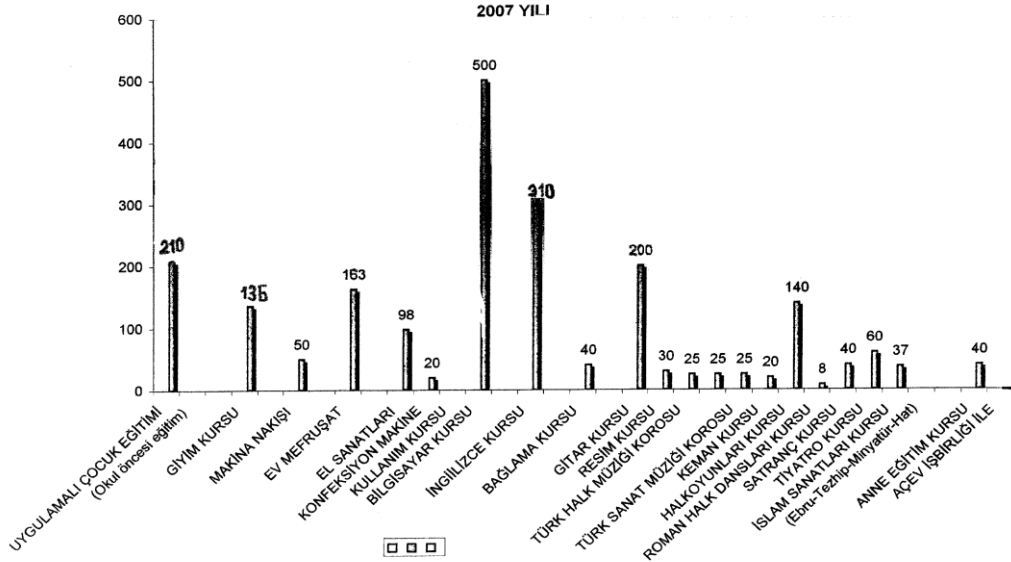
Kaynak: YILMEK Müdürlüğü Arşivi (2006)

Tablo-5: 2007 Yılı YILMEK'in Kursları

Kurs Adı (2007 Yılı)	Katılan Kişi
UYGULAMALI ÇOCUK EĞİTİMİ(Okul Öncesi Eğitim)	210
GİYİM KURSU	136
MAKİNE NAKİŞ KURSU	50
EV MEFRUŞAT	163
EL SANATLARI	98
KONFEKSİYON MAKİNE	20
BİLGİSAYAR KURSU	500
İNGİLİZCE KURSU	300
BAĞLAMA KURSU	40
GİTAR KURSU	200
RESİM KURSU	30
TÜRK HALK MÜZİĞİ KOROSU	25
TÜRK SANAT MÜZİĞİ KOROSU	25
KEMAN KURSU	20
TİYATRO KURSU	60
İSLAM SANATLARI KURSU(Ebru-Tezhip-Minyatür-Hat)	37
ANNE EĞİTİM KURSU(AÇEV işbirliği ile)	40
Toplam	1954

Kaynak: YILMEK Müdürlüğü Arşivi (2007)

Tablo-6: 2007 Kurs Grafik

Kaynak: YILMEK Müdürlüğü Arşivi (2007)

Tablolara bakıldığında göze çarpan önemli bir şey, verilen kurslardaki branş çeşitliliğinin artmasıdır. 2006 yılında branş sayısı 13 iken 2007 yılında bu sayısı 20'ye çıkmıştır. 2006'da kursa katılım 1078 kişi olurken, bir sonraki yıl bu sayı 2100 olmuştur. Yaklaşık olarak kursiyer sayısı ikiye katlanmıştır. Bilgisayar ve İngilizce kursları daha çok talep görmektedir.

Dikkati çeken ve yeni olan bir kursta uygulamalı çocuk eğitimi bölümü olmaktadır. Bu kurslar dernek çatısında faaliyet görmekte olup Yıldırım Belediyesi'nin sınırları içindeki sosyo-kültürel yapıya olumlu katkılarda bulunmaktadır.

Mülâkatlar

Son olarak da sevgi marketin ortamı hakkında vatandaşlarla fikir alış-verişinde bulunulmuş, onların görüş ve önerileri alınmıştır. Onları şaşırtan ve daha sonra da hoşlarına giden asıl konu, kendi fikirlerinin sorulmasından dolayı kendilerine değer verildiğinin anlaşılması olmuştur. Sorular, 25 kişiye sözlü sorulmuş,

cevaplar sözlü alınmıştır. Mülâkat formu çalışmamız sırasında hazırlanmış olup aşağıdaki şekildedir:

Tablo-7: Mülâkat Formu

MÜLÂKAT FORMU				
Bavuranın Adı				Dosya No
Soyadı				
Doğum Tarihi ve Yeri				
Başvuru Tarihi				
İkamet Adresi (İl, İlçe, Köy)				
Mahalle, Sokak, Ev No				
Medeni Durumu	Evli....	Bekar ...	Dul....	
	Çok Evli....	Boşanmış....		
İşi	Var....	Yok....		
Sağlık Durumu	Sağlam...	Özürlü....	Hasta...	
	Çok Yaşlı....			
Başvuru Yaşı	20-30.....	31-35...	36-40..	
	41-50.....	51-60...	60 ve +	
Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil...	Okur-yazar...	İlkokul...	
		Üniversite....		
Derneğin Yardım Haberi Size Nasıl Ulaştı?	Kendim başvurduğum....	Okuldan...	Komşudan Duydum	
	Akrabalararımdan		Tanıtım, Reklam veya Broşürlerle	
Başvuru İşlemlerinde Zorlandınız mı?		Evet...	Hayır...	
Başvuru Sırasında Sizi Zorlayan Unsurlar Nelerdir?	Çok Evrak İstenmesi....		Bekletilmek....	
	Hakir Görülmek...		İlgisizlik...	Azarlanmak....
Başvuru Sırasında Derdinizi Anlatacak Kişi Bulmakta Zorlandınız mı?		Evet...	Hayır...	
Size Karşı Personelin Davranışları Nasıldı?	Çok İyi...	İyi....	Kötü....	Çok Kötü...
Sizce Öncelik Verilmesi Gereken Yardım Çeşidi Ne Olmalıdır?		Gıda...	Sağlık...	Eğitim...
		Yakacak...	Giysi...	Ev Eşyası...
		Başka....		
Yardım Alan Birisi Olarak İyi Bir Yardım Nasıl Olmalı?		.....		
		.....		
Yardım Almaya Gidemediğiniz Oldu mu?		Evet...	Hayır....	
Yardım Almaya Gidemediğinizde, Yardım Evinize Geldi mi?		Evet...	Hayır....	
Yardıma Muhtaç Olmayanların da Yardım Aldığını Düşünüyor musunuz?		Evet...	Hayır....	Karasızım....
Yardıma Daha Çok Muhtaç Olanlar Seçilmeye Çalışılıyor. Biliyor muydunuz?		Evet....	Hayır....	
Yardımlar Sizce Nasıl Dağıtılmalı?	Eşit....	İhtiyaca Göre....	Başka....	
Sevgi Marketin Yardım Faaliyetlerinde Sizin En Çok Hoşunuza Giden Şey Nedir?				
	Yardımların Eve Kadar Getirilmesi....	Personelin İyi Davranışları....	Başka....	

Bu fikir alış-verişinde asıl olan vurgunluğun özellikle üzerinde durduğu konuları şu şekilde sıralayabiliriz (Kişisel Görüşme, 11.09/13.09.2008) ;

- a- Bazı vatandaşlar yardım başvurusu için gittiklerinde; “kendilerinin hakir görüldüğüne, elbiseye göre orada kişilere değer verildiğine inandığını ifade ettiler”. Personelin böyle bir şey söylemediğini ancak tavırlarından böyle bir düşünceye sahip olduklarını ifade edenler %10’dur. Bununla beraber

vatandaşların çoğunluğunun personelin davranışlarından memnun olanların oranı ise % 90'dır.

- b- İşlemlerin daha hızlı olmasını, neticelenmenin uzun olmamasını ve başvuruda zorlandıklarını ifade edenler % 40'ı oluştururken, herhangi bir zorlukla karşılaşmadık diyenlerin oranı ise % 60'tır.
- c- Yardım alan kişilerin iyi incelenerek, yardıma muhtaç olmayanların çıkartılması vatandaşların talepleri arasındaydı. Muhtaç olmayanların da yardım aldığını düşünenler % 90'ı bulmaktadır. Kendilerine, belediyenin muhtaçları seçme noktasında hassas davranmaya çalıştığını biliyor musunuz? Sorusuna biliyoruz cevabını verenler % 70'i oluşturmasına rağmen, vatandaşların yine de ihtiyacı olmayanların yardım aldıklarını ifade edip "gözlerimle gördüm", "benim bildiğim böyle yardım alanlar var" demektedirler.
- d- Vatandaşların yardıma muhtaç olma kriterlerine göre sınıflandırılması ve yardımların daha fazla muhtaç olanlara daha çok ve öncelikli verilmesi konusunda bir düzenlemeye gidilmesini istemektedirler. Bununla ilgili yine bütün görüştüğümüz vatandaşlar yardımın eşit değil, ihtiyaca göre olmasını isteyenler % 100'dür. Kendilerine verilen kart limitinin çok az olduğunu ifade etmektedirler. Limit az olduğundan ihtiyaçlarımızın en önemlilerini alıyoruz, diğer ihtiyaçlarımızı gideremiyoruz demektedirler ki bu oran da % 70'tir.
- e- Yardım alan birisi olarak şöyle olsaydı dediğiniz bir şey var mı? sorusuna: "sağlık (% 30), odun-kömür yardımı yapılmalı (% 30) ve muhtaçlık seviyesi araştırılmalı (% 60)" demektedirler. Memnun olduğunu ifade edip her şey güzel diyenlerin oranı ise % 10'dur.
- f- Başvuru işlemlerinde zorlanıp zorlanmadıklarını sorduğumuzda % 60'ından "hayır zorlanmadık" cevabını aldık, % 40'luk bir kısım zorlandığını ve 1-1,5 yıl gibi uzun bir sürede neticelenmesinden rahatsız olduğunu ifade ettiler.
- g- Yardım haberinin kendilerine nasıl ulaştığını sorduğumuzda ise, % 50'si komşudan, % 15'i muhtardan, % 20'si okuldan haber aldıklarını ve % 15'i ise kendilerinin başvurduğunu ve başvuru esnasında öğrendiğini ifade ettiler.

Sıkıntınızı anlatacak kişi bulmakta zorlandınız mı? soruna “hayır, zorlanmadık” cevabını verdiler.

- h- En çok önem verilmesi gereken yardım ve yardım alacak kişilerin en önemli özellikleri neler olmalı sorusuna ise: % 10’u sağlık yardımından, % 20’si yakacak yardımından, % 10’u giysi kumbaralarından, % 80’i yardım alamayanların evine yardımların götürülmesinden memnun olduklarını ifade ettiler. Vatandaşların, % 30’u özürlü, % 60’ı dul, yetim ve kimsesiz olanlar, % 20’si evde çalışan olmayanlar öncelikli yardım almalıdır demektedir.
- i- Vatandaşların düşüncelerin sorduğumuzda ise; “eğitim konularında da kolaylaştırma ve destek (% 20), muhtaç olmayanların yardım almaması (% 90), yardım faaliyetlerinde detaylı bilgilendirme ve gıda dışındaki yardımlarında (sağlık, odun, kömür) olmasını isteyenler % 60’tır. Derneğin öyle bir özelliğı olmamasına rağmen vatandaşların % 40’ı nakdi yardım olsun istemektedirler.
- j- Sevgi markete kayıtlı olan herkesin aynı muhtaçlık düzeyinde görülmemesi, özellikle yaşlı, kronik hasta, özürlü gibi iş yapamaz durumda olanlar ile eşi ölmüş olup yetim çocukları olan dul bayanlara daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk önceden bu yana toplumların bir problemidir. 1980'lerde kalkınma ve gelişme tartışmalarında daha da ön plana çıkmış olan yoksulluk Dünya Kalkınma Raporu'nda ana tema olarak bahsedildikten sonra, yoksullukla mücadele daha da artmıştır. Bu mücadelenin ekonomik olgunun ötesinde, sosyal, politik, kültürel boyutları içeren çok boyutlu bir sorun olarak ele alınması gerektiği görülmüştür. Dolayısıyla yoksulluktan kurtulmanın yolu dairesel gelişmeyle, dairesel önlemlerle mümkündür. Aksi takdirde ekonomik refahın, teknolojinin, gökdelenlerin, alış-veriş merkezlerinin ve ulaşımın iyi olduğu yerlerde küplerin içinde yaşayan, banklarda yatanları ve yoksullukla kıvrananları görmek normal olacaktır. Yoksulluk az gelişmiş ve gelişmiş ayırımı tanımamaktadır. Yoksulluğun dünya çapında tehdit halini alması çözümün geniş tabanlı ve küresel olması gerektiğini göstermektedir.

Yoksulluk ve yoksullukla mücadele statik bir olgu değil bir süreçtir. Bu bağlamda çözüm için planlamalar hem yakın zamanlı hem de uzun zamanlı olması gerekmektedir. Öznel değerlendirmelerin yanı sıra ortak bilgi üretme kanallarıyla yoksulluğun ölçülebilmesi, nesnel kriterlerin oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Yoksulluğun tanımına göre ölçü, ölçüye göre yoksulluk tanımı değişmektedir. İlk önce, birinci derece ve mutlak yoksulluğu çözmeye öncelik verilmeli ama diğer yoksulluklara (insani, kentsel, öznel vs.) da çözüm üretilmelidir. Çünkü yoksulluk girift bir olgudur. Çözümü de girift, dairesel ve kapsamlı olmalıdır.

Devletin teşvik politikaları önemli olmakla beraber, lobicilikle bazı çıkarıcılar haksız olarak teşviklerden yararlanarak vergi dağılımında ve iş konusunda dağılımı olumsuz etkilemektedirler. Devlet bu noktada elini buralara atıp denetlemelidir. Bunun yanında her dönemin ileri gelenleri sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın öncüleri ve örnekleri olmuştur. Dolayısıyla devlet erkânında önde olanlar, toplumun kanaat önderi konumunda olanlar yardımlaşma ve dayanışma konusunda öncü ve örnek olmalıdırlar.

Tarihi süreçteki yardımlaşma kurumları ve tecrübelerinden de istifade etme zaman kaybını önleme açısından önemlidir. Bu noktada hem İslami gelenek hem de tarihi süreçte oluşmuş ve vazifeler görmüş olan vakıflar, halkın maddi ve manevi açıdan huzurlu ve mutlu olmalarına yönelik hizmetlerde bulunmuşlardır. Vakıflar zenginle fakirler arasındaki mesafeyi yok etme adına sosyo-ekonomik yardım olan zekât kurumundan yararlanmışlardır. Modern yardımlaşma kurumları da pekâlâ bundan yararlanabilir.

Vakıfların sosyolojik etkisi büyüktür. Vakıflar, bu işleve göre zenginle fakir arasında orta tabaka oluşturmakta, yoksul insanların marjinalleşmesini engellemekte, onları topluma dâhil etmekte ve dayanışmayı artırmaktadır. Bu durum ise, toplumların sınıf çatışmasıyla alt-üst ilişkisiyle yükseleceği düşüncesi Marxizm'in, diğer fikir akımları olan modernizmin, postmodernizmin işbölümünün olumsuz getirisi ile toplumu ve kurumları arasındaki ayrıştırma noktasında, yardımlaşma ve dayanışma önünde engel görünmektedir. Yani vakıflar bu düşünce akımlarının olumsuz getirilerini manipüle etmektedir.

Ayrıca gelenek, dini altyapı ve kültürden gelen yardımlaşma anlayışı, Anadolu insanının genetik kodlarına işlemiştir. İslam dininde toplumlar kabilelere ayrıldığı ifade edilirken fitrata uygunluğu ifade etmekte, müminleri kardeş ilan ederek de ayrılıkları ortadan kaldırıp bir üst şemsiyede buluşturması, dayanışmayı ifade etmektedir. İslam dininin kardeş sayan hükümleri ve müminler arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı dini vazife ve ibadet sayan hükümleri bu anlayışı desteklemiş ve daha da güçlendirmiştir. Anadolu insanı diğer milletlerin aksine sıkıntıya düştükçe, işler ters gittikçe dağılmayıp toparlanmaktadır. Modern dünyanın olumsuz getirisini nötrüalize etme gayretleri olarak, işbölümü nedeniyle toplumdaki ayrılıkları dayanışmayla çözmeye, toplumdaki ayrışma ve tabakalaşmayı bertaraf etme adına birlik ve beraberliğe sahip çıkıp yardımlaşmaya yönelme ihtiyacı doğmuştur ki, bu fırsatı değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduran sosyal yardımlaşma kurumları, kültürümüzün ve geleneğimizin tarihi tecrübelerinden faydalanılarak, modern ve çağdaş politikalar üretme gayretleriyle mutlaka kurulmalı ve işletilmelidir.

İşte bu yardımlaşma kurumlarından birisi olan YGYDD'in "sevgi marketi" yerel yönetimlere örnek olabileceği gibi yerel örneklilikten çıkıp küresel örnek olabilir. Çünkü bazı eksikliklerle beraber derneğin, devletin teşviki olan gıda bankası yasası, tarihi tecrübeleri dikkate alması, modern olması ve yeniliğe açık olması ile bir örnek olabileceği görülmektedir. Saha çalışması olan bu çalışmalarımız sonucunda, büyük aksaklıklar olmamakla beraber, mevcut aksaklıkların giderilmesi noktasında yapılan önerileri dernek yetkilileri memnuniyetle karşılamaktadırlar.

Çalışmamız sonucunda sevgi markette, gerek bilgisayar kaydı, gerekse kimlik belgesi verilmesi işlemleri sonucunda bürokratik işlemler azdır. Hazırlanan "İnceleme Formu" sayesinde vatandaşların sosyo-ekonomik düzeylerinin belirlenmesi işlemi bir standarda gidilmiştir. Bu konuda doğabilecek haksızlıklar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Derneğe kayıtlı her vatandaşın genel bilgileri, aldığı yardımlar, tarihleri ve miktarları ile birlikte bilgisayara kaydedildiğinden bu bilgilere kolaylıkla ulaşılabilen, zaman alıcı işlemler ve yanlışlık yapma ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Derneğin yapmış olduğu hizmetlerle ilgili çıkarılacak dökümlerde kullanılmak üzere istatistikî bilgiler çıkarılabilmektedir. Ayrıca derneğe kayıtlı vatandaşların çeşitli özelliklerine göre sayısal verileri elde edilebilmektedir. Bilgisayar programı sayesinde birtakım su-i istimler engellenebilmektedir. Sevgi market çalışmalarını, belediye dışından bir yönetim takip ettiği, bilgisayar ortamından başvurular takip edildiği için herhangi bir kayırmacılığın da önüne geçilmiş olmaktadır.

Derneğin üyelerle toplantısı olmakta ancak dernek toplantılarının üyelerle haftada bir veya en geç on beş günde bir olması gerekmektedir. Müşahhas veya genel problemler bu toplantılarda hemen çözümlenmelidir. Yardımların işlerliği noktasında heyeti kendi içinden veya dışarıdan denetleyecek heyetin olması özelleştirme yapma, dolayısıyla derneği geliştirme açısından önemli görünmektedir. Sevgi marketin tanıtımı için reklam yapılması önemli görünmektedir. Önemli ve örnek olan bu sevgi marketin daha verimli çalışması adına yoksulluk ve sosyal yardımla ilgili sempozyum düzenlenebilir, yardım alan vatandaşlara anketler yapılabilir.

Yapılan mülakatlar ve çalışma sonucunda ihtiyaç sahiplerini belirlemede eksiklikler tespit edilmiştir. Bu eksikliklerin giderilmesi adına, başvuru formları incelendikten sonra ihtiyaç sahibi vatandaşların evlerine gidilmesi, evine girip kişinin dinlenilmesi –tüm ayrıntılarıyla- gıda yardımı dışında ihtiyacı olup olmadığı belirlenmesi önemlidir. Varsa sevgi marketin diğer bölümleri ile ilgili bilgilendirme ve yönlendirme yapıp yine sevgi marketin diğer bölümleri olan sağlık, kırtasiye, giysi, mobilya gibi bölümlerden muhtaçların ihtiyaçları da karşılanmalıdır. Sevgi markette, yardım sırasında yardım alanların rencide edilmemesi, yardım alanların tembelliğe alışmaması, fırsatçıların yardım faaliyetlerini su-i istimal etmemesi adına yapılan çalışmalar önemli görünmektedir.

Muhtaçlara verilen kart limitinin düşük olması ve sevgi marketin bütçesinin yeterli olmaması daha fazla insana yardım edebilmek için düşük tutulmakta ancak ihtiyacı çok olan bir aile ihtiyaçlarının birçoğunu almamaktadır. Çünkü derneğe yapılan yardım başvurusu çoktur. Yardım için başvuranlar arasından seçme yapılması gerekmektedir. Bu derecelendirme; birkaç çeşit sıkıntısı ve en çok ihtiyacı olanlara “bir”(1), daha az olana “iki”(2) gibi numara verilerek yapılabilir. Böylece dernek bütçesine göre en çok ihtiyaçlılardan başlayarak yardım ettiğinde hem ihtiyaçlılar yardım almış hem de yardım yerini bulmuş demektir. Birinci derece ihtiyaçlılar bitince ikinci dereceye geçilecektir. Aksi takdirde yardımlar en çok ihtiyaçlıya göre değil de form sırasına göre olursa asıl ihtiyaç sahipleri yardım alamamış olmaktadır. Bu problem ihtiyaçlılık derecesi tespiti ve numaralandırılmasıyla aşılabilecektir. Bunun içinde objektif ölçülerin olması zorunlu olmaktadır. Bunun yanında kişinin sağlık noktasında daha fazla ihtiyacı varken sadece gıda noktasında yardım yapılmaktadır. Dolayısıyla ihtiyaç sahibinin neye ihtiyacı olduğu da iyi tespit edilmesi, kişileri yönlendirme ve ihtiyaçların ne olduğu konusunda tam analiz yapılması gerekmektedir.

Sosyal yardımlaşma alanında eleman eksikliği önemli bir problemdir. Dolayısıyla sevgi markette, sosyal yardımlaşma alanında hem pratikte hem de teorikte yetişmiş elemanlar istihdam edildiğinde daha çok ve başarılı yardım faaliyetleri olacağı görülmüştür. Empati kurma, memnuniyeti artırma ve daha verimli

sonuçlar almak için vatandaşların görüşlerine müracaat etmek daha güzel olacaktır. İhtiyaç sahibi vatandaşlarla mlakatımız sırasındaki ifadelerinden, bu eksiklik açıkça hissedilmektedir.

Aralarında amaç birliği ve gönül bağı olan gönüllü kuruluşların sosyal sorunlara are arama ve muhtaç insanların ihtiyaçlarını giderme yolunda birlikte hareket etmeleri gereklidir (Ateş, 1986:7). Farklı derneklere, sivil toplum örgütleri ile ve valilikle talebi karşılama ve bilgi alış-verişi yapma adına bu toplantıların yapılması önemlidir. Sevgi markette bu önemli özellik bulunmaktadır.

Sevgi market, başladığı ilk günden bu yana hep kendini geliştirdiği ifade edilmektedir. Sevgi market, çalışmamız esnasında da yeniliğe açık olma özelliğini kullanarak kendini geliştirdiği tespit edilmiştir. Her geçen gün yardım ettiği kişi sayısını, yardımlaşmayla ilgili tecrübelerini ve yardım faaliyetlerini artırmaktadır. Sevgi market, tespit edilen eksiklerini zaman içerisinde düzeltmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda sevgi market, sosyal yardımlaşma alanında yerel ve küresel olarak dikkati çekebilecek önemli bir proje olarak durmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma hem bir akademik çalışma niteliği taşımakla birlikte, uygulamaya dönük ve örnek olması açısından da önemli görünmektedir.

KAYNAKÇA

ABAY, Ali Rıza (2004), “Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri”, <http://www.denizfeneri.org.tr/icerik.asp?icerik=SIVILTOPLUM2> 17.01.2008.

ACAR, Mustafa ve Ömer Demir (1997), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, Ankara.

AĞAOĞLU, Samet (1939b), *Küçük Sanat Meseleleri, Türkiye’de ve Başka Yerlerde*, İstanbul.

AĞAOĞLU, Samet (1938a), Selahattin Hüdaioğlu. *Türkiye’de İş Hukuku, İş Hukuku Tarihi*, C. I, İstanbul.

AĞIRAKÇA, Ahmet (1991), “İnfak”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, C.3, Şamil Yayınevi, İstanbul.

AKGÜNDÜZ, Ahmet (1988), *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara.

AKTAN, C. Can (2002a), “Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

AKTAN, Coşkun Can (2002b), *Yoksullukla mücadele Stratejileri: Ankara*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/yoksulluk-nedenleri.pdf> 11.01.2008.

AKTAN, Coşkun Can ve Vural, Y.İ. (2002c), “Yoksulluk: Terminolojisi, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.

Anayasa Mahkemesi, 16-27 Eylül 1967 Tarih ve E.1963/336, K.1967/29 Sayılı Karar, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı 6, s.23. (Anayasa Mahkemesi, 5 Ekim 1995 Tarih ve E.1995/15, K.1995/55 Sayılı Karar, Resmî Gazete, 18 Şubat 2000, Sayı 23968, s.57).

Anayasa Mahkemesi, 26 Ekim 1988 Tarih ve E.1988/19, K.1988/33 Sayılı Karar, *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, Sayı 24, s.451-452.

AKYILMAZ, Gül (1999), “Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri”, *Osmanlı ve Toplum*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Andy-ar Sosyal Araştırmalar Merkezi (Center For Social Research), (Ocak:2008), www.andy-ar.com.

ATEŞ. Dr. İbrahim (Der.) (1996), Sosyal Dengenin Sağlanmasında Yardımlaşma ve Dayanışmanın Yeri, Dayanışma Deyince Akla Gelen Düşünce, Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları: 5, Ankara.

AYDIN, M. Akif (1999), *Türk Hukuk Tarihi*, 3. baskı, İstanbul.

BEŞER, Faruk (1987a), *İslam'da Sosyal Güvenlik*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

BEŞER, Faruk (1990b), “İslâm'ın Sağladığı Sosyal Güvenlik”, sayı: 8, *Yeni Ümit Dergisi*, http://www.yeniunit.com.tr/yazdir.php?konu_id=559 20.03.2008.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1982), *Sosyoloji*, MEB Yayınları, İstanbul.

BİLMEN, Ömer Nasuhi (1985), *Hukukî İslamiye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. IV, İstanbul.

BOZKURLAR, (20.03.2008), “Bilge Kağan'dan Günümüze”, http://www.bozkurlar.gen.tr/haber_detay.php?id=3686

CHOSSUDOVSKY, M. (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. (Çev: Neşenur Domaniç), İstanbul: Çivi Yazıları.

CİN, Halil ve Ahmet AKGÜNDÜZ (1990), *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*. C.I, İstanbul.

ÇAĞATAY, Neşet (1952a), “Fütüvvet Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Derneği, C. I.

ÇAĞATAY, Neşet (1981b), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 2.baskı, Konya.

DELİGÖZ, Muzaffer (19??), “İslâm’da Sosyal Yardımlaşma Sistemleri”, muzafferdeligoz.blogcu.com/islam-da-yardimlasma_2284883.html.

DİLİK, Sait (1987a), "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu", Çimento İşverenleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2.

DİLİK, Sait (1972b), *Türkiye’de Sosyal Sigortalar, İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi*, 2. bsk. Ankara.

Dini Kavramlar Sözlüğü (2007), Editör: İsmail Karagöz, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

DÖNDÜREN, Hamdi(2006), “Tarihte ve Günümüzde Vakıf Mallardan Yararlanmanın Ölçü ve Sınırları”, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 15, <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=62&id=579> 17.01.2008.

DÖNDÜREN, Hamdi (1998), *İslâmi Ölçülerle Ticaret Rehberi 100 Soru-100 Cevap*. Erkam Yayınları: İstanbul.

DÖLEK, Adem (2003), “Hadislerde Sadaka Kavramı ve Sosyal Yardımlaşma” sayı: 59, http://www.yeniumit.com.tr/konular.php?sayi_id=59&konu_id=20&yumit=bolum3 20.03.2008.

DPT, (2000) Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/taslak.pdf> 08.07.2008 .

DUMANLI, Recep (1996), *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, DPT Yayını Ankara.

EBU ZEHRA, Muhammed (1976), *İslam'da Sosyal Dayanışma*, Çev; E. Ruhi Fırlı-Osman Eskicioğlu, Yağmur Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.

ER, İzzet (1988a), “Sosyo-ekonomik Görünümüyle Zekat”, *Altınoluk Dergisi*, Yıl: 1988, Sayı:27, http://www.altinoluk.com/makale_detay.php?makale_no=d027s028m1&dergi_sayi=27&key=zekat 15.07.2008.

ER, İzzet (1998b), *Din Sosyolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ERDOĞAN, Güzin (2004), “Yoksulluk Tanımları ve Yoksulluk Araştırmaları” *IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 19-20 Mayıs, Ankara.

ERGENÇ, Özer (1999), “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Osmanlı ve Toplum*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ERGİN, Osman Nuri (1995), “Aydınlanma 1923”, sayı 51, Kış 2004. *Mecelle-i Umur-i Belediye*, c. I, İstanbul.

ERKAL, Mustafa, E. B. Baloğlu ve F. Baloğlu, (1997), *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul.

EZ-ZEBİDİ, (1978), *Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çev: K. Miras, C.XI, Ankara.

FER, M. (1963), “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Tarihçesi”, II. Sosyal Hizmetler Konseyi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GENÇ, Reşat (1996), “12. Yüzyılda Türklerde Dayanışma ve Yardımlaşma”, *Sosyal Dengenin Sağlanması ve Yardımlaşma ve Dayanışmanın Yeri*. Der: İbrahim ATEŞ, Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı Kültür Yayınları: Ankara.

GÖLAÇTI, M. Ali (1996), “Dünyada ve Türkiye’de Belediyecilik”, Ozan yayınları, İstanbul
<http://216.239.59.104/search?q=cache:0S4LpsvkOxUJ:kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf+BELED%C4%B0YE+KAVRAMI&hl=tr&ct=clnk&cd=1&gl=tr>.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (19??) “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, C. XI.

GÖNENCAN, Zahit (2001), “Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri”, Çimento İşveren, C. 15, S. 1.

GÖZÜBENLİ, Beşir (2007), “Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar”, *Zekat: Rahmet Getiren Paylaşım, İslam’a Giriş*, Editör: Bünyamin Erul, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

GÜL, Hüseyin ve C. Ergu (2003), “Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri: Ankara Örneği”, (31 Mayıs- 1 Haziran), *Yoksulluk; Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği İstanbul 2003 Yoksulluk Sempozyumu*, Cilt: 1, Deniz feneri Yayınları, İstanbul.

GÜL, Hüseyin, Songül Sallan Gül ve Dilek Memişoğlu, (2007), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim”, *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II Uygulama*, Nobel Yayınevi, Ankara.

GÜRSES, Didem (2005), “Yoksulluk, ‘Yapılabilirlik’ Yaklaşımı ve Sivil Toplum Kuruluşları”, *II. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Eşitlik” (15-16 Ekim)*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, Çanakkale.

HALAÇOĞLU, Yusuf (1993), “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. II, İstanbul.

HALDUN, İbn (1986), *Mukaddime*, Bilim Kültür Dizisi Devlet Kitapları. Çev: Zakir Kadiri Ugan. C. 1. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları: İstanbul.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1986), *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul

İBN KESİR, (1981), *Muhtasar-u Tefsir*, C. I, Beyrut.

İLMİHAL I, “İman ve İbadetler”, İSAM (İslami Araştırmalar Merkezi) (2000), Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul

İNSEL, Ahmet (2005), “Yoksulluk, Dışlanma ve STK’lar, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları”, No: 6 http://stk.bilgi.edu.tr/docs/insel_std_6.pdf 10.02.2008.

İTÜSÖZLÜK, (03.07.2008), “Belediyenin Görevleri”, <http://www.itusozluk.com/goster.php/belediyenin+g%F6revleri>.

KARATEPE, Umar (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Büyüme Stratejileri” <http://www.sendika.org/arsiv/anametin-2006-11-07.pdf> 30.03.2008.

- KAYNAK, Muhteşem (2005), *Kalkınma İktisadı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- KAZICI, Ziya (2006a), “Vakıf Medeniyeti”, *Sivil Toplum Dergisi*
Yıl: 4, Sayı: 15,
<http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=62&id=576> 17.01.2008.
- KAZICI, Ziya (1988b), “Ahîlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları*, C. I, İstanbul.
- KAZICI, Ziya (1985c), *İslâmî ve Sosyal Açından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- KIVILCIM, Fulya (2007), “İnsanın Yaşam Kalitesinin Artırılmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rolünün Türkiye Üzerinden Değerlendirilmesi”, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk” (19-21 Ekim)*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF.
- KONGAR, Emre (1981), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1942), “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, S. II.
- KURTKAN, Amiran (1965), *Bir Sosyal Yardım Organizasyonu Olarak Kızılay*, İÜ İktisat Fakültesi, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Sosyal Siyaset Konferansları, XVI. Kitap, İstanbul.
- Kütüb-i Sitte Hadis Ansiklopedisi, (2002), Çev: İbrahim Canan, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- MEB, (2008), “İlçemiz Yıldırım’ın Tarihçesi”
http://okulweb.meb.gov.tr/16/01/330432/ilce_tarihce.html
- NURBAKİ, Haluk (1997), *Kur’an’ın Harika Mesajları*, Damla Yayınevi, İstanbul.

NURİ, Osman (1991), “19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi”, *Mecelle-i Umur-u Belediye*, İstanbul 1922’den aktaran S. Aktüre, Ankara.

NURSİ, B. Said (2004), “Bakara Sûresi 3. Ayetinin Tefsiri”, *İşaratü’l İ’caz*, Zehra Yayınları, İstanbul.

OCAK, Ahmet Yaşar (1996), “Fütüvvet”, Türkiye Diyanet Vakfı İlmî Araştırmaları, C. XIII, İstanbul.

ONAT, Ü. (2003), “Yoksulluk ve Sosyal Hizmet” İçinde Yoksulluk, *Yoksulluk; Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği İstanbul 2003 Yoksulluk Sempozyumu (31 Mayıs- 1Haziran)*, Cilt: 2, Deniz feneri Yayınları, İstanbul.

OZANKAYA, Özer (1975), *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

ÖZEY, Ramazan (2003), “Yoksulluk Coğrafyası”, *(31 Mayıs- 1Haziran)*, *Yoksulluk; Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği İstanbul 2003 Yoksulluk Sempozyumu* Cilt: 1, Deniz feneri Yayınları, İstanbul.

ÖTUNA, Yılmaz (1986), *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II, İstanbul.

ÖZTÜRK, Ş. (2004), “Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Neo-Liberal Ekonomi Politikaları ve Yoksulluk”, *IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 19-20 Mayıs, Ankara.

PEKALIN, M. Zeki. (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul.

SARIKAYA, M. Saffet (1999), “Osmanlı Devleti’nin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi”, *Osmanlı ve Toplum*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

SELVİ, Dilaver (2002), *Allah Yolunda Yardım ve Cömertlik*, Semerkand Yayınları, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil, (1999), *Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri*, Güzem Can Yayınları, İstanbul

SEYYAR, Ali (2002), *Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

SEYYAR, Ali (2003), “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, *Yoksulluk; Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yoksulluk Sempozyumu (31 Mayıs- 1Haziran)*, Cilt: 2, Deniz feneri Yayınları, İstanbul.

ŞEKER, Mehmet (1984), *İslam da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ŞEN, Murat (2002), “Tanzimat Öncesi (Klasik Dönem)Osmanlı Devleti’nde Sosyal Güvenlik”, <http://www.e-akademi.org/makaleler/msen-1.htm> 15.02.2008.

ŞENSES, Fikret (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk Kavramsal Nedenler Polit.* 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

ŞENTÜRK, Hulusi (2000), “Belediyeler İçin Kelimeler Kavramlar Rehberi”, http://www.ankara.bel.tr/AbbSayfalari/kurumsal/belediye_sozluk.doc 03.03.2008.

TALAS, Cahit (1972a), *Sosyal Ekonomi*, İkinci Kitap, 3. bsk, Ankara.

TALAS, Cahit (1953b), *Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları*, Ankara.

TOMANBAY, İlhan (1991a) *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler*, Ankara, Selvi Yayınları.

TOMANBAY, İlhan (1991b), *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Ankara.

TOPALOĞLU, Bekir ve Hayrettin Karaman (1980), *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, Elif Ofset, İstanbul.

TUNÇAY, Mete (2003), “Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar”, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl:1, S.1, <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&id=98> 23.12.2007.

TUNÇOMAĞ, Kenan (1988), *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar*, 4. bsk. İstanbul.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Haber Bülteni, “2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=626&tb_id=9, 30.03.2008.

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, (2008a), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu İlgili maddeleri, <http://www.sydg.gov.tr/sydtf/web/gozlem.aspx?sayfano=127> 20.02.2008.

T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı (2008b), Tarihçe, <http://www.dernekler.gov.tr/ Dernekler/Web/Gozlem2.aspx?sayfaNo=6> 10.02.2008.

T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı (2008c) , “Dernek nedir, Nasıl Kurulur”, <http://www.dernekler.gov.tr/ Dernekler/Web/Gozlem2.aspx?sayfaNo=79> 10.02.2008.

UĞUR, S. (2006), “Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Artan Önemi”, *III. Sivil Toplum Kongresi Bildiriler Kitabı*, Çanakkale.

USTA, Sefa ve Fatma Okur Çakıcı (2007), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Yerel Derneklerin Rolü: “Günışığı Karaman Gıda Bankası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” Örneği, Editörler: AKDEMİR, Ali, B. S. Bilgiç, H. Yavaş, M. Görün, A. Benli, T. Çolakoğlu, *IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Yoksulluk” (19-21 Ekim)*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, Çanakkale.

ÜLKEN, H. Ziya (1969), *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

ÜNAL, G. (2004), “Türkiye’de Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Araştırmaları”, *IV. Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 19-20 Mayıs, Ankara.

World Bank (2008), What is Urban Poverty, <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTURBANDEVELOPMENT/EXTURBANPOVERTY/0,,contentMDK:20227679~menuPK:473804~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:341325,00.html> 09.04.2008.

YAPICI, Asım (19??), “İslâm’da Vakıf Müessesesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma”, <http://www.turkedebiyat.net/asimyapicikose08.htm> 15.02.2008.

YAZGAN, Turan (1977a), *Görüşler*, İstanbul.

YAZGAN, Turan (1977b), *Sosyal Sigorta*, Fatih Gençlik vakfı Matbaası, İstanbul.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin. (1982), “XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XV, Ankara

YILDIRIM, Ramazan (19??), “Diyarbakır’daki İlçesiz İlçe Belediyeleri Ya Da Alt Kademe Belediyeleri”,

<http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/yildirim.htm> 20.03.2008.

Yıldırım Belediyesi Resmî Sitesi, (2008), “Tarihçe, Yıldırım İlçesi”

<http://www.yildirim.bel.tr/icerik.asp?modul=Genel&tab=3&id=2>

<http://tarzanca.iblog.com/post/224852/484297> (03.03.2008)

<http://www.uni-yaz.com/altsayfa.jsp?id=9> (03.03.2008)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Belediye> 20.03.2008

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sosyal_Devlet 20.03.2008

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Kütahya'nın Simav ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlkokulu, Hamzabey Köyü İlköğretim okulunda, ortaokul birinci sınıfı Simav İmam Hatip-Lisesi'nde, ortaokul kalan kısmını ve liseyi Emet İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2000 yılında girdiği Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat ve Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümlerinden çift alanı tamamlamış olarak 2004 yılında mezun olmuştur.